

{ יז ע"ב }

"אין פרץ", שלא תהיה חבורתנו¹ כחבורתו של דוד, שיצא ממנו אחיתופל. "ואין יוצאת", שלא תהיה חבורתנו כחבורתו של שאול שיצא ממנו דואג האדומי. "ואין צוחה", שלא תהיה חבורתנו כחבורתו של אלישע שיצא ממנו גחזי. "ברחובותינו", שלא יהיה לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים [כגון ישו הנוצרי].

"שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה". רב ושמואל, ויש אומרים רבי יוחנן ורבי אלעזר, אחד אמר [לפרש את הפסוק], כל העולם כולו נזונין בצדקה [פי' בצדקתו של הקדוש ברוך הוא, ולא בזכות שבידן], והם [פי' הצדיקים] נזונין בזרוע [בזכות שבידם, ולכן רחוקים מצדקה]. ואחד אמר, כל העולם כולו נזונין בזכותם, והם, אפילו בזכות עצמן אין נזונין [פי' אין להן כדי צרכיהם ומתפרנסים בקושי]. כדברי רב יהודה אמר רב, שאמר רב יהודה אמר רב, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת, כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני, די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת.

וזה חולק על דברי רב יהודה² [שדרש "אבירי לב" כרשעים], שאמר רב יהודה, מי הוא "אבירי לב", טפשי "גובא"י [שם אומה בבבל]. אמר רב יוסף, תדע [שהם טפשים], שלא התגייסו גר מהם. אמר רב אשי, בני "מתא מחסא" הם אבירי לב, שרואים כבוד התורה פעמיים בשנה ולא מתגייס מהם גר³.

חתן אם רוצה לקרות וכו'. לומר, שרבן שמעון בן גמליאל חושש לגאווה וחכמים לא חוששים לגאווה. [וקשה] שיהי' שמעון להיפך, שלמדנו במשנה, מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב, עושים, מקום שנהגו שלא לעשות, אין עושים, וכל מקום תלמידי חכמים בטלים [ממלאכתם], רבן שמעון בן גמליאל אומר, לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם.

קשה [הסתירה ב]דברי חכמים, וקשה [הסתירה ב]דברי רבן שמעון בן גמליאל. אמר רבי יוחנן, תחליף השיטות [מי שאוסר לחתן לקרא אוסר גם לאדם שאינו חכם לבטל ממלאכה בט' באב]. רב שישא בנו של רב אידי אמר, באמת אל תחליף, אין קושי [וסתירה] בדברי חכמים, שקריאת שמע כיון שכולם קוראים והוא גם כן קורא לא נראה כגאווה, אבל כאן [לעבוד בט' באב], כיון שכולם עושים מלאכה, והוא לא עושה, נראה כגאווה. אין קושי [וסתירה] בדברי רבן שמעון בן גמליאל, שם הדבר תלוי בכוונה, וכולם יודעים שלא יכול לכוון דעתו. אבל כאן [בט' באב], הרואה [שלא עובד בט' באב] אומר [שהוא לא משום ט' באב, אלא משום] שאין לו מלאכה לעשות, תראה כמה בטלנים יש בשוק [אף בימי מלאכה].

הדרן עלך היה קורא

/משנה/. מי שמתו מוטל לפניו, פטור מקריאת שמע¹, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה [לפי שהוא טרוד במחשבת

¹ עי' שו"ע (או"ח סי' עא ס"א): מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו אינו מוטל עליו לקברו, פטור מק"ש ומתפלה. ואפילו אם רוצה להחמיר על עצמו ולקרות, אינו רשאי. ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה, ורוצה להחמיר על עצמו ולקרות, אין מוחין בידו (עיין בי"ד סי' שמ"א):

משנה ברורה: שהוא חייב - שהם שבעה קרובים אב ואם בן ובת אח ואחות ואשתו:

אינו מוטל - כגון שמתה אחותו הנשואה לבעל דהבעל חייב לטפל בקבורתו: פטור וכו' - ואם קרא אינו יוצא וצריך לחזור ולקרות אחר הקבורה. [חידושי רע"א]:

ומתפלה - וכן מכל הברכות אפילו ברכת הנהנין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם רוצה לאכול פת אף דאינו צריך לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו ולא יברך על הנטילה [ברכ"י י"ד שמ"א] ואם יש חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי המת ימסרוהו להם והם יקברוהו משמסרוהו להם מיד חייב בכל המצות ואפילו קודם שהוציאוהו מהבית ששוב אינו מוטל עליהם ולפי"ז לא יפה עושים האוננים שממתינים להתפלל עד אחר קבורה דתיכף כשנתפשו ע"ם הח"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכים חייבים להתפלל ואמנם לפעמים שעדיין אינן שוין באיזה מקום יקברוהו והוא כבודו של מת או כ"ז שמספידין אותו אזי פטור ותיכף אח"ז מותר להתפלל וחייב אבל במקום שאין חבורה המיוחדת לזה אף שיש לו מי שיתעסק בקבורה עבורו נמשך האנינות עד שיקברוהו וישליכו העפר עליו ומיד שמתחילין להשליך העפר עליו ילך האבל לבית של הקברות ויקרא ויתפלל שם. ואם נמשך אנינות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות. ואם נמשך האנינות עד לאחר ארבעה שעות דעת המ"א דברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי כיון שבשעת עיקר חיובו שהוא בבוקר היה אז פטור ויש חולקין עליו וספק ברכות להקל זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות אף להמ"א יוכל לברך [ולא יניח תפילין עיין לעיל בסימן ל"ח סי"ח] ויתפלל ה"ח ברכות לבד אבל ברכת ק"ש שמע בעשר' לעיל בסימן נ"ח ס"ו דכבר עבר זמנם ולפי מה שכתבתי לעיל בסוף סי' נ"ח במשנה ברורה מותר לו לומר אף ברכת ק"ש כיון דבאונס עבר הזמן ולכ"ע אפשר דיכול לומר פסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב חידושי

קבורתו, ודומה לחתן שפטור משום טירדה של המצוה. נושאי המטה [של המת בלוייתו לקבורה] וחלופיהו וחלופיהו² [דרך לווית המת שמתחלפין לשאת, לפי שהכל חפצין לזכות בו], אלה שלפני המטה [כל שיש] צורך בהם [לשאת המת], פטורין, ואלה שלאחר המטה [אפילו אם יש] צורך בהם, חייבין [הואיל שכבר יצאו ידי חובתן מן המת], ואלו ואלו פטורים מהתפלה³ [שאין מצות תפילה מן התורה]. קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל [לומר ק"ש] ולגמור עד שלא יגיעו [לאבלים למקומן] בשורה [שהיו מנחמין את האבל בהקף שורה סביבותיו בשוכם מן הקבר], שיתחילו [לומר ק"ש], ואם לא [פי' שאין זמן], לא יתחילו. העומדים בשורה, הפנימיים [פי' הקרובים לאבלים] פטורים [מק"ש], והחיצונים, חייבים.

גמרא. [הגמ' מדייק מלשון המשנה דווקא מי שמתו מוטל לפניו, כן [פטור מק"ש וכו'], ושאינו מוטל לפניו [כגון] הוא בבית אחד והמת בבית אחר, לא [פטור מק"ש אלא חייב]. ושאלו סתירה, מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר⁴ [מאפה שהמת נמצא, שלא יהיה כלועג לרש], ואם אין לו בית אחר, אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו, עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו [מהמת] ואוכל, ואינו מיסב ואוכל [כדרך המסוכים בחשיכות על צדו השמאלית וכמטה], ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו [חייב] לברך [בברכת המוציא] ואינו [צריך] לזמן [פי' לברך ברכת המזון].

רע"א. ואם עדיין לא כלו הארבע שעות שהוא שליש היום רק שהוא סמוך לזמן ההוא ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שליש היום ידלג פסוקי דזמרה וכאופן שנתבאר לעיל בסימן נ"ב בדין איחר לבוא לבית הכנסת אבל לא ידלג מק"ש וברכדברי כלל אף שע"ז יהיה מוכרח להתפלל ש"ע אחר שליש היום [דה"ח ע"ש טעמו ויש לעיין לפמ"ש מתחלה] עוד כתב בדה"ח דאלו הברכות שלא עשני גוי ועבד ואשה ובה"ז זמנן כל היום ואפילו אחר חצות אם נקבר יאמרם אבל תפלת י"ח לא יתפלל רק עד חצות ולא יותר גם א"צ להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון אם לא התפלל שחרית לא ישלים במנחה דלא דמי לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה מחויב רק שיע"ז סיבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין וכן הדין במנחה ומעריב וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כגון שהיה מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר פני כל המזרח עד אחר חצות אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון לאחר שהאיר כל פני המזרח אף על פי שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וכל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אף על פי שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אח"כ התפלה בזמן מנחה. ואפשר דבזה חייב ג"כ לברך ברכת השחר אם לא בירכן בבוקר כשקם ממטתו דהא בשעת חיובו היה חייב ועיין לעיל בסימן נ"ב בבה"ל:

להחמיר - פי' ומיירי בשאין לו מי שיעסוק בצרכי המת א"נ דמיירי בכל גווני שאסרוהו מפני כבודו של מת שלא יאמרו מת זה קל הוא בעינו של אונן ואין חרד על מיתתו וזהו דעת המחבר עצמו מעיקר הדין ומה שכתב אח"כ אין מוחין ר"ל דמ"מ אין אני יכולין למחות במי שנוהג היפך זה דיש לו על מי לסמוך היכא שיש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה:

בשבילו - פי' דאפילו אם מוטל עליו לקברו רק שיש לו בני אדם אחרים שיתעסקו בשבילו ורוצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו זהו דעת ראב"ה וכתב רש"ל בתשובה סי' ע' שעכשיו לא נהגו כראב"ה:

סימן שמ"א - דשם פסק דאינו רשאי להחמיר בכל גווני וכן עיקר [אחרונים] ומ"מ בן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבהל"נ לומר קדיש עליו כי זהו כבודו של אביו ומותר לכ"ע ומכ"ש בשבת וי"ט ודוקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג דה"ח]:

² עי' שו"ע (או"ח סי' עב ס"א): נושאי המטה וחלופיהו וחלופיהו חלופיהו, בין אותם שהם לפני המטה, בין אותם שהם לאחריה, מאחר שלמטה צורך בהם, פטורים. ושאר המלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, חייבים:

משנה ברורה: וחלופיה חלופיהם - אף על פי שיש שהות לאחרונים לקרוא בעוד שנושאים הראשונים אפ"ה פטורין מפני דלפעמים נמלכין ונותנין להם לשאת ולפיכך אין להם להתחיל:

בהם - כגון בעיר שיש בה חבורה המזומנת לכך וכל בני החבורה מחליפין לשאת לפי שכולם חפצים לזכות בו כולם פטורים מק"ש לפי שהם טרודים טרדת מצוה ואפילו הרחוקים מהמטה ובמקום שאין חבורה המזומנת לכך הסמוכין למטה פטורין לפי שדרך לזכותם בהמצוה כשיכבד על הנושאים אבל הרחוקים מהמטה חייבין:

חייבים - בק"ש [ואף על פי שהלוית המת הוא בכלל ג"ח וגמ"ח הוא מן התורה מ"מ הם אינם טרודים כלל ויכולין לקרות פסוק ראשון בכונה ובעמידה והשאר כשהם מהלכין] אבל פטורין מתפלה כמש"כ סימן ק"ו:

עי' שו"ע (י"ח שנה ס"א): נושאי המטה וחלופיהו וחלופיהו חלופיהו בין אותם שהם לפני המטה בין אותם של אחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים [מקריאת שמע] ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים: ביאור: פטורים - שהעוסק במצוה פטור מן המצוה (ש"ך).

{ יח ע"א }

ואין מברכין עליו [ואפילו אינו צריך שאחר יגיד ברכת המוציא עבורו] ואין מזמנין עליו [פי' אינו מצטרף לזימון], ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, ובשבת, מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומבצר [בכרות הנהנין] ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות בתורה. רבן שמעון בן גמליאל אומר, מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכלן.

ואמר רבי יוחנן, מה [החילוק הלכתי] ביניהם, יש חילוק [הלכתי] ביניהם [בין התנא הראשון לרשב"ג] בתשמיש המטה [לרשב"ג חייב אבל בעונה בשבת], אבל כתוב פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה [אפילו כשהוא אוכל בבית חבירו]. אמר רב פפא, [תירץ הסתירה] שהסביר [זה שכתוב שהוא פטור דווקא] המחזיר פניו ואוכל [אבל אם הוא בבית אחר חייב בק"ש וכו']. רב אשי אמר [שונה מרב פפא] כיון שמוטל עליו לקבורו, דומה כמוטל לפניו, שנאמר "ויקם אברהם מעל פני מתו", ונאמר, "ואקברה מתי מלפני" [הרי אותו שעה לא היה לפניו], כל זמן שמוטל עליו לקבורו דומה כאילו מוטל לפניו.

[הגמ' מדייק המשנה זה שכתוב] "מתו", כן [פטור מק"ש], אבל השומר אותו, לא [פטור]. ומקשה הגמ' [והרי למדנו בברייתא, השומר את המת אף על פי שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. משמרו, אף על פי שאינו מתו [פטור מק"ש]. ומה משנה שלנו לומדים] מתו, אף על פי שאינו משמרו.

מתו או משמרו כן [פטור מק"ש], אבל ההולך בבית הקברות, לא [פטור מק"ש]. ומקשה הגמ' [והרי למדנו בברייתא, לא ילך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ק"ש]³, ואם עושה כן

³ ע"י ש"ע (א"ח סי' מה ס"א): ע"י ש"ע (א"ח סי' תפילין סימן מה סעיף א אסור ליכנס בבית הקברות או בתוך ארבע אמות של מת, ותפילין בראשו, משום לועג לרש (משלי יז, ה). ואם הם מכוסים, מותר.

מ"ב: משנה ברורה על ע"י ש"ע (א"ח סי' תפילין סימן מה סעיף א בבה"ק - ואפילו תוך ד"א של מקום התחלת הקברים ג"כ אסור אי ליכא מחיצה מפסקת ביניהם והרי דלא עירב ביחד ויאמר אסור לילך תוך ד"א של קבר או של מת דעת המ"א דבא לרמז דמקום בה"ק ולפנים אסור אפי' רחוק ד"א מן הקבר ויש מקילין בזה ועיין בבה"ל דבאמצע בה"ק שיש קברים סביב נראה דיש להחמיר אפילו רחוק ד"א מן הקבר משא"כ בסוף בה"ק דאין שם קברים רק דהוקצה הקרקע לקברים אין להחמיר מדינא ברחוק ד"א מן הקבר ואעפ"כ נכון שלא יכנס כלל בתפילין שבראשו כל שהוא לפנים ממחיצת בה"ק שמא יתקרב בתוך ד"א של איזה קבר בלי דעת:

בתוך ד"א וכו' - וכתב העט"ז דכל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד"א של מת ומגן גיבורים חולק עליו וכתב דאינו תופס רק ד"א ע"י ואפילו קבר של קטן שעדיין לא הגיע לכלל מצות אפ"ה אין לכנס שם בתפילין בראשו משום לועג לרש:

מותר - וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אף על פי שמותר לכנס בתש"י לבדה הואיל והוא מכוסה צריך לזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה ג"כ מכוסה [ט"ז]:

ע"י ש"ע (א"ח סי' ע"א ס"ז): ע"י ש"ע (א"ח סי' קריאת שמע סימן ע"א סעיף ז אסור לקרות ק"ש תוך ארבע אמות של מת, או בבית הקברות, ואם קרא, לא יצא.

משנה ברורה על ע"י ש"ע (א"ח סי' קריאת שמע סימן ע"א סעיף ז ק"ש - וה"ה לומר קדיש ושאר דברי קדושה והטעם משום לועג לרש: או בבה"ק - עיין לעיל בס"י מ"ה סק"א במ"ב מה שכתבתי שם לענין לכנס בתוכו בתפילין וה"ה לענין זה:

לא יצא - קנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם אפילו היה שוגג והראב"ד חולק וס"ל דא"צ לחזור ולקרות כיון דהמקום ההוא היה ראוי לקרות בו ורק משום לועג לרש יצא בדיעבד ולדינא לענין ק"ש הסכימו האחרונים לחוש לדברי הרמב"ם לחזור ולקרות אבל אם בירך או התפלל אינו חוזר. ולענין ברכות ק"ש מסתפק הפ"ג ע"י טעמו:

ע"י ש"ע (י"ד סי' רפ"ב ס"ד): לא יאחז אדם ס"ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות, אף על פי שכרוך במטפחת ונתון בתיק שלו, ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבית הקברות או מבית הכסא. ולא יאחז ספר תורה בלא מטפחות.

ביאור: או לבית הקברות - משום לועג לרש היינו המתים, וע"ל (ש"ס ס"ג) (ש"ך).

ולא יקרא בו - ע"י לעיל (סי' ש"ס ס"ז) דאפילו בעל פה אסור לקרות שם ומבואר כאן דאחיזה לחוד יש איסור בבית הקברות עצמו וקריאה לחוד אסור אפילו תוך ד' אמות (ט"ז), ע"י ט"ז, ועיין לקמן לעיל (סי' ש"ס ס"ג) לא משמע כן ועיין (בתשובת נר"ב תניינא ח"א סימן ט' /ק"ט) הבאתיו שם (פ"ת).

ולא יאחז ס"ת בלא מטפחת כו' - ע"י א"ח (סי' קמ"ז ס"ז) (ש"ך), עיין בספר מלכת המלכה פ"ט מהלכות שאר אבות הטומאה דין ה' מ"ש בזה (פ"ת). ע"י ש"ע (י"ד סי' ש"ס ס"ב): לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו, משום לועג לרש (משלי יז, ה), ואם הם מכוסים, מותר.

עובר משום "לועג לרש חרף עושהו". [הגמ' מחלק] שם [פי' ההולך בבית הקברות] תוך ארבע אמות [לקבר] אסור, [אבל] חוץ לארבע אמות, חייב [בכל המצות]. שאמר רב א', מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע [שאסור לקרות בתוך ארבע אמות שלו, משום לועג לרש], אבל כאן [פי' בשומר מת או מתו מוטל לפניו], גם מחוץ לארבע אמות פטור.

מה שלמדנו לפני כן, השומר את המת אף על פי שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. [אבל אם] היו שנים [שומרים], זה שומר וזה קורא, וזה שומר וזה קורא. בן עזאי אומר, [אם] היו באים בספינה [עם מת], מותר להניחו בזוית זו ושניהם יתפללו בזוית אחרת. מה [החילוק הלכתי] ביניהם. אמר רבינא, חוששין לעכברים יש חילוק [הלכתי] ביניהם. א' [פי' התנא הראשון] סובר, שחוששים [לעכברים אפילו בספינה], וא' [פי' בן עזאי] סובר, לא חוששים.

הרבנים למדו, המוליך עצמות ממקום למקום⁴, שלא יתנם בשק ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים [וצריך לרכוב על הסוס ולרוץ], מותר. וכדרך שאמרנו בעצמות כך אמרו בספר תורה⁵. על איזה [מקרה אמרו "וכדרך"] אם תאמר על ההתחלה, זה פשוט. וכי ספר תורה גרוע מעצמות [לענין חיוב לכבדו]. אלא לענין הסוף [אם היה מפתח שירכוב].

אמר רחבה אמר רב יהודה, כל הרואה המת ואינו מלווהו⁶, עובר משום "לעג לרש חרף עושהו". ואם הלוחו מה שכרו. אמר רב אסי, עליו הכתוב אומר, "מלוה ה' חונן דל, ומכבדו חונן אביון"⁷. [הוא נקרא כמי שמלוה את ה' ית' מי שחונן את הדל, ואין לך דל מן המת].

רבי חייא ורבי יונתן הוו הולכים בבית הקברות, וחוט תכלת של רבי יוחנן נגדר [על הקרקע]. אמר לו רבי חייא, הגביהנו⁸, כדי שלא יאמרו [המתים] "למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו". אמר לו, וכי [המתים] ידעי כל כך. והרי נאמר "המתים אינם יודעים מאומה". אמר לו, אם קראת [את הפסוק], לא שנית [פי' לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו], אם שנית, לא שלשת, אם שלשת, לא פירשו לך, כי החיים יודעים שימותו, אלו צדיקים [ומה הוא "יודעים שימותו" נותנים אל לבם יום המיתה ומושכים ידיהם מן העבירה] שבמיתתן נקראו חיים⁹, שנאמר "ובניוהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבצאל" הוא הכה את שני אראל [זה בית המקדש] מואב¹⁰ [על שם שבנאו דוד שבא מרות המאוניה] והוא ירד והכה¹¹ את הארי בתוך הכור ביום השלג¹².

ע"י ש"ע (י"ד סי' ש"ס ס"ג): לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרועו ויקרא בו או יתפלל, והוא הדין על פה אסור לקרות, אלא אם כן לכבוד המת, כמו שנתבאר. (וע"ל סימן ש"מ סעיף ש"ך).

ביאור: לא יתפלל כו' - ה"ה קדיש צריך להרחיק ד' אמות (ש"ך).

של מת - י"א דאסור לקרות ולהניח תפילין תוך ד"א של מת, היינו מי שהיה חייב במצות אלו בעת שהיה בחיים, ואחר מיתתו נעשה חפשי מן מצות אלו, הוי לועג לרש. אבל אשה וקטן שפטורים בחייהם אין זה לועג לרש, וי"א דגם במת קטן ואשה הוי לועג לרש ע"ש ועי' בס' ישועות יעקב מהגאון דלבוש נר"ו בא"ח סי' ע"א סק"ו מ"ש בזה (פ"ת).

ויקרא בו - אפילו אם הולכים בעת צרה להתפלל על קברי צדיקים אין לקחת ס"ת (פ"ת).

לא יהלך כו' - ע"י בא"ח (סי' מה ס"ז) ולעיל (סי' רפ"ב ס"ד) (ש"ך)..

⁴ ע"י ש"ע (א"ח סי' ע"א ס"ג): המשמר את המת, אפילו אינו מתו, פטור. משנה ברורה: פטור - מק"ש ותפלה וכל המצות מפני שהוא עוסק במצוה ששומרו מן העכברים ואפילו בספינה חיישינן לעכברים [גמרא] ואינו רשאי אז להחמיר על עצמו ואפילו הוא יושב חוץ לד"א [מגן גבורים] ועיין מה שכתבנו לעיל בסיומן ל"ח:

ע"י ש"ע (א"ח סי' ע"א ס"ד): היו שנים משמרים, זה משמר וזה קורא, ואח"כ משמר זה וקורא זה.

ע"י ש"ע (י"ד סי' שמ"א ס"ו): המשמר את המת, אפילו שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומכל מצות האמורות בתורה. היו שנים, זה משמר וזה קורא. ביאור: פטור מק"ש כו' - דעוסק במצוה הוא ופטור משאר המצות (ש"ך).

⁵ ע"י ש"ע (י"ד סי' ת"ג ס"ו): המוליך עצמות ממקום למקום, הרי זה לא יתנם בשק או בדסקיה ויניחם על החמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור, שפיר דמי. ואם היה מתירא מפני הגנבים והלסטים, מותר. הגה: והחי יתן אל לבו דברים של מיתה. דיספד, יספדוניה. דיקבר, יקברוניה. דיטעון, יטעיניה. דידל, ידלוניה. וגדול השלום שניתן לצדיק, שבעשה שהצדיק נפטר ג' כתות של מלאכים נותנים לו שלום. ואומרים: יבא שלום (כל הכתוב לחיים קדוש יאמר לו). בלע המת לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים. (ישעיה כה, ח').

ביאור: מפני שנוהג בהם כו' - עיין לעיל (סי' רפ"ב ס"ג) (ש"ך).

{ יח ע"ב }

[הגמ' מקשה על הלשון] "בן איש חי", וכי כל העולם בני מתים הם. אלא, "בן איש חי", [פירושו] שאפילו במיתו נקרא חי. "רב פעלים מקבצאל", שריבה וקבץ פועלים לתורה. "והוא הכה את שני אראל מואב", [הכה הוא לשון השפלה] שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני. "והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג", יש אומרים [שפירושו] ששבר חתיכות של קרח וירד וטבל [שהיה בעל קרי כדי לעסוק בתורה], ויש אומרים [שפירושו] שלימד ספר של רב [פי' תורת כהנים] ביום הסתיו.

"והמתים אינם יודעים מאומה", אלו רשעים שבחייהן נקראים מתים [שעושים עצמם כאינם יודעים וחוטאים], שנאמר "ואתה חלל רשע נשיא ישראל" [הפסוק מדבר על צדקיהו שהיה חי אז ונקרא חלל]. ועוד אפשר לומר, מכאן, "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת". [למה הוא נקרא מת, הרי] הוא חי, אלא, המת מתחילה.

בני רבי חייא יצאו לכפרים⁶ [להתעסק בעבודת אחוזתם] הוכבד עליהם [פי' נשתכחו] לימודם, והיו מצטערים לזכרו. אמר לו אחד לחברו, אבינו יודע בצער זה. אמר לו השני, מאיפה אתה יודע, והרי נאמר, "יכבדו בניו ולא ידע", אמר לו השני, וכי הוא לא יודע. והרי נאמר "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", ואמר רבי יצחק, קשה רמה למת כמחט בבשר החי. אמרו, בצער שלהם, יודעים, בצער של אחר לא יודעים. ולא.

והרי למדנו בכרייתא, מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשנות רעב, ואשתו צער אותו, והוא הלך וישן בבית הקברות. ושמע שתי רוחות [של שתי ילדות מתות] שמספרות זו לזו, אמרה אחת לחברתה, "חברתי, בואי ונעוף בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד [פי' המחיצה המבדלת בין מקום השכינה] מה פורענות בא לעולם [שהעולם נדון בר"ה ונגזר היום]". אמרה לה חברתה, "איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת שתגידי לי". הלכה היא ועפה ובאה. ואמרה לה חברתה, "חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד". אמרה לה, "שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה [פי' י"ז חשבון], בוד ילקה אותו [שכאשר יבא הברד מה שנזרע הוקשה והברד שובר]. הלך הוא [פי' אותו חסיד] וזרע ברביעה שניה [פי' בכ"ג חשון], שכאשר ירד הברד עדיין הוא רך ואינו נשבר בשביל הברד. של כל העולם כולו, נלקה, ושל, לא נלקה.

לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה חדא לחברתה, "בואי ונעוף בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם". אמרה לה, "חברתי, לא כך אמרתי לך, דאיני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את ומה שאת שומעת בואי ותגידי לי". הלכה ועפה ובאה. ואמרה לה חברתה, "חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד". אמרה לה, שמעתי, שכל הזורע ברביעה שניה, שדפון ילקה אותו [שהוא מלקה הרך ואינו משדף הקשה]. הלך [אותו חסיד] וזרע ברביעה ראשונה. של כל העולם כולו, נשדף, ושל לא נשדף.

אמרה לו אשתו, מפני מה שנה שעברה של כל העולם כולו נלקה ושלך לא נלקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף. הוא סיפר לה כל הדברים הללו. אמרו, לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד ובין אמה של אותה ילדה. אמרה לה, "לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים". לשנה האחרת הלך [אותו חסיד] ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה לה, "חברתי, בואי ונעוף בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם". אמרה לה, "חברתי, הניחיני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים". רואים אם כן שהמתים יודעים [דברים האמורים בין החיים. משיב הגמ', אולי אין בזה ראייה] אולי איש אחר מת והלך ואמר להם.

בא שמע, ש"זעירי" הפקיד כסף גבי מארח שלו, כאשר היה בבית המקדש, היא מתה. הוא הלך אחריה לבית הקברות. אמר לה, איפה הכסף. אמרה לו, לך ותקח אותם, מתחת לציר של הדלת במקום זה, ותאמר לאימי, שתשלח לי מסרק שלי, וקנה שכוחלים בו [אמרה כך מעגמת נפש שמתה בצעירותה] יחד עם פלוני שמגיע מחר [לקבורה]. רואים אם כן, [שהמתים] יודעים [מה שקורה אצל החיים. משיב הגמ', אולי אם בזה ראייה] אולי "דומה" [מלאך הממונה על המתים] קדם והכריז להם [עכשיו יבא פלוני, אבל שאר דברי החיים אינם יודעים].

בא שמע, שאביו של שמואל היה נפקד אצלו כספי יתומים, כאשר מת, לא היה שמואל אצלו [ולא ידע איפה הם להחזיר ליתומים]. היו קוראים לו [לשמואל] בן של מי שאכל כספי יתומים. [שמואל] הלך אחריו לבית הקברות. אמר להם, אני מבקש את "אבא". אמרו לו, יש הרבה "אבא" כאן. אמר להם, אני מבקש "אבא בן אבא". אמרו לו, יש הרבה "אבא בן אבא" כאן. אמר להם, אני מבקש "אבא בן אבא" אביו של שמואל, איפה הוא. אמרו לו, תעלה לשיבה של הרקיע [המתים נגלו לו כאילו הם חוץ מקבריהם ויושבים כעגול]. בנייתים ראה [חביריו] לוי שיוב בחוץ [לישיבה של שאר המתים]. אמר לו, למה אתה יושב בחוץ, למה אתה לא נכנס. אמר לו, שאמרו לי, כל השנים האלה שלא נכנסת לשיב של רבי אפס

וצערת אותו, אנחנו לא מכניסים אותך לשיבה של הרקיע. בנייתים הגיע אביו, [שמואל] ראה ש[אביו] בכה וחיך. אמר לו, למה אתה בוכה. אמר לו, שבמהרה תקבר. למה אתה שמח. שאתה מאד חשוב בעולם הזה [פי' אצל החיים]. אמר לו, אם אני חשוב [כאן] שיכניסו את לוי [לישיבה], והכניסו את לוי.

אמר לו, איפה הכסף של היתומים. אמר לו, לך ותקח אותו באמת [פי' בנין המושב של] הרחיים, [הכספים] העליונים ותחתונים שלנו, ואמצעים של היתומים. אמר לו [שמואל לאביו], למה עשית כך. אמר לו, אם יגנב, שיגנבו משלנו, ואם יאכלו הקרקע, שיאכלו שלנו. רואים אם כן [שהמתים] יודעים [מה שקורה אצל החיים, שכן יודעים ששמואל חשוב. משיב הגמ', אולי אין בזה ראייה] אולי שמואל שונה, כיון שהוא חשוב, ולפניו מכריזים "פנו מקום".

ואף רבי יונתן חזר בו [ממה שאמר §], שאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאיפה אנו לומדים למתים שמספרים זה עם זה. שנאמר "ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר" [נאמר במיתת משה], מה הוא "לאמר", אמר הקדוש ברוך הוא למשה, "לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתה לבניכם".

⁶ שאין להם רק נפש הבהמית, שנעשין נבלה, שחסרה להן אברים, כמ"ש מעוות לא כו' וחסרון כו' (אגדות הגר"א).

⁷ רש"י עירובין כח ע"ב.

{ יט ע"א }

ואם אתה חושב ש[מתים] לא יודעים [מה שקורה אצל החיים, אלא רק צער גופם], כאשר [משה] יגיד להם מה יהיה [הרי לא יבינו בזה כלום]. אלא מה [נגיד], שהם יודעים. למה שיגיד להם. [מתוך הגמ', אפילו אם לא יודעים לומר צער גופם, בזה שהוא יגיד להם] שהם יכירו טוב למשה. אמר רבי יצחק, כל המספר [בגנותו של אדם] אחרי מיתתו כאלו מספר אחרי האבן. יש אומרים, שלא יודעים [מה שמדברים בין החיים], ויש אומרים, שיוודעים ולא איכפת להם. וכי זה נכון, והרי רב פפא אמר, אחד אמר דבר [גנות] אחרי מיתת מר שמואל, ונפל קנה [גדול וכבד] מהגג ופצץ את כיס המוח שלו. תלמיד חכם שונה, שהקב"ה תובע את כבודו. אמר רבי יהושע בן לוי, כל המספר [בגנות] תלמידי חכמים אחרי מיתתם נופל בגיהנם, שנאמר "והמרים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל", אפילו בשעה ששלום על ישראל⁸, "יוליכם ה' את פועלי האון [לגיהנם]".

לימדו בבית מדרש של רבי ישמעאל, אם ראתה תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום, שמא עשה תשובה⁹. וכי אתה חושב [רק] שמא [עשה תשובה]. אלא, ודאי עשה תשובה. והיינו, בדברים שבגופו, אבל בכסף, [לא צריך לחשוב כך] עד שמחזיר לבעלים. ואמר רבי יהושע בן לוי, בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב¹⁰, וכולן שנינו במשנתנו. אמר לו רבי אלעזר, איפה. אמר לו, לך ותמצא. יצא חפץ ומצא שלשה, המזלזל בנטילת ידים, והמספר [בגנות] תלמידי חכמים אחרי מיתתם¹¹, והמגיס דעתו כלפי מעלה. מה הוא, המספר [בגנות] תלמידי חכמים אחרי מיתתם. שלמדנו, הוא [פ' עקביא בן מהללאל] היה אומר, אין משקין [מי סוטה] לא את הגיורת

⁸ שאז הוא השלום, שמלאכי השלום יקדמו לקראתו ואומרים יבוא שלום. וז"ש הנפטר מן החי יאמר לשלום, הנפטר כו' (אגדות הגר"א).

⁹ כי מחמת לילה שבו תרמוש כל חיתו יער נזדמן לו חטא. אבל ביום ודאי יעשה תשובה, כמ"ש או נודע אליו חטאתו, אורייתא מודע' ליה כו' (אגדות הגר"א).

¹⁰ עי' שו"ע (י"ד סי' שלד סמ"ג): חכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף, חייב נידוי. וכן מי שעובר על נדרו, וכל בית דין שנוקק לו לשאלה, בר שמתא. וכן העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר, ועדיין לא נקבר, חייבים נידוי, אא"כ יש חבורות בעיר. וכן מי שעושה קלים וחמורים או גזירה שוה לעקור דבר מן התורה, או שואל דבר שאי אפשר. וכן מי שיש לו עירעור על חבירו בדבר אחד, ומוסר אותו לשר או לשופט עובד כוכבים, משמתין ליה עד דמייתי ליה וקיימי בבית דין. וכן תלמיד חכם המחזיק במחלוקת כנגד הרבים. וכן המורה הוראה במקום רבו.

ביאור: פח וכן מי כו' - ע"ל (סי' רח ס"?) דכל אלו שנזכרים בסעיף זה הם בכלל דברים שהזכירו בסעיף הקודם דהיינו בכלל המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים כו', חוץ מאלה: המחלל י"ט שני והעושה מלאכה בערב פסח דבהנהגה אף על גב דליכא אלא מנהג מנדין ליה ועי' לעיל (סק"ע) דמזלזל דוקא היינו דמפקפק קשה דלא הוי הנך בכלל וצ"ע (ש"ך).

¹¹ עי' שו"ע (י"ד סי' רמג ס"ז): מי שהעידו עליו שביזה ת"ח, אפילו בדברים (אפילו שלא בפניו), בית דין הוי מנדין אותו ואין מתירים לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. ואם ביזה את החכם לאחר מותו, בית דין מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה. הגה: אבל אין דין ת"ח בזמן הזה לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא. ומ"מ יקנסו הב"ד המבייש לפי המבייש והמתבייש. ובלבד שלא יתחיל החכם במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ויגרסם בזה שיבוזוהו ויתרסו נגדו. ומ"מ אף אם התחיל החכם קצת, אין רשות לכל אדם להחציף נגדו לענות לו בעזות. והכל לפי ראות הדיינים.

ביאור: היו מנדין אותו בן רבי@ - עי' לקמן (סי' שלד ס"?) עיין בתשובת מהר"מ גלאנטי סימן ח' (ש"ך), עיין בתשובת פרח מטה אהרן ח"ב סימן צ"ז (פ"ת).

עד שירצה החכם כו' - פי' שירצה, כלומר עד שיפייס החכם כו' ולא גרסינן עד שירצה, דמשמע דאפי' בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו, ועי' לקמן (סי' שלד סמ"ז), ועיין בא"ח (סי' תרו ס"?) (ש"ך). המבייש לפי המתבייש כו' - עי' חו"מ (סי' תכ סכ"ד) (ש"ך).

והכל לפי ראות כו' - עיין בתשובת מב"ט כמה תשובות מדין המבייש את החכם (ש"ך).

עי' שו"ע (י"ד סי' שלד סמ"ז): המבזה את החכם, אפי' בדברים, ואפילו לאחר מיתה, אם יש עדים בדבר, בית דין מנדין אותו בן רבי@, והם מתירין לו כשיחזור בתשובה. אבל אם החכם חי, אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. (מיהו אם עשה המוטל עליו, ואין החכם רוצה למחול, מתירין לו נידויו). וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו, ואין צריך לא עדים ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם, ואם מת החכם, באים שלשה ומתירין לו. הגה: ועל סוף סי' רמ"ג (בהג"ה), אם דנין בזמן הזה דין תלמיד חכם. הקורא לחכם, מלשין, או מסור, אין לך ביזוי גדול מזה, ומנדין על זה.

ביאור: אם יש לו עדים כו' - ולפעמים א"צ עדים כשרים אלא אפילו אשה או קטן או קרובים נאמנים בדבר של קטנות, עי' רמ"א (חו"מ סי' לז ס"?) (ש"ך).

ולא את [שפחה כנענית] המשוחררת [שנאמר בפרשה "בני ישראל" והוא ממעט בזה אשת גר ועבר משוחרר], וחכמים אומרים, משקין¹². ואמרו לו, מעשה ב"כרכמית", שפחה משוחררת בירושלים, והשקה שמעיה ואבטליון [מי סוטה]. ואמר להם, הם השקו דוגמתן [שהיו בני גרים], ונדוהו, ומת בנדיו, וסקלו בית דין את ארונו.

והמזלזל בנטילת ידים¹³ מה הוא. שלמדנו במשנה, אמר רבי יהודה, חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה נעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה ויביראת חטא כעקביא בן מהללאל [פי' כשנתמלאה פה לפה לא היה בכלום אדם חשוב בחכמה ויראת חטא כעקביא], אלא את מי נדו, את אלעזר בן חנוך, שזלזל בנטילת ידים [וזה לכבוד הרב שעבר על אל ההגזירות על הידים], וכשמת, שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו, ללמדך, שכל המתנדה ומת בנדיו, בית דין סוקלין את ארונו¹⁴.

המגיס דעתו כלפי מעלה מה הוא. שלמדנו, שלח שמעון בן שטח לחוני המעגל, צריך אתה להתנדות, ואלמלא חוני אתה [שיצא שמך בגדולה ובחשיבות], הייתי גוזר עליך נדוי, אבל מה אעשה שאתה בקלות משטריח לפני המקום [על תאוותו] ועושה לך רצונך כבן שמטריח לפני אביו ועושה לו רצונו [לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים, וכבוד המקום כבוד הרב הוא]. ועליך הכתוב אומר "שמח אביך ואמך ותגל יולדתך".

[מקשה הגמ'] וכי אין עוד [מקרים של נידוי על כבוד הרב]. והרי יש את זה שרב יוסף לימד, תרדוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין [פי' צלויים כשהם שלמים דוגמת קרבן פסח¹⁵] בליל פסחים¹⁶ [זכר לפסח]. שלח לו שמעון בן שטח, לולא שאתה "תרדוס" הייתי גוזר עליך נדוי, שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ [זה גם לכבוד הרב שאטרו חכמים לפי שהוא קרוב להאכיל ישראל קדשים בחוץ, שהרואה זה סבור שהקדישו לשם פסח].

[מתוך הגמ', זה לא עוד מקרה של הכ"ד הנ"ל, שהכ"ד הם] מדובר במשנתנו, וזה [המקרה של רב יוסף] הוא ברייתא.

[מקשה הגמ', וכי] במשנתנו אין [עוד מקרים, חוץ מהשלשה הנ"ל]. והרי יש את זה שלמדנו במשנה, [תנור של חרס, שהוא בצורה של קערה גדולה, ותחתל ברייתו מן הטיט ומצרפו בכבשן כשאר קדרות, ואם נטמא צריך שביירה, וכדי שלא ילך לפח] תחתו אותו לחוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא [וחיברו בטיט של חול], רבי אלעזר מטהר [ואינו מקבל טומאה עוד, שזה לא כלי חרס, שלא נשרף בכבשן], וחכמים מטמאים¹⁷. וזהו "תנורו של נחש". מה הוא "נחש". אמר רב יהודה אמר שמואל, מלמד, שהקיפוהו הלכות כנחש זה וטמאוהו.

ולמדנו בברייתא, אותו היום הביאו כל טהרות [שנעשו בתנור זו, או שנגעו באויר] שטיהר רבי אלעזר ושורפם לפניו, ולבסוף [מאחר ור"א הרבה לחלוק בדבר, אז חכמים] ברכוהו [פי' נידוהו]. מסביר הגמ', שזה לא בכלל השלשה הנ"ל [דע"כ], נדוי לא כתוב במשנתנו [וזה שכתוב ש"ברכוהו" הוא ברייתא]. אלא בעשרים וארבעה מקומות איפה מצאנו אותה. רבי יהושע בן לוי מדמה דבר לדבר [וכל מקום שראה במתניתין שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה, או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו אומר: ראוי היה כאן נדוי], ורבי אלעזר לא מדמה דבר לדבר.

נושאי המטה וחלופיה. הרבנים למדו, אין מוציאין את המת [לקברן] סמוך [לזמן] קריאת שמע¹⁸ [לפי שמתבטלין מן הקריאה], ואם התחילו [הלוי] אין מפסיקין. וכי [זה נכון]. והרי הוציאו את רב יוסף [לקברן] סמוך לקריאת שמע. אדם חשוב שונה.

שלפני המטה ושלאחר המטה. הרבנים למדו, העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניו, נשמיטין אחד אחד וקוראים¹⁹. ואם אין המת מוטל לפניו [אלא בחדר אחד או בצד אחר], הן יושבין וקוראים והוא [הקרוב האונן] יושב ודומם, הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר, "רבו העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרוצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים".

אמר אביי, לא ראוי לאדם לומר כך²⁰ [לא נפרעת ממני, דמשמע שהוא מבקש שיפרע], שאמר רבי שמעון בן לקיש, וכן לימדו בשם רבי יוסי, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, ואמר רב יוסף, מה הוא הפסוק [שמקור לזה], שנאמר "כמעט כסודם היינו", מה ענה לו הנביא, "שמעו דבר ה' קציני סדום".

קברו את המת וחזרו וכו'. אם יכולים להתחיל [קריאת שמע] ולגמור את כולה, כן [עושים], אבל פרק אחד או פסוק אחד, לא. ושאלו סתירה, קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד [עושים ואם לא, לא עושים]. גם שם כך אמרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה, יתחילו, ואם לא, לא יתחילו.

¹² עי' רמב"ם (סוטה פ"ב ה"ו): הגיורת והמשוחררת ואשת הגר ואשת עבד משוחרר וממזרת ואשת ממזר ואשת הסרים בין סרים כמה בין סרים אדם המותרות לבעליהן הרי הן ככל הנשים ושיותות.

¹³ תולים הכרעים וכו' סביב השפוד, ולכן נקרא מקולס שהוא לשון של מזוין, ושיש לו כובע (רש"י).

{ יט ע"ב }

העומדים בשורה וכו'. הרבנים לימדו, שורה הרוואה פנימה¹⁴ [את המקום איפה שהאבל יושב שם], פטורה [מקריאת שמע], ושאנינה רואה פנימה, חייבת. רבי יהודה אומר, הבאים מחמת האבל, פטורין, מחמת עצמן [שלא באו לנחם ולא לכבוד המת, אלא לראות את המאורע], חייבין. אמר רב יהודה אמר רב, המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק¹⁵, מאי טעמא, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה"¹⁶ לנגד ה' [פ' חשוכה נגד ה']¹⁷, כל מקום שיש חילול השם, אין חולקין כבוד לרב.

שאלו סתירה, קברו את המת וחזרו¹⁷, ולפניהם שתי דרכים, אחת טהורה ואחת טמאה [שיש בה קבר], אם הולך [האבל] בטהורה, באין עמו בטהורה. ואם הולך בטמאה, באין עמו בטמאה [אפילו כהנים], משום כבודו. למה. שיאמרו, "אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'". רבי אבא הסביר [את הברייתא] בבית הפרס [פ' שדה שנחרש בו קבר, וחששו חכמים שמא המחרישה העלה א' מהעצמות, והדורס עליהם מזיז אותם, ועצם מטמא בשיעור של שעורה בנגיעה או בהזזה, וכל טומאתו של בית הפרס היא רק מדרבנן] [ורבנן התיירוהו¹⁸ לכבוד האבל]. שאמר רב יהודה אמר שמואל, מותר¹⁹ לאדם להיכנס בבית הפרס ולנפוח [לפניו] והולך [לשחוט את פסחו ואם יש שם עצם יראנו], ואמר רב יהודה בר אשי בשם רב, בית הפרס שנדרש [ברגלים] טהור [אפילו מדרבנן].

בא שמע, שאמר רבי אלעזר בר צדוק [הכהן], אנחנו היינו מדלגין²⁰ על גבי ארונות [פ' מארון לארון] של מתים לקראת מלכי ישראל [ורואים שלכבוד הבריות עוברים על איסור טומאה מן התורה]. ולא רק לקראת מלכי ישראל, אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם, שאם יזכה, יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם. [מקשה הגמ' למה [עשו כך]. שיאמרו, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". [מתרץ הגמ'] כדברי רבא, שאמר רבא, דבר תורה, אהל, כל שיש בו חלל טפח, חוצץ בפני הטומאה. ושאינו בו חלל טפח, אינו חוצץ בפני הטומאה [שזה טומא הרצועה ובוקעת ועולה], ורוב ארונות יש בהן חלל טפח, וגזרו על [ארון] שיש בהן [חלל טפח] משום [ארון] שאין בהן, ומשום כבוד מלכים לא גזרו בהו רבנן.

בא שמע, גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה [כעת הגמ' מבינה שזה כל לא תעשה, ולכן מקשה] ולמה. שיאמר, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". רב בר שבא הסביר את זה בפני רב כהנא בלאו ד"לא תסור [מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאלך]. צחקו עליו, [וכן] לאו ד"לא תסור" הוא מן התורה. אמר רב כהנא, אדם גדול אמר דבר, אל תחייכו עליו, כל דברי דרבנן אסמכינהו על לאו ד"לא תסור", ומשום כבודו, רבנן התיירו²¹.

בא שמע, [נאמר בפסוק] "והתעלמת מהם", [וחז"ל דרשן] לפעמים אתה מתעלם מהם ולפעמים אין אתה מתעלם מהם. איך. אם היה כהן

¹⁴ עי' שו"ע (או"ח סי' עב ס"ה): העומדים בשורה לנחמו, הפנימים שרואים פני האבל, פטורים. והחיצונים, שאינם רואים פני האבל, חייבים.

¹⁵ עי' שו"ע (יר"ד סי' שג ס"א): הרוואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, היה קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפילו היה רבו. (ו"א דאם היה הלוש שוגג, אין צ"ל בשוק, דמשום כבוד הבריות ישתוק, ואל יפרישנו משוגג). ואם היה של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק, עד שמגיע לביתו. (וכן בבית המדרש אין צריך למהר לצאת). ואם היה של תורה, פושטו מיד.

ביאור: ואפי' היה רבו - בדמקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב, ועי' לעיל (סי' רמב ס"ב) (ש"ך).

דאם היה הלוש שוגג - דהיינו שאינו יודע כלל שהוא כלאים, אבל אם אחר שמצאו ישהנו עליו נמצא שהוא משהה אותו במזיד עליו (ש"ך), עי' שאגת אריה סי' נח החולק על זה (פ"ת).

אין צריך לומר לו בשוק - עד שיגיע לביתו (ש"ך), עי' רמ"א לקמן (סי' שעב ס"א) (רע"א).

שמגיע לביתו - האי עד שמגיע קאי גם ארישא א"א אינו קורעו מעליו דכשיגיע לביתו גם חבירו קורעו מעליו, אף שאינו אלא כלאים דרבנן (פ"ת).

¹⁶ אין עצה הוא הדעת העליון. ולכן כליות יועצות (אגדות הגר"א).

¹⁷ עי' שו"ע (יר"ד סי' שעב ס"א):

¹⁸ מחלו כבודם (לשון רש"י).

¹⁹ עי' רמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ח): מי שבא בבית הפרס הרי זה מנפח והולך ואם לא מצא עצם ולא נטמא שוחט ואוכל פסחו ואף על פי שהלך בבית הפרס, שטומאת בית הפרס מדבריהן כמו שביארנו בהלכות טמא מת ולא העמידו דבריהם במקום כרת כמו שביארנו, וכן בית הפרס שנדרש טהור לעושה פסח.

²⁰ עי' רמב"ם (אבל פ"ג ה"ד): מותר לכהן להטמא בבית הפרס או בחוצה לארץ לדבר מצוה בזמן שאין שם דרך אלא היא, כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה, אף על פי שיש שם מי שילמדנו בארץ ישראל לא מן הכל אדם זוכה ללמוד, וכן מיטמא בטומאה מדבריהם לכבוד הבריות, כיצד אבל שהלך בבית הפרס הכל הולכין אחריו שם לנחמן, וכן מדלגין על גבי ארונות של מתים לקראת מלכי ישראל ואפילו מלכי עכו"ם כדי להבחין בינם לבין מלכי ישראל כשיחזרו כבוד למקומן, וכן כל כיצא בזה, וכן מיטמא בטומאה של דבריהם לדון עם העכו"ם ולערער עמהן, מפני שהוא מציל מידם, וכן כל כיצא בזה.

²¹ עי' לעיל הערה 18.

והיא [פ' האבידה] בבית הקברות²², או היה זקן ואין [האבידה] לפי כבודו [להחזיקו ביד], או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו [פ' דמי ביטול מלאכתו של זה שבא להחזיר האבידה הם יתירים מדברי האבידה, והבעלים לא ישיבו לו יותר ממה שהוא משיב להם, והמחזיר מפסיד], לכך נאמר, "והתעלמת". [מקשה הגמ' למה. שיאמר, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". שם שונה, שנאמר "והתעלמת מהם" [ללמד שהחוב לא בכל מקרה. אם כן מקשה הגמ'] שילמדו ממנה [לענין כלאים. מתרץ הגמ'] לא לומדים איסור ממנו.

בא שמע, [נאמר שניזיר לא מטמא] "לאחתו", מה מלמד הנאמר. הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו [שהוא בכרת אם יטמא בטל מלעשות פסח] או למול את בנו [שהוא גם כן מצוה שיש בו כרת] ושמע שמת לו מת, הייתי חושב שיחזור [לקרובו שמת] ויטמא, נאמר [בפסוק] "לא יטמא". הייתי חושב כשם שאינו מטמא להם, כך אינו מטמא למת מצוה [שאי קלו קוברים], מלמד הנאמר, "ולאחתו", אינו מטמא לאחתו,

²² עי' שו"ע (ח"מ סי' ערב ס"ב): היה כהן והבהמה רובצת בין הקברות אינו מטמא לה.

עי' שו"ע (ח"מ סי' ערב ס"ג): וכן אם היה זקן שאין דרכו לפרוק ולטעון הואיל ואינה לפי כבודו פטור, זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה פורק וטוען הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו ואם היה חסיד ועושה לפניו משורת הדין אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או של קנים וכיוצא בהם פורק וטוען עמו ויש חולקין בזה כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רסג:

ביאור: ויש חולקין בזה כמו שנתבאר בסימן רס"ג - שם כתב דאם רצה ליכנס לפניו משורת הדין ישלם מכיסו ולא יבזה נפשו, כי בזה מבזה כבוד התורה, ולא אמרו אלא חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, כבודו דוקא ולא שיבזה את נפשו, ואף מפריקה פטור אף דצער בעלי חיים דאורייתא, ע"ש, ועיין מה שכתבתי בסמוך ס"ק, ו"א דלא מיקרי זלזול גביה כי אם כבוד שמים, מאחר דאין דרכו לעשות כן בשלו ומטפל בשל חבירו לפניו משורת הדין (סמ"ע).

{ כ ע"א }

אבל מטמא למת מצוה²³ והוא כבוד הבריות ודוחה לא תעשה. ומקשה הגמ' למה. שיאמר, "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'". שם שונה, שנאמר "ולאחותו". [מקשה הגמ' ושילמד ממנה לכלאים. מתרץ הגמ' שב ואל תעשה שונה [דברים רבים התיירו לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות, היכא דאינו עוקר דבר במעשה ידים, אלא יושב במקומו, ודבר תורה נעקר מאליו].

אמר רב פפא לאביי, מה שונה [דורות ה] ראשונים שקרה להם ניסים, ומה אנחנו שונים שלא קורה לנו ניסים. אם משום לימוד, [הרין] בשנים של רב יהודה כל לימודם היה בנוזקין [פי' בבא קמא בבא מציעא ובבא בתרא], ואנחנו לומדים כל ששה סדרים. וכאשר היה רב יהודה מגיע בעוקצין [להמשיכה של] האשה שכובשת ירק בקדרה ויש אומרים זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים, אמר, אני רואים פה ספיקות של רב ושמואל [פי' טעם המשניות האלו קשים עלי ככל קושיות הגמ'], ואנחנו לומדים בעוקצין י"ג פנים. אבל רב יהודה, כאשר היה מוריד נעל אחת [להתענות על עצירת הגשמים], בא גשם, ואנחנו מצערין את עצמינו וצורחים בתפילה, ואין עונה לנו.

אמר לו, [דורות] הראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת השם, ואנחנו לא מוסרים את עצמנו על קדושת השם. כמו [מקרה] זה שרב אדא בר אבהה ראה גויה שלבשה "כרבלתא" [פי' לבוש חשוב] בשוק, והוא חשב שהיא בת ישראל, ועמד וקרעו ממנה, ונתגלה הדבר שהיא כותית, [והבית משפט] חייבוהו ארבע מאה זוז [על בושתה]. אמר לה, מה שמך. אמרה לו, "מתון. אמר לה, "מתון מתון" [פי' לשון מאתיים] שוה ארבע מאה זוז [פי' והשם שלך גרם את זה]²⁴.

רב גידל היה רגיל ללכת ולשבת בשער הטבילה [של מקוה הנשים], אמר להם [לנשים הטובלות], כך תטבלו וכך תטבלו. אמרו לו חכמים, הרב לא מפחד מיצר הרע. אמר להם, הם דומים בפני כמו אוזים לבנים. רבי יוחנן [שהיה יפה מאד] היה רגיל לשבת בשערי טבילה, ואמר כאשר בנות ישראל עולות ובאות מהטבילה מסתכלים בי, ויהיו להם זרע יפים כמנוני. אמרו לו חכמים, וכי הרב לא מפחד מעין הרע. אמר להם, אני בא מזרעו של יוסף, שלא שולט בו עין הרע, שנאמר "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין", ואמר רבי אבהו, אל תקרא "עלי עין" אלא "עולי עין"²⁵ [פי' מסולקים מין העין, שלא שולט בו]. רבי יוסי בן רבי חנינא אמר מכאן, "וידגו לרב בקרב הארץ", מה דגים שבים המים מכסין עליהם ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. ועוד אפשר לומר, עין שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו²⁶ [פי' ליהנאות מאשת פוטיפר], אין עין הרע שולטת בו.

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע²⁷ [קטנים פטורים אפילו אם הגיע לחנוך אינו חייב קריאת שמע שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן קריאת שמע]

²³ עי' שו"ע (י"ד סי' שעד ס"א): מצוה להטמאות למת מצוה, אפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ומצא מת מצוה, הרי זה מיטמא לו.

²⁴ לשון אחר: מתון מתון לשון המתנה. אם המתנתי הייתי משתכר ארבע מאות זוז (רש"י).

²⁵ דרגא דיסוד. וידגו הוא נצח והוד, דגים ונוני ימא (אגדות הגר"א).

²⁶ הוא מלכות. והן ד' שלו (אגדות הגר"א).

²⁷ עי' שו"ע (או"ח סי' ע ס"א): נשים ועבדים פטורים מק"ש, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים. הגה: ויקראו לפחות פסוק ראשון.

מ"ב: פטורים - אפילו מדרבנן:

מק"ש - ופטורות ג"כ מברכות ק"ש דיש להם ג"כ זמן קבוע כדלעיל בסימן נ"ח ס"ו אבל ברכת אמת ויציב דניתקן על ענין זכירת יציאת מצרים וכן הברכות שלאחריה דערבית מחויבות לאמרם דמצות זכירת יציאת מצרים נוהגת ביום ובלילה וא"כ ממילא צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבות כדלקמן סימן ק"ו ס"ב כן כתב המ"א ועיין בפמ"ג שכתב דלמאן דסובר זכירת י"מ בלילה הוא רק מדרבנן ואסמכתא אקרא א"כ ממילא הוא מ"ע שהזמן גרמא ופטורות מן התורה רק מדרבנן חייבות וכ"כ בספר ישועות יעקב עי"ש ואפילו אם נימא דהוא מצוה מה"ת ביום ובלילה מצדד בספר שאגת ארי' סי' י"ג דהנשים פטורות מטעם דהזכרה דיום היא מצוה בפני עצמה ואם לא הזכיר ביום א"צ להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה היא מצוה בפני עצמה עי"ש. ופסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב בחידושי רע"א דמוכח שם מדבריו דהעיקר ניתקנו בשביל התפלה א"כ ממילא חייבות. ולענין ברכת השחר לכאורה תלוי זה אם נימא דהברכות האלו יש להם זמן עיין לעיל בסוף סימן נ"ב במשנה ברורה ובבה"ל וצ"ע ומסתיתמת לשון הטוש"ע בסימן מ"ו ס"ד ובפרט מהלבוש שם עי"ש משמע דמברכות ברכות השחר כמו אנשים. ואולם כ"ז כתבנו לענין חיוב אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק"ש כדלעיל בסימן י"ז ס"ב בהג"ה:

שהזמן גרמא - דתלה הכתוב בזמן שכיבה וזמן קימה:

ונכון הוא - משמע מצד הדין פטורין והב"ח פסק דחייבין מדינא לקבל מלכות שמים בפסוק א' עי"ש אבל הרבה אחרונים חולקין עי"ז:

שמים - בספר נחלת צבי פי' דכונת המחבר כל פרשה אחת והרב הוסיף עליו דעכ"פ כל פסוק ראשון אבל בלבוש משמע דגם כונת המחבר הוא רק פסוק אחד וזהו שביאר הרב:

עי' שו"ע (או"ח סי' ע ס"ב): קטנים פטורים, לר"ת כשלא הגיעו לחינוך. ולרש"י אפילו הגיעו לחינוך, מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק"ש בערב וישן הוא בבוקר, וראוי לנהוג כר"ת.

משנה ברורה: לר"ת וכו' - אבל הגיע לחינוך שהוא כבר שית כבר שבע חייב אביו לחנכו וכמו בשאר כל המצות וגם שיקראנה בזמן ק"ש עם הברכות לפניה ולאחריה:

כשלא הגיע וכו' - ומ"מ פסוק ראשון שבק"ש מצוה על אביו ללמדו משיועד לדבר ולא דוקא בזמן ק"ש. [גמרא]:

בבוקר - ר"ל לך לא הטילו על אביו לחנכו ועיין בב"ח שכתב דאם הוא בן י"ב שנה לכר"ע הוטל על אביו לחנכו בזה:

וראו לנהוג - ר"ל אף על גב דמדינא מסתברא כרש"י וכן כתב הגר"א ז"ל אעפ"כ נכון לנהוג כר"ת וכן משמע מדברי הרמב"ם. עיין בלח"מ ובפ"מ על הירושלמי. אך בתפלה לכר"ע חייב אם הגיע לחינוך כדלקמן סימן ק"ו ס"ב:

{ כ ע"ב }

ומן התפילין²⁸ [משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפח בהן], וחייבין בתפילה²⁹ ובמזוזה³⁰ ובברכת המזון³¹. גמרא. קריאת שמע, זה פשוט [שנשים וממילא עבדים פטורות, שזה מצות עשה שהזמן גורם [חיובו], וכל מצות עשה שהזמן גורם [חיובו]

²⁸ עי' שו"ע (או"ח סי' לח ס"ג): נשים ועבדים פטורים מתפילין, מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמה. הגה: ואם הנשים רוצין להחמיר על עצמן, מוחין בידם.

משנה ברורה: נשים - וטומטום ואנדרוניוס חייבין בתפילין מספק ככל המצות:

שהזמן גרמה - דהא שבת וי"ט לאו זמן תפילין:

הנשים - עיין בפמ"ג שה"ה לענין עבדים ועיין בספר תוספות שבת שכתב בהדיא להיפך ועיין בספר תוספות ירושלם:

מוחים בידן - מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר:

²⁹ עי' שו"ע (או"ח סי' קו ס"ב): נשים ועבדים, שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפילה, מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמה. וקטנים שהגיעו לחינוך, חייבים לחנכם.

משנה ברורה: שהיא מ"ע וכו' - כ"ז לדעת הרמב"ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ"א ביום או בלילה יצא י"ח מן התורה וכתב המ"א ש"פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב"ם שעיקר מצות תפלה היא מד"ס שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואף על פי שהוא מ"ע מד"ס שהזמן גרמה והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמה אפילו מד"ס כגון קידוש הלבנה אע"פ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאנת ארי' ע"כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאינא בסימן ע' ויאמרו ג"כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע' וכו"ז לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אף על פי שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות ע"ש:

לחנכם - להתפלל י"ח ערב ובוקר ומ"מ רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמש"כ בסימן רס"ט ושמ"ג לענין להאכילם קודם קידוש:

³⁰ עי' שו"ע (י"ד סי' רצא ס"ג): הכל חייבים במזוזה, אפילו נשים ועבדים, ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהם.

ביאור: הכל חייבים כו' - דהוי ליה מצות עשה שאין הזמן גרמה ועוד דכתיב למען ירבו ימיכם והנהו נמי בעי חיי (ש"ך).

³¹ עי' שו"ע (או"ח סי' קפ"א ס"א): נשים חייבות בברכת המזון, וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים, או אם אינן חייבות אלא מדרבנן ואינן מוציאות אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן. (ועל"ס' קצ"ט בענין זימון שלהם).

משנה ברורה: אם הן חייבות מדאורייתא - לפי שהיא מ"ע שלא הזמן גרמה: אלא מדרבנן - מדכתיב על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן (אל"ב בבת יורשת) משא"כ כהנים ולוים אף על פי שאין להם חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה:

אלא למי שאין וכו' - כגון שלא אכל כדי שביעה שאין חיובו אלא מדרבנן ומסיים הטור דמפני שהוא ספק נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו כדי שביעה [מ"א] וכו"כ הרמב"ם פ"ה מהלכות ברכות. כתב בש"א אשה שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה חייבת לברך ע"ש טעמו וכן הסכים בח"א ובמגן גבורים אכן בחידושי רע"א וכן בברכי יוסף פסקו שאינה צריכה לחזור ולברך וכן מצד בפמ"ג ומ"מ נראה דהרוצה לסמוך על דעת ש"א וסייעתו אין למחות בידו ועיין בבה"ל:

עי' שו"ע (או"ח סי' קפ"ב ס"ב): קטן חייב מדרבנן, כדי לחנכו. וההיא דבן מברך לאביו, כשלא אכל האב כדי שביעה, שאינו חייב אלא מדרבנן.

מ"ב: קטן חייב מדרבנן - היינו אפ"י לא אכל רק כזית ג"כ חייב מדרבנן לחנכו: וההיא דבן וכו' - ר"ל ההיא דאינא בגמרא דבן קטן מברך ומוציא את אביו בבהמ"ז כשאין יודע לברך:

כשלא אכל האב כדי שביעה - אבל אם אכל האב כדי שביעה שחייב לברך מן התורה אין בנו קטן שמחויב רק מדרבנן יכול להוציא. וכתבו האחרונים דקטן אינו מוציא את האשה דשמה מדאורייתא חייבת:

שאינו חייב וכו' - ואם גם הן לא אכל כדי שביעה דהוי אצלו תרי דרבנן אם מוציא לאביו יש דעות בין הפוסקים ויש להחמיר:

נשים פטורות. מה הייתי אומר, הואיל ויש בה [קבלת עול] מלכות שמים [נשים חייבות, ומכאן] לומדים [שלא חייבות].

ומן התפילין. זה פשוט [שנשים וממילא עבדים פטורות]. מה הייתי אומר, הואיל והוקשו למזוזה [פ"י] הם כתובים יחד בפרשה, ויש מקום לדמותם, וכמו שנשים חייבות במזוזה הוא הדין דחייבות בתפילין, ומכאן לומדים [שלא חייבות].

וחייבין בתפלה. שהיא³² [בקשת] רחמים [והוא מצוה דרבנן, וכאשר תקנו תפילה תקנוה גם לנשים ולקטנים]. מה הייתי אומר, הואיל וכתוב בה "ערב ובקר וצהרים", [דינו] כמו מצות עשה שהזמן גורם [חיובו, ומכאן] לומדים [שלא].

ובמזוזה. זה פשוט [שהן חייבות]. מה הייתי אומר, הואיל והוקש לתלמוד תורה [פ"י] שהם כתובים א' ליד השני, ולכן אולי לומדים א' מהשני, שמה תלמוד תורה נשים פטורות, ואף על גב שאין הזמן גורם חיובו, שנאמר "ולמדתם את בנים" ודורשים חז"ל לא בנותיכם, אף מזוזה נשים פטורות, ומכאן לומדים [שלא].

ובברכת המזון. זה פשוט. מה הייתי אומר, הואיל וכתוב "בתת ה' לכם בערב ובקר לאכל ולחם בבקר לשבע", [דינו] כמו מצות עשה שהזמן גורם [חיובו, ומכאן] לומדים [שלא].

אמר רב אדא בר אבהו, נשים חייבות בקדוש היום מן התורה³³. [מקשה הגמ'] למה [הרי] הוא מצות עשה שהזמן גורם [חיובו, שיש מצוה רק בשבת ולזכור], וכל מצות עשה שהזמן גורם [חיובו] נשים פטורות. אמר אביו, [הן חייבות רק] מדרבנן. אמר לו רבא, והרי הוא אמר "מן התורה". ועוד, [לפי זה, שחז"ל] יחייבו אותם בכל מצות עשה מדרבנן. אלא אמר רבא, נאמר בפסוק "זכור" ו"שמור", [ודורשים] כל שישנו ב[חיוב] שמירה [פ"י] שנצטוו באיסור מלאכה בשבת] ישנו ב[חיוב] זכירה [נצטוו במצות עשה של קידוש בשבת], ונשים, הואיל וישנן בשמירה [דכל מצות לא תעשה, בין שהזמן גורם חיובו בין שאין הזמן גורם חיובו נשים חייבות], ישנן בזכירה.

אמר רבינא לרבא, [האם חיוב] נשים בברכת המזון, מן התורה או מדרבנן [שהוא מצות עשה שאין הזמן גורם חיובו, אבל נאמר בה "על הארץ הטוב אשר נתן לך" והארץ לא נתנה לנשים]. לאיזה הבדל [הלכתי, אם נשים יכולות להוציא רבים [פ"י] אחרים] ידי חובתם. שאם תאמר [שנשים חייבות] מן התורה, יבא [מצות עשה] מן התורה [של הנשים] ויוציאו [חיוב גברים] מן התורה. ואם תאמר [שחיוב נשים היא רק] מדרבנן, [אינם יכולים להוציא גברים ידי חובתם] שהוא [מין] שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים [פ"י] איש ידי חובתו.

מה [מסקנת הספק]. בא שמע, באמת אמרו, בן [קטן] יכול לברך [ברכת המזון] לאביו [להוציא מחובתו אם אין האב יודע לברך], וכן עבד יכול לברך לרבו, ואשה יכולה לברך לבעלה, אבל אמרו חכמים, תבא קללה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. אם תאמר, זה מובן [אם נשים חייבות בברכת המזון] מן התורה, שיבא [חיוב נשים בברכת המזון] מן התורה ויוציא [ידי חיוב בעלם] מן התורה, אלא אם תאמר [שנשים חייבות רק] מדרבנן, [וכן] יבא [מי שמצווה רק] דרבנן ויוציא [אחר שחיובו] מן התורה. [מקשה גמ'] ולדברך, [וכן] קטן בר חיוב. אלא, במה מדובר כאן, כגון שאכל [האב] שיעור [שחיוב ברכת המזון היא רק] מדרבנן [לפי ר"מ רק כזית ולפי ר"י רק כביצה], ויבא [מי שמחויב רק] מדרבנן ויוציא [מי שמחויב רק] מדרבנן.

רב עזריא דרש, לפעמים אמר זה בשם רבי אמי ולפעמים אמר את זה בשם רבי אסי, אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, שנאמר "ישא ה' פניו אליך". אמר להם, וכי אני לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה, "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", והם מדקדקים על עצמם עד כזית [לפי ר"מ] ועד כביצה [לפי רבי יהודה]³⁴.

משנה. [עזרא תיקן שבעל קרי צריך טבילה, לעסוק בתורה, ולכן כל זמן שלא טבל] בעל קרי [רק מותר לו] להרהר בלבו [בקריאת שמע] ואינו מברך [אפילו בהרהור] לא לפניה ולא לאחריה [כיון דברכות אינם מן התורה, רבנן לא חייבו]. ועל המזון מברך [בהרהור] לאחריו [שהוא מן התורה] ואינו מברך לפניו [שהוא מדרבנן]. רבי יהודה אומר, מברך לפניו ולאחריהם.

גמרא. אמר רבינא, זאת אומרת, הרהור [דינו] כמו דבור³⁵ [וכל אדם גם יוצא ידי חובתו בהרהור]. שאם תחשוב [שהרהור] אין [דינו] כדבור, למה [הוא] מהרהר. אלא מה [נגיד] הרהור דינו כמו דבור, [אם כן, שבעל קרי] יוצא בשפתי. [מתוך] הרהור דינו כדבור, והוא מקיים מצות ק"ש בהרהור, ועכ"ז אם הוא רוצה להוציא המילים מפיו, אז הוא צריך לטבול] כמו שמצינו בהר סיני [שלא היו בעלי קריים].

ורב חסדא אמר, הרהור אין [דינו] כמו דבור. שאם תחשוב הרהור [דינו] כדבור, [שהבעל קרי] יוצא בשפתי. אלא מה [נאמר], הרהור אין [דינו] כמו דבור, למה [שהבעל קרי] מהרהר [בק"ש בכלל]. אמר רבי אלעזר, כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו [פ"י] בק"ש [והוא יושב ובטל].

[מקשה הגמ'] ושיגרוס בפרק אחר [במה שמותר לבעל קרי יעסוק]. אמר רב אדא בר אבהו, [תיקנו שיעסוק] בדבר שהצבור עוסקין בו.

{ כא ע"א }

[מקשה הגמ' והרי תפלה הוא דבר שהצבור עסוקין בו, ולמדנו, היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר [בכל ברכה וברכה. ויש לדייק מכאן, שכל] הטעם [שהוא יכול להתפלל משום] שהתחיל, הרי אם לא התחילה, שלא יתחיל [ולמה שלא יעסוק בדבר שכל הציבור עוסקים בו. מתוך הגמ' תפלה שונה, שאין בה מלכות שמים פ'] אין בה קבלת עול מלכות שמים]. והרי ברכת המזון לאחריו, שאין בה מלכות שמים, ולמדנו, על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. אלא, [מסביר הגמ' שונה ממה שדברנו עד כאן, ועיקר החילוק היא] שקריאת שמע וברכת המזון, הם מן התורה [ולכן התירו להרהר בהם], ותפלה, דרבנן [ולכן לא התירו להרהר בו].

אמר רב יהודה, מאיפה אנו לומדים לברכת המזון לאחריה [שהוא] מן התורה, שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת". [ו]מאיפה אנו לומדים לברכת התורה לפניו מן התורה, שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו" [פי' כשבא משה לפתוח בדברי שירה אמר להם לישראל "אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמר", "כי שם ה' אקרא" בברכה, אתם "הבו גדל לאלהינו" באמן].

אמר רבי יוחנן, למדנו [פי' שנלמד] ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, [וגם שנלמד] ברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר. ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, ומה מזון שאין טעון [בברכה] לפניו, טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניו, קל וחומר שטעונה [בברכה] לאחריה. ו[שנלמד] ברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר, ומה תורה שאין טעונה לאחריה, טעונה לפניו, מזון שהוא טעון לאחריו, קל וחומר שיהא טעון לפניו. [מתוך הגמ', אין ללמוד את הקל וחומר הזה שהרי] יש לשאול, מה למזון, שכן נהנה [ולכן יש יותר סביר לברך אחריו, להודות על ההנאה שקיבל. וכן יש לשאול] מה לתורה, שכן חיי עולם [ולכן יש סיבה להודות עליו בתחילה]. ועוד, למדנו, על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו [אם כן אין חיוב ברכת הנהנין לפני אוכל מן התורה]. ונפרך [דברי רבי יוחנן].

אמר רב יהודה [אדם שהוא ב]ספק [אם] קרא קריאת שמע או לא קרא, אינו חוזר וקורא. [אבל] ספק [אם] אמר אמת ויציב, או לא אמר, חוזר ואומר אמת ויציב. למה, קריאת שמע מדרבנן [וספק דרבנן לקולא], ואמת ויציב מן התורה [שיש בו יציאת מצרים, וזה חיוב מן התורה, וספק מן התורה לחומרא]. רב יוסף שאל [הרי כתוב] "ובשכבך ובקומך" [אם כן הוא מן התורה]. אמר לו אביי, אותו [הפסוק] כתוב בדברי תורה.

למדנו, בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה, ועל המזון, מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. [ולכן מקשה הגמ' על רב יהודה] ואם תחשוב אמת ויציב הוא מן התורה, שיברך לאחריה. [מתוך רב יהודה] למה [שהוא] יברך, אם משום יציאת מצרים, הרי הזכיר אותו בקריאת שמע. [ומקשה הגמ', לדברך] שיגיד זה [פי' אמת ויציב] ולא צריך את זה [פי' ק"ש. מתוך רב יהודה] קריאת שמע עדיף, שיש בו שתיים [גם יציאת מצרים וגם קבלת עול מלכות שמים].

ורבי אלעזר אמר, [אדם שהוא ב]ספק [אם] קרא קריאת שמע או לא קרא³², חוזר וקורא קריאת שמע [שכן חיוב קריאת שמע היא מן התורה].

³² ע"י שו"ע (או"ח סי' סז ס"א): ספק אם קרא ק"ש, חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה. אבל אם יודע שקראה, אלא שמסופק אם ברכ לפניו ולאחריה, אינו חוזר ומברך.

מ"ב: ק"ש - ובשאר מצות דאורייתא היכא שמחוייב לעשות אותה מספיקא פסק לעיל בסימן י"ז ס"ב לענין טומטום אף דחייב בציצית וביד' רס"ה ס"ג לענין מילה באנדרוגינוס וכן כל כי האי גווי דלא יברך על המצוה כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחוייב כלל בהמצוה כגון ההיא שכתבנו ובין היכא שמחוייב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה דאז צריך לברך עליה ג"כ ולפ"ז לולב או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה וכה"ג צריך לעשותה בברכה וכתב הפמ"ג דמכ"מ בשם הרשב"א וכן ממ"א בשם הריב"ש לקמן סימן תקפ"ה אות ג' מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. אלא תמיד בלי ברכה וגם מהגרא"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. והא ביאור לו שופר או לולב ביום א' בין השמשות לכ"ע נוטל ובלי ברכה כי בזה הספק הוא אם חייב עתה כלל בהמצוה:

חוזר וקורא - הטעם דק"ל ק"ש דאורייתא כלומר דהא דכתיב ודברת במשבתך בביתך וגו' קאי אפרשה זו גופא שחייב לדבר בו בשעת שכיבה ועמידה ולפיכך אם נסתפק אם קרא או לאו חייב לחזור ולקרות ככל ספיקא דאורייתא: ומברך - לכאורה כ"ז דוקא בשלא עבר זמן ק"ש אבל בעבר זמן של ג' שעות שוב אינו מברך לא לפניו ולא לאחריה מחמת ספק דתו ה"ל ספיקא דרבנן אבל זה אינו דומן זכירת יציאת מצרים נמשך אח"כ ג"כ וכמו שכתב המ"א לקמן בסימן ע' א"כ הוא חייב עדיין עכ"פ בברכת אמת ויציב עד שעה ד' וכדלעיל בסימן נ"ח ומכאן והלאה לא תיקנו ע"ז ברכה אבל יאמר מחמת ספק איזה פסוק של יציאת מצרים [ש"א סימן י' ע"ש]. איתא בש"ס דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוכר בה יציאת מצרים יצא ידי חובתו של הזכירה. וכתב המ"א ובר" דש"ש אם אמר שיהא הימ החתם סופר פליג ע"ז דבקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך וגו' ולא די במה שיזכור שעבר הים והסכים עמו הגאון רע"א בחידושו ע"ש. ואם יוצא ידי הזכירה בהרהור עיין בבה"ט בשם הבית

ספק התפלל ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר, ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו³³.

ואמר רב יהודה אמר שמואל, היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל, פוסק, ואפילו באמצע ברכה. [מקשה גמ'] וכי זה נכון. והרי אמר רב נחמן, כאשר היינו בבית מדרש של רבה בר אבוא, ביקש מאתנו, תלמידי בית מדרש של רב שטעו והזכירו [נוסח של תפילת] חול בשבת, מהו שיגמרו [את הברכה אם נזכר באמצע הברכה]. ואמר לנו, גומרין כל אותה ברכה³³. [מקשה הגמ'] וכי זה דומה לכאן. שם, האדם חייב [בתפילה של שבת], ורבנן לא הטריתוהו [כל ה"ב אמצעיות] משום כבוד שבת, אבל כאן, הרי הוא התפלל אותו [התפילה כבר].

ואמר רב יהודה אמר שמואל, [מי שכבר] התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר [לבקש עליו], שיחזור ויתפלל [תפילת נדבה], ואם לא, אל יחזור ויתפלל. וצריכים [את ב' ההלכות האלה], שאם [רק] היינו לומדים הראשון, היינו, יחיד ויחיד [כשהתפלל תחלה היה יחיד, וכששכח שהתפלל והתחיל להתפלל היה ביחיד].

יעקב ובפמ"ג מסתפק בזה ובשאלת ארי' סימן י"ג האריך להוכיח מש"ס ומסיק דאינו יוצא ידי חובה בהרהור. ופשוט בגמ' דגם בלילה צריך להזכיר יציאת מצרים ועיין בפמ"ג דמסתפק אם הוא דאורייתא או דרבנן ונ"מ לענין ספיקא ע"ש ובשאלת ארי' סי' ח' כתב בהדיא דהוא דאורייתא. וחייב להזכיר בזמן שהוא לילה ודאי ולא קודם וע"כ אם הזכיר בין השמשות כגון שהתפלל קודם צאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו דבין השמשות ספיקא הוא וספיקא דאורייתא לחומרא וכן משמע מרמב"ם פרק א' מהלכות ק"ש דהוא דאורייתא וכמו שכתב הפמ"ג בעצמו:

ולאחריה - אף על גב דהרבה פוסקים סוברין דפרשה ראשונה הוא מדאורייתא והשניה הוא מדרבנן ויש מן הפוסקים שסוברין דרק פסוק ראשון הוא מדאורייתא וכ"ש הברכות דלכ"ע הוא מדרבנן וספק דרבנן אינו חוזר יש לומר כן היתה התקנה שכל זמן שקורין חייב לקרות כעיקר התקנה ובברכדברי אם לא במקום שהתירו בפירוש כגון ההיא דלקמן סימן ק"ו ס"ב בה"ג ע"ש. ולכאורה אם יודע שאמר פסוק ראשון או פרשה ראשונה [לכל אחד מן הדעות] וספק לו אם קרא השאר א"צ לחזור ולקרות מיהו בסימן ס"ד סעיף ג' וד' משמע שצריך לחזור וצ"ל דמעיקרא כן תקנו שיחזור. והיכא שהוא מסופק לו אם אמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב צריך לחזור לכ"ע דציצית מצרים חייבין להזכיר מדאורייתא. אך יש דיעות בזה דיש אומרים דיאמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב דכולהו חדא מילתא היא ויש אומרים דיאמר רק פרשת ציצית ויקיים בזה המצוה דאורייתא של זכירת יציאת מצרים ואמת ויציב א"צ לומר וכן הסכים השאגת ארי' וכתב עוד דאם נעשה לו ספק זה בערב שאינו יודע אם אמר פרשת ציצית וברכת אמת ואמונה חוזר ואומר אמת ואמונה וא"צ לחזור ולקרות פרשת ציצית מספק ואם ברי לו שקרא כל השלושה פרשיות ואינו מסופק לו אלא באמת ויציב שחיות או אמת ואמונה ערבית תרוייהו חד דינא שא"צ לחזור ולומר מספק דכיון שאמר פרשת ציצית לכ"ע הברכות הוא מדרבנן שכבר נזכר יציאת מצרים בפרשת ציצית:

אבל וכו' - דתו ה"ל דרבנן אפילו ברכת אמת ויציב וספיקא לקולא ואם יודע שאמר אמת ויציב ואינו זוכר אם קרא ק"ש דעת הא"ר דאינו חוזר וגם ראה מלעיל סימן ס"ד ועיין בפמ"ג:

³³ ע"י שו"ע (או"ח סי' רסח ס"ב): אם טעה והתחיל תפלת החול, גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת, ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה. וי"א דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה.

משנה ברורה: גומר וכו' - הטעם הוא דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ברכות בשבת כמו בחול ולהזכיר קדושת היום בעבודה כמו ברי"ח וחוש"מ ורק משום כבוד שבת לא אטרוהו רבנן ותקנו ברכה אחת אמצעית לשבת ולכן בדיעבד שהתחיל הברכה גומה שהיא ראיה לו מן הדין ואח"כ מתחיל הברכה המיוחדת לשבת:

של שבת - וה"ה בכל זה לענין יום טוב:

וי"א דבמוסף וכו' - דסבירא להו דבמוסף לא שייך כלל תפלת י"ח ברכות דאף בחול א"ר רק שבע ברכות ולכן פוסק אפילו באמצע ברכה וטעם הדעה קמייתא בדיעבד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות ורק הוסיף בה ונעשה לפניך חובותיך יום ובקרבן מוסף יצא וכדאיתא בס"ד לכן גם לה שייך בדיעבד הברכה של חול:

פוסק אפילו וכו' - וכן פסקו האחרונים משום ספק ברכה לבטלה:

[כא ע"ב]

או צבור וצבור, אבל [אם התפילה ראשונה היתה ביחידות, והשני היה בציבור, אולי] יחיד לגבי צבור כמי שלא התפלל, לכן לומדים [שלא]. ואם היינו לומדים [רק] כאן [פ'] ההלכה השניה של שמואל, היינו חושבים שזה רק משום שלא התחיל בה, אבל שם שהתחיל בה, אולי לא [צריך להפסיק תפילתו ויכול לסיימו, לכן רואים], שצריכים [את שתי ההלכות]. אמר רב הונא, הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור [תפילת י"ח] עד שלא יגיע שליח צבור ל"מודים"³⁴,

³⁴ עי' שו"ע (או"ח סי' קט ס"א): הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה או לקדיש, יתפלל. וה"ה אמן דהאל הקדוש ושמע תפלה, דינן כקדיש וקדושה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק מי שמתו ותרומת הדשן סי' י"א). ואם לאו, אל יתפלל אם אין השעה עוברת. ואם נכנס אחר קדושה, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ למודים, יתפלל, ואם לאו אל יתפלל. וה"ה אם יכול להגיע למודים, או לאחת מהברכות ששוחים בהם, כשיגיע שליח צבור למודים, יתפלל. ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונזדמן לו שמגיע ש"צ למודים כשהוא באחת הברכות (באמצע), ישחה עמו. אבל אם הוא בתחלתה או בסופה, לא ישחה, שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה, אלא באבות ובהודאה.

משנה ברורה: הנכנס לבהכ"נ - ואם רוצה לצאת להתפלל בעזרה חוץ לבהכ"נ מתפלל וא"צ להמתין:

צבור מתפללין וכו' - זה הסעיף מיירי בתפילת המנחה וה"ה בשחרית אם היה עומד בק"ש וברכברי בשעה שהצבור התחילו ש"מ"ע אם יכול להתחיל ולגמור התפילה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע הש"ץ לקדושה יתפלל וא"ל אל יתפלל רק ימתין בשירה חדשה ועיין מה שנכתוב לקמן בשם הח"א בענין זה:

ש"ץ לקדושה - דקדושה אסור לומר ביחיד וכן קדיש ומודים טעמיה דצריך לשחות עם הקהל שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו:

או לקדיש - לכאורה כיון דצריך לגמור תפילתו קודם קדושה כ"ש שישמע הקדיש שאחר ש"מ"ע י"ל דמיירי במעריב דליכא קדושה א"נ מיירי שכבר שמע קדושה דמשום קדושה לא היה צריך להמתין וכמו שנכתוב לקמן דמ"מ צריך לגמור קודם קדיש שאחר ש"מ"ע והיינו שיגמור עכ"פ קודם שיגיע ש"ץ ליהא שמיא רבא ולא יענה אמן אז רק יש"ר בלבד מטעם דכיון דלא מתכוין אז על מה לומר האמן מקרי אמן יתומה ואם נותן לבו ויודע אז על מה עונה האמן רשאי. ודע דאיש"ר עדיף מקדושה ע"כ אם בא סמוך לקדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יגמור תפילתו עד אחר קדיש ולהמתין עד אחר קדיש אינו יכול מפני שזמן תפילה עובר טוב שיתחיל להתפלל קודם קדושה ויהיה יכול לענות איש"ר. וקדושה עדיף ממודים ע"כ אם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לאמר קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יהיה יוכל לאמר מודים עם הצבור ולהמתין עד אחר מודים אינו יכול מפני חשש שיעבור זמן תפילה מוטב שיתחיל להתפלל אחר קדושה כ"כ המ"א ולפי מה שביארנו לקמן בסק"ד בשם המ"ג טוב שיתחיל בזה להתפלל עם הש"ץ בשוה ויהיה לו קדושה ומודים וכו"ש דאיש"ר עדיף ממודים ע"כ מי שבא לבהכ"נ תיכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר מודים לא יוכל לענות איש"ר אחר הקדיש שאחר י"ח ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפילה יתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מלבטל איש"ר ועוד דמודים אפשר לשחות באמצעיתן. וכן עדיף איש"ר מתפילה בצבור ע"כ אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל איש"ר ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור איש"ר עדיף ותיכף אחר זה יתחיל להתפלל ש"מ"ע לשם מנחה ואין לו לחוש למה שהצבור מתחילין ערבית כיון שהוא עדיין יום. ועיין מה שכתבנו עוד בבה"ל בשם הפמ"ג:

וה"ה אמן וכו' - לכאורה בשלמא אמן דשומע תפילה יש נ"מ דיהיה צריך להמתין מלהתפלל אפילו אחר קדושה עד שידע שיגמור קודם ברכת ש"ת אבל אמן דהאל הקדוש למאי נ"מ כיון דצריך לגמור להתפלל קודם קדושה ממילא יענה אמן אחר האל הקדוש וי"ל דנ"מ אפילו אם שמע קדושה דמ"מ צריך להמתין משום אמן דהאל הקדוש שלא שמע עדיין וגם לענין שלא יעמוד להתפלל תיכף אחר קדושה כ"א אחר שיענה האמן על הברכה דגם זה הוא שייך לקדושה. וה"ה אם יודע שהצבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפילתו טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם יודע שלא יוכל לגמור תפילתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו ואם כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אח"כ א"צ להמתין מיהו למודים אפילו שמע כמה פעמים מודים בצבור צריך להמתין דהא הטעם שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה [אחרונים] וכן לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה ואפשר דהקדישים מעלינו ואילך אינם בכלל זה כ"כ המ"א ושו"א והדה"ח והח"א כתבו דכל הקדישים אם שמע כבר וענה איש"ר א"צ תו להמתין:

אחר קדושה - לאו דוקא דה"ה אם נכנס קודם קדושה והמתין מלהתפלל עד אחר קדושה צריך ג"כ לשער בעצמו אם יוכל לגמור עד שיגיע ש"ץ למודים: ש"ץ למודים - ולרמב"א ה"ל בהמ"א צריך לגמור קודם אמן של שומע תפילה או שישער בעצמו שיוכל להגיע בתפילתו בברכת ש"ת עם הש"ץ בשוה וא"ל לא יתחיל עד מודים וכן העתיקו האחרונים לדינא: ששוחין בהם וכו' - ואף על פי שלא יוכל לומר מודים דרבנן שהצבור אומרים אין בכך כלום כיון ששוחה עמהם זה מותר אפילו לכתחילה אך יצמצם שברכת שומע תפילה יאמר עם הש"ץ בשוה וכדלקמיה בס"ב:

יתפלל, ואם לא, אל יתפלל [שיותר טוב לענות מודים]. רבי יהושע בן לוי אמר, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה, יתפלל, ואם לא, אל יתפלל [שיותר טוב לענות קדושה].

במה הם חולקים. אחד [פ'] רב הונא סובר, יחיד [הנמצא בציבור] אומר קדושה [באמצע תפילת י"ח שלו, ולכן לא מפסיד כלום, שהוא מתפלל איתם, אבל אם אינו אומר מודים עם הצבור הרוואה את כולם כורעים והוא לא כורעה נראה ככופר במי שחבירו משתחוים לו]. ואחד [רבי יהושע בן לוי] סובר, אין יחיד אומר קדושה [ולכן עדיף לענות קדושה מלהתפלל איתם]. וכן אמר רב אדא בר אבהו, מאיפה אנו לומדים שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר "ונקדשתי בתוך בני ישראל", [ודורשים חז"ל] כל דבר שבקדושה י"ל לא יהא פחות מעשרה.

[מקשה הגמ' איך משמע [מהפסוק שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה]. שכן רבנאי אח של רבי חייא בר אבא, לומד [גזירה שוה של] "תוך" "תוך". שנאמר כאן, "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ונאמר שם [בענין עזרת קרח], "הבדלו מתוך העדה הזאת", מה שם היה עשרה, כמו כן כאן עשרה.

[מאיר הגמ', ולפי כולם לא מפסיקים [תפילתו לקדושה לענות עם הציבור, וכן למודים].

שאלו שאלה, האם מותר להפסיק ל"הא שמו הגדול מבורך" [באמצע תפילת י"ח]. כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לבבל] אמר, רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי רבי יוחנן אמרו, לכל אין מפסיקין, חוץ מן "הא שמו הגדול מבורך", שאפילו עוסק במעשה מרכבה, פוסק. ואין הלכה כמותיה.

רבי יהודה אומר, מברך לפניו ולאחריהם. [הגמ' לומד [מדברין] שרבי יהודה סובר בעל קרי מותר בדברי תורה. ונקשה] הרי אמר רבי יהושע בן לוי, מאיפה אנו לומדים לבעל קרי שאסור בדברי תורה, שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך", ולידו [כתוב], "יום אשר עמדת וגו'", מה שם בעלי קריין אסורין, כמו כן כאן, בעלי קריין אסורין.

ואם תאמר, רבי יהודה לא דורש סמוכים, והרי אמר רב יוסף, אפילו מי שלא דורש סמוכים בכל התורה, במשנה תורה דורש [והרי פסוק זה במשנה תורה]. שהרי רבי יהודה כל דורש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דורש. ובכל התורה כולה מאיפה אנו יודעים ש[רבי יהודה] לא דורש [סמוכים], שלמדנו בברייתא, בן עזאי אומר, נאמר "מכשפה לא תחיה" [ולא כתוב איזה מיתה], ונאמר "כל שוכב עם בהמה מות יומת", סמכו ענין זו לזו, ללמד, מה שוכב עם בהמה בסקילה, אף מכשפה גם כן בסקילה. אמר לו רבי יהודה, וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה לסקילה [שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה, אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה]. אלא, אצוב וידעוני בכלל הם כל המכשפים, ולמה יצאו [להיות כתובים בפני הודותם], להדמות אליהם, ולומר לך, מה אוב וידעוני בסקילה, אף מכשפה בסקילה.

ובמשנה תורה מאיפה אנו יודעים ש[רבי יהודה] דורש [סמוכים], שלמדנו בברייתא, רבי אליעזר אומר, נושא אדם אנוסת אביו או מפותת אביו, [וכן] אנוסת בנו או מפותת בנו. רבי יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו. ואמר רב גידל אמר רב, למה, שרבי יהודה [לומד], שנאמר "לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו", [ודורשים] כנף שראה אביו [אפילו אונס או מפתה] לא יגלה. [ומקשה הגמ'] מאיפה אנו יודעים שזה נאמר באנוסת אביו, [מתוך הגמ'] שזה נסמך לו "ונתן האיש השוכב עמה וגו'". אמרו, כן, [מכאן רואים שרבי יהודה] דורש [סמוכים] במשנה תורה, [אבל] סמוכין אלה נצריך להלכה אחרת של רבי יהושע בן לוי, שאמר רבי יהושע בן לוי, כל המלמד לבנו תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב, שנאמר "והודעתם לבניך ולבני בניך", וכתוב אחריו, "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב".

תנן, [אדם הטמא] זב שראה קרי, או נדה שפלטה שכבת זרע, [וכן] המשמשת וראתה דם, [כולם] צריכין טבילה [לקרי קודם שיעסוק בתורה, אע"פ שיש להם טומאה אחרת יותר חמורה עליהם], ורבי יהודה פוטר. עד כאן לא פטר רבי יהודה אלא בזב שראה קרי, שבתחילה אינו ראוי לטבילה [עד שיטהר מזיבתו], אבל בעל קרי גרידא מחייב.

ואם תאמר, הוא הדין דאפילו בעל קרי סתם גם כן פטר רבי יהודה, וזה שחלק בזב שראה קרי, להודיען כחן של החכמים, [זה לא יתכן, שכן] כתוב בסוף, המשמשת וראתה דם צריכה טבילה, למי לימדו זו. אם תאמר לרבנן, זה פשוט. הרי מה זב שראה קרי שבתחילה אינו ראוי לטבילה [שהוא כבר טמא זב], חכמים חייבוהו, המשמשת וראתה דם, שבתחילה היא ראוי לטבילה, לא כל שכן. אלא לא זה [נאמר עבור] רבי יהודה, ודוקא למדו

כדי לסמוך - פי' שטעה ואמר עד גאל ישראל שממילא מחויב להסמיק לה התפילה מיד וה"ה אם מצד שהשעה עוברת מחויב לעמוד תיכף להתפלל דאל"ה צריך לכתחילה להמתין משום קדושה בשירה חדשה וכמש"כ בסימן ס"ו ס"ט:

ישחה עמו - ואינו אומר אז מודים והשחיה הוא כדי שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו ומ"מ אם אינו מוכרח לו להתחיל מיד לא הותר לו להתחיל התפילה ע"ד שישחה באמצע הברכות אף דמותו לשחות באמצע כל הברכות ונדלקמן בסימן ק"ג משום דשמיא יטבח מלשחות כיון שאינו מחויב שם לשחות בלא"ה ואם יתן לבו לזה יטרד ולא יכוין בתפילתו:

{כב ע"א}

משמשת וראתה נדה אינה צריכה טבילה [שכן טומאת קרי קדמה לטומאה משמשת, ואע"פ כן לא חייבת בטבילת עזרא, שטומאה נדה מפקיעה את החיוב טבילה], אבל בעל קרי סתם, מחייב.

[אומרת הגמרא] אל תגרס [במשנה] [רבי יהודה אומר] מברך אלא [רבי יהודה אומר] מהרהר [אבל אסור לברך]. וכי רבי יהודה סובר [שבעל קרי אסור בדברי תורה, ורק מותר] הרהור. והרי למדנו בברייתא, בעל קרי שאין לו מים לטבול, קורא קריאת שמע, ואינו מברך לא לפני ולא לאחריה, ואוכל פתו ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו, אבל מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, בין כך ובין כך מוציא בשפתיו. אמר רב נחמן בר יצחק, רבי יהודה עשה [ברכת המזון] כהלכות דרך ארץ [שמותר לבעל קרי לשנותה].

שלמדנו בברייתא, [נאמר בפסוק] "והודעתם לבניך ולבני בןיך", וכתוב אחריו "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב", מה להלן באימה [שנאמר "וירא העם וינעו וכו'"] וביראה וברתת ובזיע, כמו כן כאן באימה וביראה וברתת ובזיע, מכאן אמרו, הזבים והמצורעים ובאין על נדות, מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים³⁵, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות [שהם יכולים להיות באימה וברתת], אבל בעלי קריין אסורים [שאין יוצא קרי אלא מתוך קלות ראש וחזות הדעת]. רבי יוסי אומר, [מותר לבעל קרי] לשנות ברגילות [פ' במשניות השגורות בפיו, שהוא מוציאן מפיו במרוצה ואין צריך להאריך בהן] ובלבד שלא יסביר [טעמי פירושה] של המשנה, רבי יונתן בן יוסף אומר, [מותר לבעל קרי]

³⁵ עי' ש"ע (א"ח סי' פח ס"א): כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בדת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, כדי שלא יהיו דת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ואח"כ בטלו אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בדת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג. הגה: יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, וי"א שמותרת בכל, וכן עיקר, אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכו', גרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ.

משנה ברורה: כדי וכו' - וגם כי הקרי בא מקלות ראש וד"ת צריך להיות באימה ויראה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה:

ואח"כ בטלו - ומ"מ מי שירצה לנהוג ולטבול תע"ב ודוקא אם ע"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה ואפשר דאפילו אם ע"ז יתבטל מתפלה בצבור ג"כ אין נכון להחמיר בזה:

אותה תקנה - שהיתה גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ובטולה משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה:

המנהג - ומ"מ יש אנשי מעשה שנוהגין בתקנה זו וטובלין א"ע לקריין ואם קשה עליהם הטבילה רוחצין א"ע בט' קבין. וכתבו האחרונים שארבעים סאה מים שאובים כשרים לטבילה זו וכן הט' קבין הוא ג"כ במים שאובים ואפילו משלשה כלים. ובאופן שלא יפסיק משפכת כלי א' עד שיתחיל השני אבל יותר מ' כלים אין מצטרפין לשיעור ט' קבין. והנך ט' קבין צריך שישפוך עליו אבל לא לטבול בתוכם בין אם הם בכלי או בקרקע דכל שהוא דרך טבילה בעינן דוקא ארבעים סאה ובקרקע כשאר טבילות ומ"מ אם נכנס חציו למקוה ולא הרכין ראשו לטבול חצי גופו אשר בחוץ רק שפכו עליו מלמעלה ט' קבין מועיל לטהר. כתב בספר מטה אפרים דבעת שפיכת הט' קבין על האדם יש לו לעמוד זקוף ושוט ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריווח קצת כדי שיבואו המים גם שם ויזהיר שופכים עליו שישפכו כנגד גופו ממש. ושיעור ט' קבין עיין בבה"ט שהוא שיעור ט"ו קווארט פוליש עיין בספר מטה אפרים הנ"ל שכתב דבקווארט שלנו צריך כ"ד קווארט לשפיכת ט"ק ובשעת הדחק שאין הכלים מחזיקין כ"כ יש להקל ב"ח קווארט. וכן יש לזהר בכל זה אותם שנוהגים להטהר בער"ה ועיר"ב ע"י ט' קבין. כתב במ"א דאף הנוהג טבילה לקרי דוקא בריא או חולה ששמש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מכלום ואין לו רק לרחוץ אותו מקום שלא יהיה מלוכלך מש"ז וכן בריא שראה מים חלוקים פטור מכלום דלא גזר עזרא ע"ז לענין ד"ת ותפלה ורק לענין תרומה טמא משום מים חלוקים:

נדה - כתב רבינו ירוחם יש טועים לומר שהנשים יולדות לא יכנסו לבהכ"נ עד שעברו מ' יום לזכר ופ' לנקיבה ומנהג טעות הוא וצריך למחות בידם: או להתפלל וכו' - ובבבמיין זאב סימן קנ"ג כתב שלא נהגו רק שלא לכנס לבה"כ לראות ס"ת וגם כשמתפללת אינה עומדת בפני חברותיה ומשום מנהג וכלבו עושים כן ולא משום אסור ע"כ וכן הסכימו האחרונים דצריכה להתפלל בביתה ולבדן כל הברכות ובפרט ברהמ"ז וקידוש שהוא מן התורה וע' במ"א:

אבל המנהג וכו' - ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם עוד כתב שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבולו:

נוראים - ומיום ראשון של סליחות ואילך מיקרי ימים נוראים לכל כה"ג וה"ה אם משיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבה"כ אחר ד' שבועות שרי אף על פי שהיא נדה וכיון שמותרים לילך לבה"כ שרי ג"כ להתפלל בכל זה לכ"ע:

להסביר את המשנה אבל אינו מסביר את הגמרא. רבי נתן בן אבשלום אומר, אף [מותר לבעל קרי] להסביר את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו [פ' שמות שבמקראות הנדרשים³⁶]. רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא בשם רבי עקיבא אומר, לא ילמד בכלל [לא לשנות ולא להסביר, אבל מותר להיכנס לבית הדרש ולשתוק]. ויש שהסבירו דבריו, לא יכנס לבית המדרש בכלל. רבי יהודה אומר, [מותר לבעל קרי] לשנות בהלכות דרך ארץ [כגון מה שהוא דרכן של תלמידי חכמים, המוזכר במסכת דרך ארץ].

מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה הולך על גב הנהר. אמרו לו תלמידיו, רבינו, תלמד אותנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ. ירד וטבל ושנה להם. אמרו לו, [וכן] לא כך למדתנו רבינו, שונה הוא בהלכות דרך ארץ. אמר להם, אף על פי שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי.

למדנו בברייתא, רבי יהודה בן בתירא היה אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה. מעשה בתלמיד אחד שהיה [בעל קרי ולכן לא למד אלא היה] מגמגם [בדברי תורה] למעלה מרבי יהודה בן בתירא. אמר לו, בני, "פתח פיך ויאירו דבריך", שאין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר "הלא כה דברי כאש נאם ה'", מה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה.

אמר מר, [מה שכתוב לעיל, שמותר לבעל קרי] להסביר את המשנה ואינו [מותר] להסביר את הגמרא. זה ראייה לרבי אלעאי, שאמר רבי אלעאי אמר רבי אחא בר יעקב בשם רבינו [פ' רב], הלכה, [מותר לבעל קרי] להסביר את המשנה ואינו [מותר] להסביר את הגמרא. [נמשך הגמ', המחלוקת הנ"ל הוא] כמו המחלוקת תנאים הזה, [מותר לבעל קרי] להסביר את המשנה ואינו [מותר] להסביר את הגמרא, דברי רבי מאיר, רבי יהודה בן גמליאל אומר בשם רבי חנינא בן גמליאל, שניהם אסורים ויש אומרים שנים מותרים. מי שאמר שניהם אסורים, [סובר] כמו רבי יוחנן הסנדלר. ומי שאמר שניהם מותרים [סובר] כרבי יהודה בן בתירא.

אמר רב נחמן בר יצחק נהגו העולם כמו שלשה זקנים אלה [וכולם להקל], כמו רבי אלעאי בראשית הגז, כרבי יאשיה בכלאים, וכרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה. כרבי אלעאי בראשית הגז, שלמדנו בברייתא, רבי אלעאי אומר, ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ [ישראל]³⁷. כרבי יאשיה בכלאים, כשנאמר "לא תזרע כרמך כלאים", רבי יאשיה אומר, אינו חייב [מלקות] עד שיוזע חטה ושעורה וחרצן [פ' כל שלשתם] במפולת יד³⁸ [שאז יהיה כלאי זרעים וכלאי הכרם ביחד]. כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה, שלמדנו בברייתא, רבי יהודה בן בתירא אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה³⁹.

כאשר זעירי הגיע [לכבל מארץ ישראל], אמר, בטלו הטבילות [של בעלי קריין]. ויש אומרים שבטלו הנטילות. מי שאמר בטלו לטבילות, [סובר] כרבי יהודה בן בתירא. מי שאמר בטלו לנטילות, [הוא סובר] כמו [הלכה] זו שרב חסדא קלל למי שחזור אחרי מים בזמן תפילה [שהרי מותר להתפלל ללא נטילת ידים, אבל אסור אחרי זמן תפילה].

הרבנים למדו, בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור. נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, וכן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק. שתי אמוזרים במערב [פ' בארץ ישראל] חלקו רבינו רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר אבדא, אחרי לימד [שבן עזאי] שנאה [את זה לתלמידיו בשוק] וחד לימד [שהוא רק] לחשה [את זה לתלמידיו]. מי שלימדי שנאה משום בטול תורה, ומשום בטול פריה ורביה [שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה]. ומי שלימד לחשה, שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים⁴⁰.

אמר רבי ינאי, שמעתי שמקילין בה [בטבילה עושים בט' קבין] ושמעתי שמחמירין בה [ורק טובלים במ' סאה], וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימי שנותיו⁴¹. אמר רבי יהושע בן לוי [בתמיהה] איזה דבר טוב יש בשל [בעלי קריין] הטובלים בבוקר [פ' זה בזבזו. מקשה הגמ', איך הוא שואל] איזה דבר טוב [יש בזה]. הרי הוא אומר, בעל קרי אסור בדברי תורה. [מסביר הגמ'] כך אמר, איזה דבר טוב יש בארבעים סאה, אפשר בתשעה קבין [אף על גב דלא תנא לקמן אלא בחולה, סתם תלמידי חכמים חולים הם. וכן] איז הטוב יש בטבילה, אפשר בנתינה. אמר רבי חנינא, גדר גדול גדרו בה [שהצטייך טבילה במ' סאה], דלמדנו בברייתא, מעשה באחד שחבט אשה [פנויה] לדבר עבירה. אמר לו, [איש] ריק [ורשע האם] יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן. מיד פירש.

אמר רב הונא לרבנן, רבותי, מפני מה אתם מזולזלין בטבילה זו [ולומדים ללא טבילה, כדברי רבי יהודה בן בתירא]. אם משום הקור, אפשר במרחצאות [ושם המים חמים]. אמר רב חסדא, וכי יש טבילה בחמין⁴². אמר לו, רב אדא בר אהבה סובר כמותן [שצריך טביל זו במקוה כשאר טבילות⁴³]. רבי זירא היה יושב בגיגית ב' מים בבית המרחץ. אמר לו לשמשו, לך ותביא לי ט' קבין ותזרוק עלי. אמר רבי חייא בר אבא, למה הרב עושה כל זה, והרי [אתה] יושב בהם. אמר לו, כארבעים סאה, מה ארבעים סאה בטבילה ולא בנתינה אף תשעה קבין בנתינה ולא בטבילה⁴⁴. רב נחמן תקן גיגית בת תשעה קבין [ליתן מים לתלמידים עליהם שחרית קודם קריאת התורה]. כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לכבל]

אמר, רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסטר אומר, לא שנו [שמותר בט' קבין] אלא לחולה [שראה קרי] לאונסו, אבל לחולה המרגיל [פ' שראה קרי מתוך תשמיש המטה, חייב לטבול ב]ארבעים סאה. אמר רב יוסף, נשבר הגיגית של רב נחמן [שחולה לאונסו לא שכית].

כאשר רבין הגיע [מארץ ישראל לכבל] אמר, בארשא היה מעשה

{כב ע"ב}

בפרוודור של רב אושעיא, באו ושאלו את רב אסי, אמר להם, לא שנו [שבעל קרי יכול להטירה על ידי ט' קבין] אלא לחולה המרגיל [פי' שנהיה בעל קרי על ידי תשמיש], אבל לחולה לאונסו, פטור מכלום [ויכול ללמוד תורה]. אמר רב יוסף, [נתחזק שבריו ו]צמטטר גיגית של רב נחמן [פי' יש בו צורך].

הרי"ג כל התנאים והאומרים [הנ"ל] חולקים [בתקנה] של עזרא, ושנראה איך עזרא תקן. אמר אביי, עזרא תקן לבריא המרגיל [שראה קרי דרך תשמיש] ארבעים סאה, ובריא לאונסו, תשעה קבין. ובאו אמוראים וחלקו בחולה, אחד סובר, חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו. ואחד סובר, חולה המרגיל כבריא לאונסו, וחולה לאונסו פטור מכלום.

אמר רבא, אע"פ שהנהיג עזרא תיקן טבילה, וכי הוא תיקן נתינה [של ט' קבין]. והרי אמר רב [אחד בענין עשרה תקנות], עזרא תקן טבילה לבעלי קריין. אלא אמר רבא, עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל ארבעים סאה. ובאו חכמים ותיקנו לבריא לאונסו תשעה קבין. ובאו אמוראים וחלקו בחולה, אחד סובר, חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו, ואחד סובר, לבריא המרגיל ארבעים סאה וחולה המרגיל כבריא לאונסו תשעה קבין, אבל לחולה לאונסו, פטור מכלום.

אמר רבא, ההלכה היא³⁶, בריא המרגיל וחולה המרגיל, ארבעים סאה, ובריא לאונסו, תשעה קבין, אבל לחולה לאונסו, פטור מכלום [אבל למעשה אנחנו נוהגים כרבי יהודה בן בתירא, על פי רב נחמן, שהוא האחרון שבאלה שחלקו בהלכה זו].

הרבנים למדו, בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור, במה דברים אמורים, [לעסוק בתורה] לעצמו, אבל [ללמד] לאחרים, [צריך] ארבעים סאה. רבי יהודה אומר, ארבעים סאה בכל ענין. רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי ורבי אלעזר ורבי יוסי בן רבי חנינא, אחד מזוג זה ואחד מזוג זה [חלקן] על ההתחלה [בפירשו דבריו של התנא הראשון]. אחד אמר, זה שאמר "במה דברים אמורים לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה", לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו, תשעה קבין. ואחד אמר, כל [לימוד] לאחרים, אפילו חולה לאונסו, [אסור לבעל קרי] עד שיש ארבעים סאה.

ואחד מזוג זה ואחד מזוג זה [זה חלקו על] סוף דברי הגמ' [בשיטת רבי יהודה]. אחד אמר, זה שאמר רבי יהודה "ארבעים סאה מכל מקום", לא שנו אלא בקרקע, אבל בכלים, לא. ואחד אמר, אפילו בכלים [יכול בעל קרי לטבול]. זה מובן לפי מי שאמר אפילו בכלים [יכול הבעל קרי לטבול], היינו שלמדנו, רבי יהודה אומר ארבעים סאה "מכל מקום". אלא לפי מי שאמר בקרקע, כן [בעל קרי יכול לטבול, אבל] בכלים, לא [מה שרב יהודה מוסיף] "מכל מקום" מה הוא בא להוסיף. להוסיף מים שאובין [שאם בעל קרי טובל במים שאובים, אז מותר לו ללמוד וללמד תורה].

רב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע ורבא בר שמואל אכלו יחד. אמר להם רב פפא, תנו לי לברך [ולזמן], שנפל על ט' קבין. אמר להם רבא בר שמואל, [אסור לך] שלמדנו, במה דברים אמורים [מותר לבעל קרי לסמוך על ט' קבין] לעצמו, אבל לאחרים, ארבעים סאה [והרי המזמן מברך עבור אחרים ומוציאם ידי חובתם]. אלא, תנו לי לברך שטבילתי במ' סאה. אמר להם רב הונא, תנו לי לברך שאין עלי לא זה ולא זה [פי' לא ראיתי קרי]. רב חמא טבל ובירך ערב פסח להוציא רבים ידי חובתן [שזה כמו ללמד לאחרים, ובשאר ימות השנה היה סומך על ט' קבין], ואין הלכה כמותו [אלא ט' קבין מתיר בעל קרי גם ללמד לאחרים כמו רבי יהודה בן בתירא].

משנה. היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק [בתפילתו], אלא יקצר [כל ברכה וברכה]. ירד לטבול³⁷, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרוא [קריאת שמע] עד שלא תהא הנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לא, יתכסה במים ויקרא. ולא יתכסה לא במים סרוחים ולא במים המשרה [מים ששורים בהם פשתן שמסריחים], עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהן ומן הצואה, ארבע אמות.

גמרא. הרבנים למדו, היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר. היה קורא בתורה ונזכר שהוא בעל קרי, אינו מפסיק ועולה, אלא קורא מהר. רבי מאיר אומר, אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר משלושה פסוקים [כמו בבית הכנסת שאסור בפחות].

³⁶ עי' רמב"ם (תפילה פ"ד ה"ו): מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהי ישראל, במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג, וכן זב שראה קרי ונדה שפלטת שכתב זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין.

³⁷ עי' רמב"ם (ק"ש פ"ב ה"ז): מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שיתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא, ואם היה מתיירא שמא תנץ החמה קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא, ולא יתכסה לא במים הרעים שריחן רע ולא במי המשרה ולא במים צלולים מפני שערותו ז נראית בהן, אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו.

[רב] אחר לימד, היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו³⁸, הולך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות. [מקשה הגמ' והרי למדנו בברייתא, אינו צריך ללכת עד שתהא לאחריו, אלא מספיק אם הוא] לצידו. אין קושי [וסתירה], זה [שכתוב שצריך ללכת עד שהוא מאחוריו מדובר במקרה], שהוא יכול [ללכת קדימה], וזה [שכתוב מספיק שישאיר הצואה לצדדיו מדובר במקרה] שלא יכול [ללכת קדימה, כגון שיש נהר לפניו].

היה מתפלל ומצא צואה במקומו³⁹, אמר רבא, אף על פי שחטא, תפלתו תפלה. רבא שאל עליו, והרי [כתוב] "זבח רשעים תועבה". אלא אמר רבא, הואיל וחטא, אף על פי שהתפלל, תפלתו תועבה.

הרבנים למדו, היה עומד בתפלה⁴⁰ ושתן יוצא ממנו על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל. לאיפה הוא חוזר. רב חסדא ורב המנונא, אחד אמר, חוזר לראש [תפילת י"ח]. ואחד אמר, למקום שפסק.

[מאיר הגמ' אולי הם חולקים בזה,

³⁸ עי' שו"ע (או"ח סי' פא ס"ב): היה קורא וראה צואה כנגדו, ילך כדי שיזרקנה מאחוריו ארבע אמות. ואם אי אפשר, כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב, ילך כדי שיניחנה לצדדיו ד"א. וא"צ לחזור אלא למקום שפסק, ולהר"ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, צריך לחזור לראש. [וע"ל סי' ע"ו ס"ח].

משנה ברורה: היה קורא - וה"ה אם היה מתפלל:

וראה צואה - ה"ה לענין מי רגלים וכדלקמן בסימן צ' סכ"ז אך לענין לחזור אח"כ לכ"ע במי רגלים אינו חוזר אלא למקום שפסק וכנ"ל בסוף סימן ע"ו: כנגדו - מיירי שהוא יותר מד"א ממקום שכלה הריח דאי היה בתוך ד' לכ"ע היה צריך לחזור לראש דפשיע דהיה לו לבדוק מתחלה וכנ"ל בסוף סימן ע"ו: שיזרקנה - וה"ה שיכול להחזיר פניו לצד מערב כיון שאינו עומד בתפלת י"ח: ד' אמות - ממקום שכלה הריח:

לפניו נהר - ומיירי שאינו יכול להחזיר פניו למערב מפני איזה סיבה דאל"ה יחזיר פניו ועמ"א:

למקום שפסק - ס"ל כיון דלא היה בתוך ד' אמות שלו לא אמרינן דהיה לו לבדוק דלא הטריחתו תורה לבדוק בכמלא עיניו וסברא אחרונה ס"ל כיון דהיה מקום שראוי להסתפק פשע דלא הו"ל לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו ועיין בא"ר שכתב דגם הרא"ש והרוקח ס"ל כהר"י ומ"מ לדינא נראה דאין להחמיר בדיעבד דהז"ח והשולחן שלמה ועוד שארי אחרוני זמננו כולם העתיקו רק דעה הראשונה לדינא ואם שהה כדי לגמור כולה עיין לעיל בסימן ס"ה ובמ"ב שם:

³⁹ עי' שו"ע (או"ח סי' עו ס"ח): קרא במקום שראוי להסתפק בצואה, ומצאה אח"כ, צריך לחזור ולקרות. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו, אין צריך לחזור ולקרות. ומי רגלים, אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק, אין צריך לחזור ולקרות.

משנה ברורה: במקום שראוי - דהיינו במקום שמצוי שם קטנים וכי"ב: ומצאה אח"כ - בתוך ד' אמותיו ואם נמצאת חוץ לד"א בתוך שיעור כמלא עיניו עיין לקמן סימן פ"א ס"ב ובמ"ב שם:

צריך לחזור - דזבח רשעים תועבה דה"ל לבדוק המקום. ופשוט דה"ה אם לאחר התפלה מצא שהיו בגדיו או מנעליו מטונפין ויודע שנטנפו ע"י שהיה קודם התפלה במקום מטונף כגון בה"כ וכה"ג במקום האשפתות ולא שמר א"ע להיות נקי בצאתו משם דצריך לחזור דפשיע ואם ישב בלילה במקום שהיה שם צואת חתול וכיוצא ונדבק בבגדו והתפלל בבה"כ ובשובו לביתו מצא שהטינוף דבוק בבגד א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק [שע"ת]:

ולקרות - עם הברכות וגם ה"ה לענין תפלה ואם בירך בהמ"ז ושאר ברכות עיין לקמן סוף סימן קפ"ה ומש"כ במשנה ברורה שם מסקנת האחרונים בענין זה אם כשהשלים תפלתו ומצא צואה עבר זמן תפלה אין משלימה בתפלה אחרת דפושע הוה ואין תשלומין אלא בנאנס:

א"צ לחזור - דאנוס הוי דמאי הו"ל למעבד:

א"צ לחזור - דאפילו לכתחילה היה מותר לקרות כ"כ שלא ידע וכנ"ל בס"ז אבל אם נודע לו מזה שיש כאן מי רגלים ועבר וקרא או התפלל צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דעבר על ודאי דרבנן כ"כ הפמ"ג ועיין בח"א כלל ג' דין ל"ג ועיין לקמן בסימן קפ"ה בבה"ל:

{כג ע"א}

שאתה סובר, [המפסיק בתפילתו] אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. ואחד סובר, למקום שפסק. אמר רב אשי, [אם זה המחלוקת של רב חסדא ורב המנונא] היו צריכים לכתוב שזה [שאמר צריך לחזור לראש התפילה מדבר במקרה] ששהה [לסיים כל התפילה, וזה שאמר חוזר למקום שפסק מדבר במקרה] לא שהה.

אלא [מסביר הגמ' המח' הנ"ל אחרת], לפי כולם אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש⁴⁰, ושם חולקים [במקרה] שלא שהה, שאחד סובר, [אדם שהתחיל להתפלל והיה צריך לנקביון אדם הנדחה [מתפילה הוא], ואין ראוי [להתפלל], ואין תפלתו תפלה [ולכן חוזר לראש]. ואחד סובר, הוא אדם הראוי [להתפלל אף על פי שאינו יכול להמתין להשתין עד שיסיים תפלתו, תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתן], ותפלתו תפלה.

הרבנים למדו, הצריך לנקביו⁴¹, לא לתפלל, ואם התפלל, תפלתו תועבה. אמר רב זביד ויש אומרים רב יהודה אמר, לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו, תפלתו תפלה. ועד כמה [יכול להעמיד את עצמו שיהא מותר להתפלל]. אמר רב ששת, עד [שילך] פרסה [בין 3.8 ק"מ].

יש שלמדו את זה על הברייתא שלנו [של הצריך לנקביו לא יתפלל, ולא כדברי האמוראים הנ"ל, אלא זה שאמר תפלתו תועבה], במה דברים אמורים, כשאין יכול להעמיד את עצמו, אבל אם יכול להעמיד את עצמו, תפלתו תפלה. ועד כמה. אמר רב זביד, עד פרסה.

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, הצריך לנקביו לא יתפלל⁴², משום שנאמר "הכון לקראת אלהיך ישראל".

⁴⁰ עי' שו"ע (או"ח סי' קד ס"ה): בכל מקום שפוסק, אם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. ואם לאו, חוזר לתחלת הברכה שפסק בה. ואם פסק בג' ראשונות, חוזר לראש. ואם באחרונות, חוזר לרצה.

משנה ברורה: אם שהה - אפילו רק שתיקה בעלמא בלי דיבור ואפילו רק בין ברכה לברכה:

כולה - אפילו עומד בסוף התפלה משערינן מתחלת התפלה עד סופה:

חוזר וכו' - ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה. וה"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטים וכה"ג שנזכר לעיל בדיעבד יצא דאולי הלכה כה"א המקילים הנ"ל דזה לא מיקרי אונס [מגן גבורים]:

לראש - הנה לפי מה דאנו נוהגין כהכרעת הרמ"א לעיל בסימן ס"ה גבי ק"ש כדעת הפוסקים דאינו חוזר לראש כ"א בשהשיהיה היה מחמת אונס ה"ה בתפלה נמי הדין כן אך ו"א דענינינו דאירינן גבי עקרב או שור שבא כנגדו או שפסק מחמת ליסטים וכה"ג מקרי נמי הפסק מחמת אונס דבעת הזה לא היה יכול להתפלל ומקרי הפסק וחוזר לראש עי"ז ו"א דזה לא מיקרי אונס כ"א בשהיה הפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה ראוי לתפלה או שהמקום היה אינו ראוי משא"כ באונס אחר והכריע המ"א ועוד הרבה אחרונים דבתפלה אונס אחר נמי מיקרי אונס מאחר דיש מהראשונים שסוברים דבתפלה אם שהה לגמור את כולה אפילו בלי אונס כלל חוזר לראש אבל בק"ש וכל שאר ענינים לא מיקרי אונס כ"א בשהאיש או המקום אינו ראוי:

ואם לאו - ר"ל שלא שהה בשתיקה כדי לגמור כולה אבל מ"מ שהה הרבה דאי לא שהה רק כדי לגמור אותה ברכה לכ"ע אינו חוזר רק לאותו המקום בלבד. ועיין בב"ה מה שכתבנו בשם הדה"ח:

חוזר לתחלת - דס"ל דחמירה תפלה לענין זה מק"ש ולפיכך בקריאת שמע או בברכדברי סגי בשהפסיק שיחזור למקום שפסק אבל בכאן בעינן לתחלת ברכה כי ע"י שהיה רבה נתקלקל הברכה ודוקא אם שהיה היתה באמצע ברכה אבל בין ברכה לברכה בדיעבד לית לן בה כל שלא שהה לגמור כולה ועיין בבאור הלכה:

הברכה - עיין בח"א שכתב בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שהשלים הברכה אינו רשאי לחזור ובמגן גבורים חולק לגמרי על דין השו"ע וכתב דמיעקר הדין אם לא שהה לגמור את כולה לא חשיב הפסק ואינו חוזר רק למקום שפסק והרי דכתבו התוספות חוזר לתחלת ברכה מיירי בשהה לגמור כולה וס"ל להתוספות דאונס זה לא חשיב אונס גם בתפלה. ובבאור הגר"א מסכים לשיטת הרשב"א המובא בב"י עי"ש ומשמע מינה דבכל גווני אינו חוזר רק לאותו המקום שפסק בלבד אם לא שהה לגמור כולה ומחמת אונס דאז חוזר לראש התפלה:

בג' ראשונות וכו' - דכל אלו כברכה אחת חשיבי לכך אפילו לא שהה חוזר לראש התפלה או לרצה ולפי מה שכתבתי בשם הגר"א והמג"ג ה"ה הכא אין צריך לחזור רק לאותו מקום שפסק:

חוזר לראש - כתב הח"א היינו דוקא כשסיים כבר הברכה אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה הברכה דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא תיקון הלשון:

⁴¹ עי' שו"ע (או"ח סי' צב ס"א): צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו.

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מה הוא שנאמר "שמוך רגלך כאשר תלך אל בית האלהים", שמוך עצמך שלא תחטא [ולא תצטרך רגלך ללכת אל בית המקדש], ואם תחטא, הבא קרבן לפני.

[המשך הפסוק הנ"ל] "וקרוב לשמע", אמר רבא, הוי [תמיד] קרוב לשמוע דברי חכמים, שאם חוטאים מביאים קרבן ועושים תשובה. "מתת הכסילים זבח", אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן ואין עושים תשובה. "כי אינם יודעים לעשות רע", [מקשה הגמ' אם לא יודעים לעשות רע] אם כן, הם צדיקים [ולא מכונים בפסוק כרשעים]. אלא, אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם יודעים אם על הטובה הם מביאים אם על הרעה הם מביאים, אמר הקדוש ברוך הוא, בין טוב לרע אינן מבינים⁴², והם מביאים קרבן לפני. רב אשי וי"א רבי חנינא בר פפא אמר, שמוך רגלך פירושו נקבין, בשעה שאתה עומד בתפלה לפני [שלא יפח].

הרבנים למדו, הנכנס לבית הכסא⁴³, [צריך ל]חלוץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ו[רק אז] נכנס. אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת, לא שנו [הלכה זו] אלא בית הכסא קבוע [שיש בו צואה, והוא כבקתא על פני השדה, בלא חפירה], אבל בית הכסא עראי [שאף א' עוד לא צרכיו שם], חלוץ [תפיליו ויחזיקם אותם בידו] ונפנה מיד. וכשהוא יוצא, מרחיק ארבע אמות ומניח, מפני [שאחרי שעשה שם צרכיו] עשאו בית הכסא קבוע.

שאלו שאלה, מהו שיכנס אדם [לבוש] בתפילין לבית הכסא קבוע [לא לעשות גדולים אלא רק] להשתין מים. רבינא שרי, רב אדא בר מתנא אסר. באו ושאלו את רבא, אמר להם, אסור, חוששים שמא יפנה בהן [גדולים], ויש אומרים, שמא יפח בהן⁴³.

אחר לימד, הנכנס לבית הכסא קבוע, חלוץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ומניח בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס, וכשהוא יוצא, מרחיק ארבע אמות ומניח, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים, אוחזן בידו ונכנס. רבי עקיבא אומר, אוחזן בבגדו ונכנס. [מקשה הגמ' על דברי רבי עקיבא, וכי] אתה חושב [שהוא מחזיקם] בבגדו. לפעמים הוא ישכח והם יפלו. אלא תאמר, אוחזן בבגדו ובידו ונכנס.

[חוזר הגמ' להסביר תחילת הברייתא הנ"ל] "ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא" [פ"י היה גדר בשדה שהוא נפנה בה, ושמים התפילין בחורים שבכותל], ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים, שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתו, ובאת לבית המדרש ואמרה, ראו מה נתן לי פלוני בשכרי. כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת. באותה שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס.

הרבנים למדו, בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכים לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן. התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים, ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן. התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס. אמר רבי מישא בנן של רבי יהושע בן לוי, הלכה, גוללן [ברצועות שלהם] כמין ספר [תורה] ואוחזן בימינו [שלא בבגדו שלא יפלו] כנגד לבו. אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן, ובלבד שלא תהא רצועה יצאת מתחת ידו טפח [שיש ברצועות קדושה, שבקשר שעושה נראה אות ד' ויש ש' בבית וי' בראש הרצועה של יד, ויוצא שם שד"י].

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא, לא שנו [שמחזיקים התפילין ביד בבית הכסא] אלא שיש זמן ביום ללבשן⁴⁴, אבל אם אין זמן ביום ללבשן [שזה קרוב לשקיעה], עושה להן כמין כיס [שחללון] טפח [שאז הכלי נחשב כאהל להפסיק בינם לקרקע], ומניחן [ברצפת בית הכסא]. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ביום [כשחזר תפילין בשביל בית הכסא], גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו. ובלילה [כשחולצם בביתו להנציע אותם עד הבוקר], עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן [על הרצפה]. אמר אביי, לא שנו [שצריך טפח] אלא בכלי שהוא כלי שלהן [פ"י כלי המיוחד לתפילין], שהוא קרוב להיות בטל אצלם, ולכן צריכים דבר ניכר שיהא חוץ בפניהם], אבל בכלי שאינו כלי שלהן, אפילו פחות מטפח. אמר מר זוטרא וי"א רב אשי, תדע, שהרי פכין קטנים [המוקפים בכסין] מצילין באהל המת [אע"פ שאין בהם טפח הוא חוצצין בפני הטומאה].

אמר רבה בר בר חנה, כאשר היינו הולכים אחרי רבי יוחנן, כשהיה צריך להיכנס לבית הכסא, כשהיה מחזיק ספר אגדתא, היה נותן לנו [להחזיק אותו, אבל] כאשר היה לוקח תפילין לא היה נותן לנו, ואמר, הואיל וחז"ל תתירו [להיכנס עם התפילין לשירותים כל שהוא אוחזם בידו].

⁴² כי אין להם דעת, ואין קרבן אלא בדעת, שהוא הקרוב (היסוד). וז"ש שמוך כו' בשעה באתה עומד בתפלה לפני (אגדות הגר"א).

⁴³ עי' לקמן הערה סד.

[כג ע"ב]

שישמרו [עלי מהמזיקים]. אמר רבא, כאשר היינו הולכים אחרי רב נחמן כשהיה מחזיק ספר אגדתא, היה נותן לנו [להחזיק אותו, אבל] כאשר היה לוקח תפילין לא היה נותן לנו, ואמר, הואיל וחז"ל התירו [להיכנס עם התפילין לשירותים כל שהוא או חזון בידו], שישמרו [עלי מהמזיקים]. הרבנים למדו, לא יאחזו אדם תפילין בידו או ספר תורה בזרועו ויתפללו⁴⁴ [תפילת י"ח שאין דעתו מיושבת עליו, שתמי דחושב עליהם שלא יפלו]. ולא ישתין בהן מים⁴⁵, ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי⁴⁶ [שמא יפח]. אמר שמואל, סכין, או מעות, או קערה, או ככר הרי אלו כיוצא בהן [שאסור להתפלל כאשר מחזיקם].

אמר רבא אמר רב ששת, אין ההלכה כמו אלו הבריות [שלא ישתין בתפילין] שזה [שיטת] בית שמאי [שאמר לעיל מניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ולא יכניסם בידו ויכנס]. שאם זה בית הלל, הרי הוא התיר [לאוחזם בידו] בבית הכסא קבוע, בבית הכסא עראי [כגון להשתין, שאין אדם הולך בשבילים לבית הכסא, אלא איפה שהוא מוצא מקום הוא משתין, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית הכסא תחלה], וכי יש לשאול [§].

שאלו שאלה מברייטא, דברים שאסורים כאן [בבית הכסא עראי], מותרים כאן [בבית הכסא קבוע]. [מקשה הגמ' במה מדובר, וכי לא תפילין [שאמרו בית הלל או חזון בידו ויכנס לבית הכסא קבוע, ולהשתין בהם אסור]. אם תאמר זה מובן אם זה בית הלל, מותרים כאן [בבית הכסא], קבוע, אסורים כאן, בית הכסא עראי, אלא אם תאמר שזה בית

⁴⁴ עי' שו"ע (או"ח סי' צו ס"א): כשהוא מתפלל, לא יאחזו בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר, מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרו ויתבטל כוונתו. ולולב בזמנו, מותר לאחוז בידו, כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו.

משנה ברורה: כשהוא מתפלל - בפמ"ג כתב דה"ה בשעת ק"ש ופסוקי דזמרה: לא יאחזו וכו' - ובדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל אם לא שידע שע"ז לא כיון באבות. ומותר הש"ץ להחזיק הס"ת בידו בשבת כשאומר יקום פורקן דכיון שכוונתו אז להתפלל על לומדי תורה ע"כ מחזיק הס"ת בידו ולא לשם שמירה והיו כמו לולב בזמנו וכן מותר להחזיק בשעת שמברכים החודש:

ולא ספר וכו' - וה"ה כל ספרים שלנו:

קערה מלאה - שלבו עליה שלא ישפך ממנה ובסכין שלא יפול לארץ ויתקע ברגלו ובמעות שלא יתפזרו ואף אם הם צרוין טריד שמא יאבדו אם לא שאוחזן באופן דליכא למיחש שמא יאבדו וכתב בברכי"ה דה"ה דאסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפלה:

ומעות וככר וכו' - ודוקא הני שאם יפלו יש בהם הפסד או זיקו לו אבל שארי דברים מותר לאחוז וי"א דהני לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה וכן הסכים הט"ז:

מפני שלבו וכו' - צ"ע אם מותר ליקח תפילין וס"ת בידו היכא דמתיירא מפני גנבים דאפשר דהתירו לו:

מותר לאחוז וכו' - נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכיון מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה ואי לא"ה לא יפסיק וכ"ש שאין לקרוע באצבע וכיוצא בשעת תפילה. אם התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור:

⁴⁵ עי' שו"ע (או"ח סי' מג ס"א): הוב"ד לעיל הערה נ.

⁴⁶ עי' שו"ע (או"ח סי' מד): כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו, אסור לישן בהם אפילו שינת עראי, אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה עמו אשה, ישן בהם שינת עראי. וכיצד הוא עושה, מניח ראשו בין ברכיו, והוא יושב וישן. היו תפילין כרוכין בידו, מותר לישן בהם אפילו שינת קבע. ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו, אסור לישן בהם אפי' שינת עראי. הגה: ודוקא כשאוחזן בלא נרתקן, אבל בנרתקן בכל ענין שרי (ב"י בשם העיטור).

משנה ברורה: עראי - דגוזרין שמא יבוא להפיח בהם וע"י הנחת הסודר עליהן יזכור שיש תפילין עליו ולא יבוא להפיח:

עמו אשה - אבל אם אשתו עמו אסור גזירה שמא ישמש בהן:

ישן בהם - ולא חשיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק וקלות ראש אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת [אם לא שמטריד דעתו כ"כ לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מ"ש מחמת טרדתו] וכן כשהוא ישן שוכח הבלי העולם. ומ"מ מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהן למשוך ולהרהר במחשבות רעות שמטעם זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהן [ב"ח] זולת בשעת התפלה והלימוד א"צ ליתן דעתו בהתפילין:

שינת עראי - ואין שיעור לזה וי"א כדי הילוך ק' אמה והוא חלק ס"ז משעה בקירוב וכן פסק הגר"א בביאורו:

בין ברכיו - דאל"ה חיישינן שמא יבוא להשתקע בשינת קבע:

מותר לישן - דלא חיישינן בזה להפחה כיון שאינם עליו:

אסור לישן - דחיישינן שמא יפלו מיד:

בכל ענין שרי - דאפילו אם יפלו על הקרקע אין חשש כ"כ ועיין בביאור הגר"א שכתב דדוקא אם הנרתק מחזיק טפח אז חשיב חציצה להפסיק בינו לקרקע:

שמאי, הרי לא התירו כלום [אלא מוכח שזה לפי בית הלל, ואם כן לא כרבא].

[מתרץ הגמ',] כאשר למדנו הברייטא ההיא היינו לענין טפח וטפחיים. שא' לימד, כשהוא נפנה, מגלה לאחריו טפח [ולא יותר משום צניעות] ולפניו טפחיים [מקום קילוח מי רגליו]. זה [מדובר] באיש [שלא] באחריו טפח, ולפניו ולא כלום. וכי אין שניהם [פ"י ב' ברייתות מדברים] באיש, ואין קושי, זה [שלימד] מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים, מדבר כשצריך לעשות גדולים, וזה [שלימד] לאחריו טפח ולפניו ולא כלום מדובר הצריך לעשות קטנים [פ"י רק שתן].

וכי זה מובן. אם [זה] שמגלה טפח לאחריו מדובר בקטנים, למה [התירו] לאחריו טפח. אלא, שניהם [מדברים במי צריך לעשות] בגדולים, ואין קושי [וסתירה], זה [מדובר] באיש [שלא] באחריו טפח, יבא לעשות קטנים, ולכן מגלה גם לפניו, וזה [מדובר] באשה⁴⁷ [ומה שאסור כאן, פ"י באשה, מותר באיש]. אם כן, זה שלמדנו על זה, זהו קל וחומר שאין עליו תשובה, מאי אין עליו תשובה. כך הוא דרכו של הדבר. אלא לא [כמו שאמרת, אלא זה מדובר בתפילין, וזה פירכה על דברי רבא בשם רב ששת. מכל מקום קשה, הרי בבית הכסא קבוע זה מותר, בבית הכסא עראי לא כל שכן. כך נאמר, בית הכסא קבוע שאין בו ניצוצות] [שיהא צריך לשפשפן בימינו מעל רגליו], מותר [להחזיק התפילין], בית הכסא עראי שיש ניצוצות, אסור [להחזיק התפילין]. אם כן, למה אין עליו תשובה. זה תשובה מעולה [לחלק ביניהם]. כך אמר, זה הדבר לומדים כטעם מובן ולא בקל וחומר, שאם תלמד אותו כקל וחומר, זהו קל וחומר שאין עליו תשובה [פ"י] אין שום מקום שביט הכסא עראי פחות מקום מטונף מאשר בית הכסא קבוע].

הרבנים למדו, הרוצה ליכנס לסעודת קבע⁴⁷ [וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה], הולך עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות ויפנה [פ"י] כל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב], ואחר כך נכנס.

אמר רבי יצחק, הנכנס לסעודת קבע, חולץ תפיליו [שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפילין] ואחר כך נכנס. וזה חולק על רבי חייא, שאמר רבי חייא, מניחן על שלחנו, וכן הדרור לוי⁴⁸ [שהיו מזומנים לו, ויחזור ויניחם בשעת ברכה]. ועד תמאי. אמר רב נחמן בר יצחק, עד זמן ברכה [פ"י ברכת המזון].

אחד לימד, צורר אדם תפיליו עם מעותיו [לא עם המעות ממש אלא שתי קשרים א' ליד השני] בסודר שעל ראשו, ואחר לימד, לא יצור. אין קושי [וסתירה], זה [שאסור לשים בו מעות מדובר], שהזמינו [לסודר לשים בו תפילין, שכיון שזה מיוחד לתפילין אסור לשים בו דבר חול], וזה [שמותר לשים בסודר גם תפילין וגם מעות מדובר], שלא הזמינו [לתפילין]. שאמר רב חסדא, סודר של תפילין שייחד אותו לשמור בו תפילין⁴⁹, ושמר בו תפילין, ואסור לשמור בו כסף. אם ייחד אותו ולא שמר בו, או שמר בו ולא ייחד אותו מותר לשמור בו כסף. ולפי אב"י, שאמר הזמנה הוא דבר, אם ייחד אותו [לתפילין] על גב שלא שמר בו [אסור לשמור שם כסף]. ואם שמר בו [תפילין], אם ייחד אותו, אסור [לשמור שם כסף], ואם לא ייחד אותו, אין [אסור לשמור שם כסף].

רב יוסף בנו של רב נחוניא שאל את רב יהודה, האם מותר להניח תפיליו תחת מראשו [בלילה כשהוא ישן]. תחת מרגלותיו⁵⁰ אין שאלה, שנוהג בהן מנהג בזיון, שאלתי, תחת מראשו, מה ההלכה. אמר לו, כך אמר שמואל, מותר, אפילו אשתו עמו.

שאלו שאלה מברייטא, לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון, אבל מניח תחת מראשו, ואם היתה אשתו עמו, אסור. [אבל אם] היה מקום שגבוה שלשה טפחים [מעל ראשו] או נמוך שלשה טפחים [מראשו שיוצא מקום מן המטה], מותר. זה פריך את דברי שמואל. אמר רבא, אף על פי שלמדנו בברייטא פרכה על שמואל, ההלכה כמותו. למה.

⁴⁷ עי' רמב"ם (דעות פ"ד ה"ב): לא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו אלא יפחות כמו רביע משבעתו, ולא ישתה מים בתוך המזון אלא מעט ומזוג ביין, וכשיתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות, ולא ירבה לשתות מים ואפילו כשיתעכל המזון, ולא יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקביו, לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום, או יעשה מלאכתו או יתיגע ביגע אחר, כללו של דבר יענה גופו ויגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט עד שתתישב נפשו ואוכל, ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב ואחר כך שוהה מעט ואוכל.

⁴⁸ עי' שו"ע (או"ח סי' מ ס"ח): הנכנס לסעודת קבע, חולצן ומניחן על השלחן עד זמן ברכה, וחוזר ומניחן. אבל לאכילת עראי אין צריך לחלצן.

משנה ברורה: חולצן - דיש לחוש שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו:

על השולחן - כדי שיהיו מזומנים לו לחזור ולהניח בשעת ברכה:

אבל וכו' - בספר שולחן שלמה מסתפק דאפשר דזהו דוקא מי שמניחן כל היום אבל לא מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפלה:

עראי - נראה דשיעור אכילת עראי הוא כביצה וכדין סוכה בסימן תרל"ט יע"ש [מטה יהודה]:

{כד ע"א}

כל שהוא לשמירה יתר [מן העכבים והגנבים], יותר טוב [ואינו בזיון]. ואיך הוא מניח אותם. אמר רבי ירמיה, בין כר לכסת [פי' בין המזרון לכרית] שלא כנגד ראשו⁴⁹. והרי רבי חייה לימד, מניח בכיס שלהם תחת ראשו. [מסביר הגמ', גם רבי חייה התכווין] שיוצא בליטת הקשר לחוץ [ש].

בר קפרא קושרן ביריעה הפרוסה סביבות מטתו והוציא בליטת הקשר [שהתפילין בולטין מן היריעה היה הופך לצד] לחוץ [ולא לצד המטה]. רב שישא בנו של רב אידי הניח אותם על הספסל ופרס סודר שלו עליהם⁵⁰. אמר רב המנונא בנו של רב יוסף, פעם אחת הייתי לפני רבא ואמר לי, לך ותביא לי התפילין [שלי]. ומצאתי אותם בין כר לכסת⁵¹ שלא כנגד ראשו, וידעתי שיום טבילה היתה [של אשתו, שהוא ליל תשמיש], והוא עשה כך כדי ללמד אותי הלכה למעשה [כשמואל].

רב יוסף בנו של רב נחוניא שאל את רב יהודה, שנים שישנים במטה אחת [אבל כשהן פונים פנים כנגד פנים, אסור, שיש הרהור נגיעת ערוה על ידי אברי תשמיש], האם זה יכול להחזיר פניו ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע. אמר לו, כך אמר שמואל, [מותר] ואפילו אשתו עמו. רב יוסף שאל, [מותר לעשות כך עם] אשתו ואין שאלה שבאחר [מותר]. אדרבה⁵². אשתו כגופו [ורגיל בה, ואין הרהור כל כך], אחר אינו כגופו⁵³.

שאלו שאלה מברייאת, שנים שישנים במטה אחת, זה מחזיר פניו וקורא, וזה מחזיר פניו וקורא, ולמדנו בברייאת אחר, הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו, לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה סדין מפסקת ביניהן. ואם היו בניו ובני ביתו קטנים, מותר.

זה מובן לרב יוסף [שומר אשתו מותרת אבל אחר לא] אין קושי [וסתירה], זה [שמותר לקרא ק"ש עם אחרים במטה כל זמן שלא פונים א' לשני מדובר]. באשתו, וזה [שכתוב שאסור לקרא אם אין סדין ביניהם], באחר. אלא לשמואל קשה. אמר לך שמואל, וכי לרב יוסף זה מובן, והרי למדנו בברייאת, היה ישן במטה, ובניו ובני ביתו במטה, לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן. אלא מה תאמר, אשתו לרב יוסף היא מחלוקת תנאים, גם לי זה מחלוקת תנאים⁵⁴.

אמר מר, [אין מובן מה שכתוב בברייאת הנ"ל] זה מחזיר פניו וקורא קריאת שמע. והרי יש עגבות [שנוגעים א' את השני]. זה ראייה לרב הונא, שאמר רב הונא, עגבות אין בהם משום ערוה. אולי זה ראייה לרב הונא, אשה יכולה לשבת ולהפריש חלה ערומה [ואף על פי שערום אסור לברך, אשה יושבת מותרת] מפני שיכולה לכסות פניה [של מטה] בקרקע⁵⁵ [אע"פ שהעגבות שלה מגולים וזה הראיה], אבל לא האיש [שהביצים והאמה בולטים]. רב נחמן בר יצחק הסביר הנ"ל, כגון שהיו פניה דבוקות ומכוסות בקרקע.

אמר מר, אם היו בניו ובני ביתו קטנים, מותר⁵⁶. ועד כמה. אמר רב חסדא, תינוקת בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק בן תשע שנים ויום אחד

⁴⁹ ע"י ש"ע (א"ח סי' מ"ג): הוב"ד לעיל הערה נד.

⁵⁰ ע"י ש"ע (א"ח סי' רמ"א): הוב"ד לעיל הערה מב.

⁵¹ ע"י ש"ע (א"ח סי' עג"ב): אם היה ישן עם אשתו, קורא בחזרת פנים לצד אחר, ואפילו בלא הפסקת טלית, משום דחשיבא כגופו. ויש מי שאוסר, ונכון לחוש לדבריו.

משנה ברורה: עם אשתו וכו' - משום דאשתו כגופו ורגיל בה וליכא הרהורא ומ"מ צריך חזרת פנים דפנים להדי פנים א"א דליכא הרהורא. ואם האיש מחזיר פניו לבד והאשה נשאר כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו מ"מ הוא מותר לקרות דשוב ליכא הרהורא ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בערותה אבל אם תרומתו רצונם לקרות אז גם היא צריכה להחזיר פניה ואפילו בשרם נוגעים זה בזה מותרים לקרות:

שאסור - ר"ל בלא הפסקת טלית. ולפי דבריהם צריך מאוד לזהר בזה בק"ש שעל המטה ובברכת המפיל שהיה ביניהם הפסקת טלית ואז אפילו פנים להדי פנים מותר וכו"ל:

⁵² ע"י ש"ע (א"ח סי' עג"א): שנים שהיו ישינים בטלית א' ובשר שניהם נוגעים זה בזה, לא יקרא ק"ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה.

משנה ברורה: עם בניו וכו' - דלדידהו לכ"ע אמרינן כיון דגס בהן חשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ"מ פנים להדי פנים אסור ובפ"ח מיקל בזה והביא ראייה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראייתו. ומשמע עוד מדברי המ"מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פנים עכ"פ בנוגע ערותו בבשרם או להיפך אסור:

בחזרת פנים - היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ"פ לזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותו כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע"ד ס"ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערותו חבירו ג"כ אסור:

גדולים - וה"ה קטנים אחרים שאינם בניו [כן משמע מהרמב"ם ועיין בביאור הגר"א סימן ע"ה ס"ד בהג"ה ויש ליישב] אך לפי מה שמבאר לקמן בסימן ע"ה ס"ד בהג"ה דקטן כל זמן שאין ראוי לבאה [היינו בזכר עד ט' שנים ויום אחד ובנקיבה עד בת ג' ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לענינינו יש להקל אם עדיין לא הגיע הזמן:

[שהוא זמן שהם באים לכלל ביאה]. יש אומרים, תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד⁵⁷, ותינוק בן שנים עשרה שנה ויום אחד, ושניהם עד כדי "שדים נכנו ושערך צמח" [זמן שהן באות לכלל שערות ושדיהן נכונים, שמשם ואילך באות לכלל ביאה שאדם מתאווה להן]. אמר רב כהנא לרב אשי, שם [לעני תפילין תחת ראשו] אמר רבא אף על גב שפרכו את דברי שמואל ההלכה כדברי שמואל, וכן כאן [גם שנים שהם ישינים שמותר אם אשתו עמו]. אמר לו, וכי כולם אתה אורג כולם באריגה אחת. אלא, איפה שנאמר [הלכה כשמואל] נאמר, ואיפה שלא נאמר, לא נאמר. אמר רב מרי לרב פפא, שער יוצא בבגדו [שנקב בגדו כנגד זקן התחתון] מה דינו [לגבי קריאת שמע]. קרא עליו, שער, שער [כלומר, אינו כלום לענין ערוה].

אמר רבי יצחק, טפח באשה ערוה. לאיזה הלכה. אם תאמר להסתכל בה [אם היא אשת איש], והרי אמר רב ששת, למא מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ [צמיד, שהם הביאו על כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בבנות מדין] עם תכשיטין שבפנים [כומז שהוא דפוס של בית הרחם שהיו עושים לבנותיהם, ונוקבין כתלי בית הרחם כדרך שנוקבין את האזנים ותוחבין אותן, כדי שלא יודקקו להן זכרים], לומר לך, כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף⁵⁸ [ברחמה]. אלא, באשתו, ולקריאת שמע⁵⁹ [אם טפח מגולה בה אסור לקרא קריאת שמע כנגדה]. אמר רב חסדא, שוק באשה [פי' אשת איש] ערוה [להסתכל וכן באשתו לקריאת שמע], שנאמר "גלי שוק עברי נהרות", וכתוב "תגל ערותך וגם תראה חרפתך". אמר שמואל, קול באשה ערוה⁶⁰, שנאמר "כי קולך ערב ומראך נאות" [מזה ששבח הפסוק אותה, לומדים שזה תאוה]. אמר רב ששת, שער באשה ערוה⁶¹, שנאמר "שערך כעדר העזים".

אמר רבי חנינא, אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו [ביתד]. שאלו שאלה מברייאת, התולה תפיליו יתלו לו חיייו⁶². דורשי חמורות [סתומים הכלולים בתורה] אמרו, "והיו חייך תלואים לך מנגד", זה התולה תפיליו [שהתורה הוא חייו של אדם]. אין קושי [וסתירה], זה [שכתוב שהוא אסור כאשר הוא תולה] ברצועה [והבית למטה, זה גנאי להם], וזה [שרבי עשה כך, כאשר תולה אותו], בבית [והרצועה למטה]. ואם תרצה לומר, לא משנה [אם תלה] רצועה ולא משנה [אם תלה] קציעה, אסור, וכאשר תלה רבי, הוא תלה בתיק שלהם. אם כן, למא אמר [את זה, הרי זה פשוט שזה מותר]. מה הייתי אומר, [שהתפילין] צריכים הנחה כמו ספר תורה, לכן לומדים [שלא צריכים].

ואמר רבי חנינא, אני ראיתי את רבי שעשה גרפס והפציץ⁶³, ונתעטש⁶⁴, ורק [על גבי קרקע]

⁵³ ע"י ש"ע (א"ח סי' מ"א): אסור לתלות תפילין, בין בבתיים בין ברצועות, אבל מותר לתלות בכיסן.

משנה ברורה: אסור לתלות - על היתד מפני שהוא דרך בזיון: בין בבתיים - שהבתיים תלויות למטה ובין שהרצועות תלויות למטה. ומ"מ באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד אבל אם התפילין תלוין אסור בכל גווני ואין בכלל זה מה שהתש"ר תלוי באויר ומחזיק ביד ברצועות ומשימים על הראש כי זהו צורך הנחתן. ויש מניחין הש"ר על הדף וכדומה בשעה שלובשין:

בכיס - וס"ת אסור לתלות בכל גווני אפילו כשהיא באה"ק ותולה האה"ק ועיין בח"א כלל ל"א שכתב דאפילו כשהא"ק מחובר ביתדות לכותל אסור כל שאין תחתיו עומד דבר מה וספרים כגון ספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין. ומ"מ ספרים או סידורי תפלות הקבועים בלוחות שבהם שלשלת של כסף אסור לתלות בהם שהלוחות אין דומות לכיס לפי שהן מחוברות לסידור והרי הן כסידור עצמו. מותר לכתוב פסוקים בנייר ולתלות בפתח ביה"כ. נוהגים העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתיקן וה"ה כשנופל ס"ת אפילו בנרתיקן. ועיין בא"ר שכתב דאפילו תפילין בנרתיקן יתן פרוטה לצדקה:

⁵⁴ ע"י ש"ע (א"ח סי' צז"א): לא יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו רייט"ר בלע"ז), ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה). ואם צריך לפהק מתוך אונס, יניח ידו על פיו, שלא תראה פתיחתו. (ויזהר שלא יניח ידו על סנטרו בשעת התפלה, דהוי דרך גסות הרוח).

משנה ברורה: לפהק מתוך אונס - ה"ה דביהוק מתוך אונס ליכא איסורא ומה דלא נקטו אפשר משום דבו ליכא חיובא להניח ידו שאין פתיחת פיו רב כ"כ וגם הוא לזמן מועט מאוד משא"כ בפיחוק:

סנטרו - היינו לחי התחתון וחזנים העושים כן בשעת הזמר מותר לפי שאינם מתכוונים לגסות אלא להנעים את הקול אבל שלא בשעת הזמר אסור:

{כד ע"ב}

וממשמש בבגדו⁵⁵ [להעביר הכינה העוקצתו], אבל לא היה מתעטף⁵⁶ [בטילתו אם נפלה כשהוא באמצע תפילת י"ח]. וכשהוא מפנה⁵⁷, היה מניח ידו על פיו [שתא תראה פתיחת פיו].
שאלו שאלה מברייטא, המשמיע קולו בתפלתו, הרי זה מקטני אמנה [כאילו אין הקדוש ברוך הוא שומע תפילת לחש ומגביה הרבה]. המגביה קולו בתפלתו, הרי זה מנביאי השקר [וכן כתוב אצל נביאי שקר "ויקראו בקול גדול". ואם באמצע תפילה הוא]. מגהק או מפנה, הרי זה מגסי הרוח. המתעטש בתפלתו, סימן רע לו, ויש אומרים, ניכר שהוא מכוער. הרק [מפיו] בתפלתו, כאילו רק בפני המלך [ע"כ דברי הברייטא].
[מתחיל הגמ' להסביר את הברייטא] זה מובן מגהק או מפנה אין קושי [וסתירה], כאן [מה שרבי עשה, שאין בו שום חסרון מדובר שעשה כן] לאונסו. וכאן [מה שכתוב בברייטא שזה מגסי הרוח מדובר שעשה כן], לרצונו.

אלא מתעטש על מתעטש קשה [איך כתוב אצל רבי שזה מותר, וכאן בברייטא כתוב שזה חסרון, והרי כל עוטש הוא לאונסו. מתרץ הגמ' הסתיר בענין] מתעטש גם כן אין בו קושי [וסתירה]. כאן [מה שרבי עשה הוא עיטוש] מלמעלה⁵⁸ [מפיו]. וכאן [מה שכתוב בברייטא שיש בו חסרון מדובר שהתעטש] מלמטה [מפיו בקול], שאמר רב זירא, דבר זה רמזו לי בבית מדרש של רב המנונא, ושקולה עלי [וחביבה לי] ככל התלמוד [שהיה רגיל להתעטש], המתעטש בתפלתו, סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה [שהעיטוש הוא נחת רוח לאדם] כך עושין לו נחת רוח מלמעלה [מן השמים למלאות שאלתו].

אלא רק ארק קשה. גם אין קושי [וסתירה] ברק, אפשר כדבר יהודה [פי' להבליע הרוק בסודר ראשו], שאמר רב יהודה, היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק⁵⁹, מבליעו בטילתו, ואם טלית נאה הוא, מבליעו בסודר

⁵⁵ עי' שו"ע (א"ח סי' צז ס"ג): אם כינה עוקצתו, ימשמש בבגדיו להסירו שלא תתבטל כוונתו, אבל לא יסירנה בידו. הגה: ודוקא בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזרוקו בבה"כ (א"ז), (וע"ל סי' ד' סעיף י"ח).
מ"ב: בידו - ואם עבר ונטלה ישפשף ידו בכותל או בד"א וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ו.

סי' ד' ס"ח - דמבואר שם שהנוגע בכינה צריך ליטול ידיו במים מפני רוח רעה השורה על הידים וכ"ש אם הוא קודם התפילה דצריך ליטול ידיו במים מפני התפילה:

⁵⁶ עי' שו"ע (א"ח סי' צז ס"ד): אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו, אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו, דהוי הפסק.
מ"ב: יכול למשמש וכו' - אפילו נפל רובו:

כולו - אפילו אם נשאר עדיין בידו העטיפה הוי הפסק:

אינו יכול וכו' - ואם עבר והתעטף בו א"צ להתחיל מתחילת הברכה אלא גומר התפילה והולך וכשיגמור תפילתו ימשמש בו ויברך ועיין לעיל בסי' ח' סט"ו ומ"ב שם. זקן שמשים בתי עינים שקורין בר"ל אם הם רפויין בחוטמו שקרוב ליפול ע"י כריעות והשתחויות נכון להחמיר שיקשרם מתחלה בחוט [אחרונים]:

דהוי הפסק - אם לא שהוא טרוד ע"ז ואינו יכול לכון ילבשנו כשיסיים הברכה:

⁵⁷ עי' שו"ע (א"ח סי' צז ס"א): הוב"ד לעיל הערה 54.

⁵⁸ עי' שו"ע (א"ח סי' קג ס"ג): המתעטש בתפלתו מלמטה, סימן רע לו. מלמעלה, סימן יפה לו.

משנה ברורה: המתעטש - י"א דדוקא כשמפיה בקול והמ"א חולק דה"ה בלי קול וגם בזה צריך להרחיק כנ"ל:

⁵⁹ עי' שו"ע (א"ח סי' צז ס"ב): אסור לו לרוק. ואם א"א לו שלא לרוק, מבליעו בכסותו בענין שלא יהא נראה. ואם הוא אסטניס, (פי' שאינו יכול לראות דבר מאוס), ואינו יכול להבליעו בכסותו, זורקו לאחריו. ואם א"א לזרוקו לאחריו, זורקו לשמאלו, אבל לא לימינו. וכל שכן לפניו, דאסור, (הר"י פ' מי שמתו). והרי דלקמן בריש סי' קכ"ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה, שהוא ימין של הקדוש ברוך הוא, ר"ל הדטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מ' א"כ אין השכינה כנגד המתפלל, ולפיכך חלקו כבוד לימין ידיה ברקיקה שהיא בשעת תפלה. אבל כשפוסע שלשה פסיעות, האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו והוא כנגד השכינה, ולפיכך נותן שלום לשמאלו שאז הוא כנגד ימינו של הקדוש ברוך הוא.

משנה ברורה: לרוק - וכל שאסור בתוך התפילה אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפילה דכל זמן שלא פסע ה"ל כעומד לפני המלך:

א"א לו וכו' - כגון שיצטער בזה ויהא טרוד בתפלתו ואחר הרקיקה ימתין כדי הילוך ד"א וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ט:

שלא יהא נראה - כגון בבגד תחתון אבל בבגד עליון כיון שהרוק נראה אסור ובמדינתו שלובשין פאצילעס אף שהרוק נראה אפשר דמותר דכיון שעשוש לכך אין בו משום פאסוס כן כתב המ"א אבל שארי אחרונים כתבו שגם בזה צריך לרוק מקום הרוק שלא יהא נראה:

ואינו יכול וכו' - פי' שמאס לו להבליעו בכסותו או שאינו יכול לשהותו בפיו עד שיבליענו או שהוא כסות נאה ואם נצרכנו שיבליענו בו יטרידנו ג"כ:

ראשו. רבינא היה עומד אחורי רב אשי, נזדמן לו רוק, זרקו לאחריו. אמר לו, [וכן] הרב לא סובר כזה שאמר רב יהודה מבליעו בסודר ראשו. אמר לו, אני איסתניס.

[מה שלמדנו בברייטא] המשמיע קולו⁶⁰ בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא, לא שנו [שאסור להתפלל בקול] אלא שיכול לכון את לבו בלחש, אבל אם אין יכול לכון את לבו בלחש, מותר. והיינו, [כשהוא מתפלל] ביחיד, אבל בצבור, יבא להפריע לצבור [ואסור].

רבי אבא היה משתמש מרב יהודה, לפי שהיה [רבי אבא] חפץ לעלות לארץ ישראל ורב יהודה אמר, כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר "בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'", [לפיכך] לא היה נכנס לבית המדרש, אמר, אלך ואשמע ממנו דבר [מבחוץ] מבית המדרש, ואחר כך אלך [לארץ ישראל], הלך ומצא תלמיד שאמר בפני רב יהודה, היה עומד בתפלה והפיח⁶¹, ממתין עד שיכלה הרוח וחזור ומתפלל. יש אומרים, היה עומד בתפלה ובקש להפיח⁶², מרחיק לאחריו ארבע אמות ומפיה, וממתין עד שיכלה הרוח [מגופו, שנודף מאותו הרוח], וחזור ומתפלל [ממקום שפסק]. ואומר [באמצע תפלתו]⁶³ "רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו, ובאחריתנו רמה ותולעה", ומתחיל ממקום שפסק. אמר לו, אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה, די.

הרבנים למדו, היה ישן [ערום] בטליתו [פי' עם סדין] ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הקור, חוצץ בטליתו על צוארו [פי' מדביקו בצוארון] וקורא קריאת שמע. ויש אומרים, על לבו⁶⁴. והתנא הראשון [איך מותר לעשות כן], הרי לבו רואה את הערוה. הוא סובר, לבו רואה את הערוה מותר [לקרא ק"ש].

אמר רב הונא אמר רבי יוחנן, היה הולך במבוי מטונף [שיש שם רעי גדולים של אדם], מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע. אמר לו רב חסדא, האלהים [בשבועה] אם אמרה לי רבי יוחנן בפיו, לא הייתי מתייחס אליו.

יש אומרים, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי, היה הולך במבוי מטונף, מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע. אמר לו רב חסדא, האלהים, אם אמרה לי רבי יהושע בן לוי בפיו, לא הייתי מתייחס.

וכי רב הונא אמר כך. והרי אמר רב הונא, תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום המטונף⁶⁵, לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה. אין קושי [וסתירה]. כאן [שאסור לו להיות שם], בעומד. וכאן [שמותר לו להיות שם] במהלך [§]. וכי רבי יוחנן אמר כך. והרי אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה⁶⁶, חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא. ואם תאמר, גם בזה, [יש לחלק בין] עומד [שאסור] להולך [שזה מותר]. זה לא נכון, הרי רבי אבהו הלך אחרי רבי יוחנן, והיה [רבי יוחנן] קורא קריאת שמע, כאשר הגיע למבוי המטונף השתיק. אמר לו רבי יוחנן, לאיפה הוא חוזר⁶⁷. אמר לו, אם שהית כדי לגמור את כולה [פי' כל ק"ש], חזור לראש. כך אמר לו, אני לא סובר כך [שלא הייתי צריך להפסיק, אבל] לפי דבריך, שאתה סובר [שאתה חייב להפסיק], אם שהית כדי לגמור את כולה, חזור לראש.

למדנו בברייטא כדברי רב הונא, למדנו בברייטא כדברי רב חסדא. למדנו בברייטא כדברי רב הונא, ההולך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו וקרא קריאת שמע. למדנו בברייטא כדברי רב חסדא, היה הולך במבוי המטונף, לא יקרא קריאת שמע, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא [למבוי זן], פוסק. [ואם] לא פסק מה [דינו]. אמר רבי מיאשה בן בנו של רבי יהושע בן לוי, עליו הכתוב אומר "וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם". רב אסי אמר [עליו נאמר] "הוי מושכי העון בחבל השוא" [פי' מושכים העון על עצמם, וזה על ידי דיבור נענש]. רב אדא בר אבהא אמר [§] מכאן, "כי דבר ה' בזה". ואם פסק [מלקרא ק"ש] מה שכתו. אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר, "ובדבר הזה תאריכו ימים" [בדבר פירושו בשביל דיבור זה שנוהרתם עליו].

אמר רב הונא, היתה טליתו חגורה לו על מתניו⁶⁸ [לכסותו משם ולמטה, אע"פ שאין לו חולצה], מותר לקרא קריאת שמע. גם למדנו כך בברייטא, היתה טליתו, של בגד ושל עור ושל שק, חגורה על מתניו, מותר לקרות קריאת שמע,

זורקו לאחריו - היינו שהופך פניו לאחריו או שזורקו בידו לאחריו אבל לא כלפי מעלה שנראה ככופר:

וכש"כ לפניו - מפני שהמתפלל שכינה לפניו ומ"מ אם א"א לו לרוק אלא לפניו או לימינו והוא מצטער בתפילה ע"י שאינו יכול לרוק מותר לו לרוק לימינו ואפילו לפניו:

"ל הדטעם וכו' - והאחרונים תרצו בפשיטות דהכא בשעת רקייתו מסלק ממנו כבוד השכינה וכמש"כ בסימן ג' לענין התכבדו מכובדים וכו' ע"כ אזלינן בתר ימין ושמאל של האדם משא"כ בסימן קכ"ג דאירי בהשתחויה שמשתחוה בסוף תפילתו להשכינה ע"כ אזלינן בתר ימין דשכינה: והוא כנגד השכינה - ר"ל שע"כ כוננו אז בעת השתחויה להשתחות נגד השכינה שהיא למעלה מעשרה כי הלא לא ירדה למטה:

{כה ע"א}

אבל לתפלה, עד שיכסה את לבו⁶⁰ [שצריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך]. ואמר רב הונא, שכח ונכנס בתפילין לביית הכסא⁶¹, מניח ידו עליהן עד שיגמור [לעשות צרכיו. מקשה הגמ', וכי אתה חושב [שמותר] עד שיגמור. אלא כמו שאמר רב נחמן בר יצחק, עד שיגמור עמוד ראשון. ולפסוק מיד ולקום. משום מה שאמר רבן שמעון בן גמליאל, שלמדנו בברייתא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, עמוד החזיר מביא את האדם לידי הדרוקן [חולי המצבה את הכרס], סילון [של מי רגלים] החזיר, מביא את האדם לידי ירקון [חולי הצהבת].

למדנו אתמור, צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא [ויש מחיצה בינו לבין הצואה], רב הונא אמר, מותר לקרות קריאת שמע⁶², רב חסדא אמר, אסור לקרות קריאת שמע. אמר רבא, מה טעמו של רב הונא, שנאמר "כל הנשמה תהלל יה" [רק הפה והחוטם בכלל ההילול, ולא שאר אברים]. ורב חסדא אמר, אסור לקרות קריאת שמע. מה טעמו של רב חסדא, שנאמר "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך".

למדנו אתמור, ריח רע שיש לו עיקר [פי' שהצואה נמצא שם ומסרחת], רב הונא אמר, מרחיק ארבע אמות [מהצואה] ונא [מותר] קורא קריאת שמע [אע"פ שהריח בא אלין]. ורב חסדא אמר, מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, ונא [מותר] קורא קריאת שמע.

למדנו בברייתא כדברי רב חסדא, לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם [אע"פ שאין ריח] ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע⁶³, ואם היה מקום גבוה⁶⁴ עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים, יושב בצדו וקורא קריאת שמע. ואם לא [פי' שאינו גובה או נמוך י' טפחים], מרחיק כל שהוא רואה אותו, וכן לתפלה⁶⁵. ריח רע שיש לו עיקר, מרחיק ארבע אמות ממקום הריח [ותסתובב שאחוריו לצואה], וקורא קריאת שמע. אמר רבא, אין ההלכה בברייתא זו [שאסור לקרא כנגד צואת בעלי חי כשאין בהם עורות], אלא כמו זה שלמדנו בברייתא, לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת אדם [בכל ענין] ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים [בזמן שנתן עורות לתוכן⁶⁶ [שדרכן לתת בעבוד העורות].

שאלו את רב ששת, ריח רע שאין לו עיקר [אלא הפחה] מה [דינו], האם מותר לקרא ק"ש או לא. אמר להם, באו תראו הני מחצלות [פי' מקומות ישיבה] בבית המדרש⁶⁷, שאלו יושנים ואלה לומדים [אע"פ שדרך של יושנים להפית]. והיינו [שמותר] ללמוד ליד הפחה היינו דווקא [בדברי תורה] [משום שאי אפשר], אבל בקריאת שמע, לא [מותר לקרא, אלא שיצא לחוץ ויקרא]. וגם דברי תורה לא אמרו [שזה מותר] אלא [כשזה הפחה] של חבירו, אבל שלו, לא [אלא אסור ללמוד עד שיכלה הריח].

⁶⁰ ע"י שרע (או"ח סי' מג ס"ח): אם שכח תפילין בראשו ועשה בהם צרכיו, מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא, וחולצן וחוזר ונכנס.

משנה ברורה: עד שיגמור - דעמוד החזיר מביא האדם לידי הדרוקן וסילון החזיר מביא האדם לידי ירקון.

כן הובא במג"א שם, וצ"ע שזה לא מובא בשרע בכלל בסי' ג ס"ז, ועוד צ"ע שכן המג"א לא חשש לפרואות חז"ל.

⁶¹ ע"י שרע (או"ח סי' עו ס"ד): היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו, או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך חור ואינו מרחיק ריח רע, יש מתירים לקרות, ויש אוסרין. וז"ל שלא התיר המתיר בצואה על בשרו, אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש כגון אצילי ידיו, ונכון לעשות כדברי המחמיר. הגה: ושכבת זרע על בשרו דינו כצואה (מהר"ל הלכות י"ב).

מ"ב: בבגדיו - ומי שידיו מטונפות מקינוח ביה"כ אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והוא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה אפי' בלי כיסוי ודוקא אחר משום דלאו כצואה דמיא אבל הוא גופא כל שידיו מלוכלכות מלמולי זיעה וחיוכוך הראש אסור לקרות ק"ש ותפלה עד שיטול ידיו או עכ"פ אם אין לו מים יניקה ידיו וכדלעיל בסימן ד' [פמ"ג] ועיין בבב"ל:

חור - ר"ל מחיצה יש בינו לבין בה"כ ופשוט ידו לפניו מן המחיצה דאלת"ה הלא "א בסימן פ"ג דאסור לקרות כנגד מחיצת בה"כ דכצואה דמיא:

מתירין - דכתיב כל הנשמה תהלל יה דהיינו הפה והחוטם בכלל ההילול אבל לא שאר איברים דאפילו אינם נקיים שרי והיש אוסרין טעמם דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך בעינין שיהיו כולם נקיים ופשוט דלפ"ז ה"ה אם אחד מאיבריו הוא בתוך ד' אמות של הצואה ג"כ אסור מטעם זה ואם הצואה היא על בגדיו ומכוסה מלמעלה ג"כ לכרע שרי ומ"מ יזהר כל אדם שיהיו תמיד בגדיו נקיים ובפרט בעת התפלה:

כגון אצילי ידיו - ר"ל אז מהני כיסוי בגד [פמ"ג]:

כדברי המחמיר - ובעת הדחק יש לסמוך אדברי המתירין שדוקא הפה והחוטם הוא בכלל ההילול אבל לא שאר איברים [ח"א]:

דינו כצואה - ר"ל ע"כ יש להחמיר בה כשהיא על בשרו אף שהיא מכוסה כמו בצואה וכנ"ל אבל כשהיא על בגדיו ומכוסה שרי לכרע וכנ"ל בצואה וז"ל דאינו כצואה מיהו בס"ח סימן תק"ט מוכח דאפילו על בגדיו ומכוסה יש לרחצו או לפשטו שלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ"ש כשנכשל ח"ו ע"י קרי שלא יהיה לו למזכרת איסור:

אתמור, צואה עוברת [פי' שאדם נושא כלי מלא צואה עובר לפניו], אביי אמר, מותר לקרות קריאת שמע, רבא אמר, אסור לקרות קריאת שמע⁶⁸. אמר אביי מאיפה אנו יודעים את זה, שלמדנו במשנה, הטמא [פי' מצורע] עומד תחת האילן ואדם טהור עובר, [עכשיו הוא] טמא⁶⁹ [שנאמר במצורע "בדר ישב מחוץ למחנה מושבו" וחז"ל דורשים שמושבו טמא, וזה גם יושב וגם עומד, ששניהם קבועים, אבל הולך לא קבוע. אבל אם טהור עומד תחת האילן וטמא [מצורע] עובר, טהור, ואם עמד, [הטהור נהיה] טמא. וכן [הדין] באבן המנוגעת [שדינו כמצורע עצמו, ואם הוא נמצא תחת אוהל, אדם העובר שם נטמא, שזה מושב טמא, אבל הזורק ועובר איפה שאדם טהור תחת אוהל, זה לא מטמא האדם]. ורבא אמר [המקרים שונים] שם [במצורע], הדבר [פי' ההלכה] תלוי בקביעות, שנאמר "בדר ישב מחוץ למחנה מושבו", [אבל] כאם [בקריאת שמע] אמר הרחמן [ה' ית' בתורה] "והיה מחניך קדוש", והרי אין [זה מחנה קודש כל זמן שעובר צואה].

אמר רב פפא, פי חזיר [לענין קריאת שמע, דינו] כמו צואה עוברת. [מקשה הגמ'] זה פשוט [שנתמיד פי של חזיר יש בו צואה. עונה רב פפא [זה] לא [פשוט, אלא] צריכים [את ההלכה הזו, שהלכה זו] אפילו [אם החזיר הרגע עולה מנהר].

אמר רב יהודה, ספק צואה⁷⁰, אסורה [לקרא ק"ש כנגד], ספק מי רגלים, מותרים. יש אומרים, אמר רב יהודה, ספק צואה בבית מותרת [לקרא ק"ש כנגד], שאין הדרך להניח צואה בבית, אבל אם הוא באשפה, אסורה. ספק מי רגלים, אפילו באשפה גם כן מותרין. [מסביר הגמ' שרב יהודה] סובר כמו ההלכה זו של רב המנונא, שאמר רב המנונא, לא אסרה תורה [לקרא ק"ש כנגד מי רגלים] אלא כנגד עמוד [של מי רגלים] בלבד, וכדברי רבי יונתן. שרבי יונתן שאל סתירה, נאמר "ייד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ" [ולא כתוב לכסות הצואה], ונאמר, "ויתד תהיה לך וגו' וכסית את צאתך". איך [סתירה זו מתורצת], כאן [שחייבים לכסות] בגדולים, וכאן [שמספיק לעשות בריחוק מקום] בקטנים [פי' מי רגלים]. רואים אם כן, שקטנים [פי' שתן] לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. אבל אם זה נפל לארץ, שרי [לקרא ק"ש כנגד], ורבנן גזרו [אפילו בארץ], וכאשר גזרו רבנן, [רק במי רגלים] ודאי, אבל בספק לא גזרו.

ובדאי [מקמי רגלים על הקרקע] עד כמה [הוא יהיה שם ויהא אסור לקרא ק"ש כנגד]. אמר רב יהודה אמר שמואל, כל זמן שזה רטוב, וכן אמר רבא בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כל זמן שזה רטוב, וכן אמר עולא, כל זמן שזה רטוב. "גניבא" אמר בשם רב, כל זמן שרשומו ניכר. אמר רב יוסף, שהרב ימחול את "גניבא" [שודאי העיד שקר בשם רב]. שהרי צואה, אמר רב יהודה אמר רב, כיון שנגלד פניה קצת מותר, וכי יש להסתפק במי רגלים [אלא] ברגע שנבלע, יש קצת קרום עליו. אמר אביי, מה ראית שאתה סומך על [דברי רב יהודה שאמר בשם רב] הזה, שתסמוך על זה, שאמר רבא בר רב הונא אמר רב, צואה, אפילו כחרס, אסורה [לקרא ק"ש כנגד]. [מקשה הגמ'] איך מדובר "צואה כחרס". אמר רבא בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כל זמן שזורקה ואינה נפרכת, ויש אומרים, כל זמן שגוללה ואינה נפרכת [אע"פ שאם זורקה היא נפרכת, זה עוד בגדר לחה ואסור לקרא ק"ש כנגד]. אמר רבינא, הייתי לפני רב יהודה מ"דפתי", והוא ראה צואה, אמר לי, עיין אם נגלד פניה או לא. יש אומרים, כך אמר לו, עיין אם יש בה סדקים [ואם כן היא יבשה וזה מותר לקרא ק"ש].

[שואלת הגמ'] מה המסקנה. אתמור, צואה כחרס, אמימר אמר, אסורה [לקרא ק"ש כנגד], ומר זוטרא אמר, מותרת. אמר רבא, ההלכה [היא], צואה כחרס אסורה⁷¹, ומי רגלים כל זמן שרטובים [אסור לקרא ק"ש].

שאלו שאלה מברייטא, מי רגלים כל זמן שרטובים, אסורין [לקרא ק"ש], נבלעו [בארץ] או יבשו [על גבי אבנים], מותרים. [הגמ' מנסה לדייק] היינו נבלעו דומה דיבשו, מה יבשו, שאין רשומן ניכר, גם נבלעו, שאין רשומן ניכר, אבל אם רשומן ניכר, אסור, אף על גב דאין רטובים. [מקשה הגמ' בחזרה על המחשבה הזאת] ולדברך, איך כתוב בהתחלה, כל זמן שרטובים הוא אסור, הרי אם רשומן ניכר, מותר. אלא [מסיק הגמ'], מזה אין להוכיח דבר.

[כעת הגמ' מנסה דרך אחר] אולי זה כמו המחלוקת התנאים הזה, כלי שנשפכו ממנו מי רגלים, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ומי רגלים עצמן שנשפכו, [כל זמן ש]נבלעו [בקרע], מותר, [אבל אם] לא נבלעו, אסור. רבי יוסי אומר, כל זמן שרטובים [אסורים] לא משנה אם נבלעו או לא. הגמ' מנסה להבין הנ"ל מה זה "נבלעו" ומה זה "לא נבלעו" שאמר התנא הראשון. אם תאמר "נבלעו" [היינו] שאין רטובים, [ומה שכתוב] לא נבלעו, [היינו שהמקום] רטובים, ובא רבי יוסי לומר, כל זמן שרטובים הוא שאסור, אבל אם רשומן ניכר מותר [אם כן] היינו [בדיק כדברי ה]תנא הראשון [ואין מחלוקת ביניהם]. אלא [אומר הגמ'], נבלעו, [היינו] שאין רשומן ניכר, ו"לא נבלעו", [היינו] שרשומן ניכר, ובא רבי יוסי לומר, כל זמן שרטובים הוא אסור, אבל אם רשומן ניכר, מותר [לקרא ק"ש כנגדו. עונה הגמ'] לא, לפי כולם כל זמן שרטובים הוא אסור, ואם רשומן ניכר, מותר

{כה ע"ב}

וכאן יש חילוק [הלכות] ביניהם, ברטוב עד כדי כך שאם נוגעים בו, ואחר כך נוגעים במקום יבש, רואים הלחות [והתנא הראשון צריך רטיבות כזאת, ורבי יוסי אוסר אפילו אם זה רטוב, ונוגעים בו אפילו אם נוגעים במקום אחר אחר כך, אין ניכר].

יד לטבול, אם יכול לעלות כו'. [הגמ' לומד מלשונן] אולי התנא [של המשנה הזו] סתם כדברי רבי אליעזר, שאמר [זמן קריאת שמע רק] עד הנץ החמה [והלכה כמותן]. אפילו אפשר לומר [שהתנא סובר כמון] רבי יהושע, ודלמא [המשנה לעיל דף י' שר"א] אמר לגומרו עם הנץ החמה מדבר] כותיקין⁶², שאמר רבי יוחנן, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.

ואם לאו, יתכסה במים ויקרא. [מקשה הגמ', איך זה מותר] והרי לבו רואה את הערוה [וכעת חושב הגמ' שכל אבר שאין דרכו לראות את הערוה ורואה אותו נקרא "לא יראה כן ערות דבר"]. אמר רבי אלעזר, וי"א רבי אחא בר אבא בר אחא בשם רבינו, [המשנה שלנו] מדבר במים עכו"רין⁶³, ודומים כארץ עבה⁶⁴, שלא יראה לבו ערותו.

הרבנים למדו, היושב במים צלולין [ערום] עד צוארו וקורא [פי' מותר לקרא ק"ש], ויש אומרים, [שרק מותר אחרי שהוא] עוכרן ברגלו [להעלות את העפר. מקשה הגמ'] לפי התנא הראשון [איך זה מותר] הרי לבו רואה את הערוה. [מתרץ הגמ' שהתנא הראשון] סובר, לבו רואה את הערוה, מותר. [מקשה הגמ', איך זה מותר] והרי עקבו רואה את הערוה. [מתרץ הגמ' שהתנא הראשון] סובר, עקבו רואה את הערוה, מותר.

אתמרה⁶⁵, עקבו רואה את הערוה, מותר. [אבל אם עקבן] נוגע [בערוה], אביי אמר, אסור [לקרא ק"ש]. ורבא אמר, מותר. רב זביד לימד גמ' זו כך [כנ"ל]. רב חנינא בנו של רב איקא לימד אותו כך, [אם עקבן] נוגע [בערוה], דברי הכל אסור, [אבל אם עקבן] רואה [את ערוה], אביי אמר, אסור [לקרא ק"ש], רבא אמר, מותר, לא נתנה תורה למלאכי השרת [שאיין להם ערוה, ולנו שיש ערוה אין אנו יכולים להשמר מכל זה]. וההלכה היא, נוגע, אסור, רואה, מותר⁶⁶.

אמר רבא, צואה במחיצת זכוכית⁶⁷, מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, [אבל] ערוה במחיצת זכוכית⁶⁸, אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, דצואה [התירו לקרא ק"ש כנגדן] תלוי בכסוי [שנאמר "וכסית את צאתך"], והרי הוא מכוסה. ערוה

⁶² רש"י גורס "לותריקין".

⁶³ עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ב): הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות, יכסה בבגד ממטה ללבו, כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה כשיבדך. ודוקא בבגד, אבל בידים לא הוי כסוי. הגה: וה"ה אם מכסה ראשו בידיו לא מיקרי כסוי הראש. וע"ל סי' צ"א (תרומת הדשן בשם א"ז). ואם היו המים עכו"רים, שאין איבריו נראין בהם, מותר לקרות והוא בתוכן, והוא שלא יהא ריחן רע. (ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים, אף בצלולים שרי) (ד"ע).

מ"ב: יכסה בבגד וכו' - פי' דהמים אף על פי שהם צלולים מ"מ מהני כיסויין לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה ובתנאי שיוציא ראשו חוץ למים ולא יסתכל בערוה כיון דהמים צלולים ונראית בהם ערותו אלא שעדיין יש איסור משום לבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים ע"כ צריך לכסות בבגד ממטה ללבו כדי שיהיה הפסק בין לבו לערוה וה"ה אם חוצץ בבגד על לבו ג"כ מהני וכו"ל בס"א:

כשיבדך - וה"ה שיכסה ראשו שלא יבדך בגילוי הראש:

אבל בידים וכו' - בין אם מכסה על לבו או בין לבו לערוה אם לא שמחבק בזרועותיו כדלקמן והטעם דאין גוף מכסה גוף ודוקא בידים ידיה אבל אם אחרים מכסים לבו בידיהם שרי:

לא מקרי וכו' - ר"ל לענין שיהא מותר לברך או להוציא מפיו שאר דברי קדושה ועיין לעיל בסימן ב' ולקמן סי' צ"א במ"ב:

עכו"רים - ואם הם צלולים עוכרן ברגליו ודוקא בקרקע שייך זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט כ"כ המ"א אבל באור זרוע סימן קכ"ח כתב דאפילו ברוחץ א"ע בגיגית שייך זה:

ריחן רע - עיין לקמן סימן פ"ו ובמשנה ברורה שם:

רק למעלה וכו' - דהמים מקרי הפסק בין לבו לערוה. ויזהר ג"כ שעניניו יהיו חוץ למים ולא יסתכל בערוה וכו"ל דלא עדיף מערוה בעששית המבואר בסימן ע"ה ס"ה דאסור:

⁶⁴ רש"י שבת ק"ע ב.

⁶⁵ עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ה): שאר אבריו רואים את הערוה, מותר. אבל אם איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו, אסור לקרות ק"ש או להתפלל. ויריכותיו שהערוה שוכבת עליהן, צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהם.

מ"ב: רואים את וכו' - ר"ל ולא בעינן שיהא מכסה להערוה בפני עצמו באיזה דבר כדי שלא יראהו האיברים:

איזה מאבריו - דגורין נגיעת שאר איבריו משום נגיעת ידיו ונגיעת ידיו שלא יבוא לידי הרהור:

הגיד בהם - אבל בנגיעה דכיס אין להקפיד דאין לחוש בו משום הרהור והמדקדקין מדקדקין גם בזה כי יש חולקין. ובדיעבד יצא אפילו אם נגע הגיד בהירכים [פמ"ג לדעת הפר"ח המובא לעיל בסימן ע"ג במ"ב סק"ד]:

בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה [שאיסור בנוי על] "ולא יראה כן ערות דבר", אמר הרחמן [ה' ית' בתורה], והרי הוא רואה אותו.

אמר אביי, צואה כל שהוא [פי' מעט]⁶⁹, מבטלה ברוק [פי' רוקק עליה ובזה מכסה אותה ברוק]. אמר רבא, [והיינו דווקא] ברוק עבה. אמר רבא, צואה בגומא⁷⁰, מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע. מר בנו של רבינא שאל, צואה דבוקה בסנדלו מה דינו. תיקו.

אמר רב יהודה, נכרי ערום⁷¹, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו. מה קרה [ששאלו על] נכרי, אפילו ישראל גם כן [אסור לקרא ק"ש כנגדו]. ישראל, זה פשוט שאסור, אלא צריכים [ללמד גם] נכרי, מה הייתי אומר, הואיל ונאמר בו [בגין] "אשר בשר חמורים בשרם", אולי [גוי לענין ערוה דינו] כחמור, לכן לומדים, שהם גם כן נקראים ערוה, שנאמר "וערות אביהם לא ראו".

ולא יתכסה לא במים סרוחים ולא במי המשרה [פי' ששורים בהם פשתן והם מסריחים], עד שיטיל לתוכן מים. וכמה מים שישם לבטלם [הלא הם מרובים]. אלא כך נאמר, לא יתכסה⁷² לא במים סרוחים ולא במי המשרה כלל. [ואם יש] מי רגלים [בכל, והוא רוצה לקרא ק"ש אסור], עד שיטיל לתוכן מים, ויקרא. הרבנים למדו, כמה יטיל לתוכן מים, כל שהוא. רבי זכאי אומר, רביעית⁷³. אמר רב נחמן, מחלוקת, לבסוף [שמי רגלים בכלי וזה נתון לתוכן מים, בזה אמר רבי זכאי שצריך רביעית], אבל בתחלה [שקדמו המים למי רגלים, גם רבי זכאי מסכים שמשפיק] כל שהוא [שכשמשטיל מי רגלים בכלי לבסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המים מחבטל, ואף על פי שהם רבים והולכין - כבר בטלן]. ורב יוסף אמר, המחלוקת [הנ"ל היא], בתחילה, אבל לבסוף, דברי הכל [אסור עד שיוסיף] רביעית. אמר רב יוסף לשמש שלו, תביא לי רביעית של מים [אפילו בתחילה], כדברי רבי זכאי.

הרבנים למדו, כלי חרס שבו עושים גדולים או כלי חרס של מי רגלים⁷⁴, אסור לקרות קריאת שמע כנגדו, ואף על פי שאין בהן כלום [הואיל ומיוחדים לכך]. ומי רגלים עצמן [בכלי שאינו מיוחד להם, אסור לקרא ק"ש כנגדו], עד שיטיל לתוכן מים. וכמה יטיל לתוכן מים. כל שהוא, רבי זכאי אומר, רביעית. [וכאשר הכלי בתוך החדר שינה] בין [שהכלי] לפני המטה [פי' שאין המטה מפסקת בינו לבינים] בין לאחר המטה [פי' שהמטה מפסקת בינו לבינים, אסור]. רבן שמעון בן גמליאל אומר, לאחר המטה, קורא [שהמטה מפסקת, אבל] לפני המטה, אינו קורא, אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא. רבי שמעון בן אלעזר אומר, אפילו חדר [שרוחב] מאה אמה, לא יקרא עד שיוציאם [מהחדר], או שיינחם תחת המטה [ואז נחשבים כאילו טמונים בארץ].

שאלו שאלה, איך הוא אמר "אחר המטה, קורא מיד, לפני המטה, מרחיק ארבע אמות וקורא", או דלמא כך אמר, "לאחר המטה, מרחיק ארבע אמות וקורא, לפני המטה, אינו קורא כלל". בא שמעון, שלמדנו בבביתא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, [אם הכלי עם מי רגלים] אחר המטה, קורא מיד. [אבל אם הוא] לפני המטה, מרחיק ארבע אמות. רבן שמעון בן גמליאל אומר, אפילו בית [רוחב] מאה אמה, לא יקרא עד שיוציאם או שיינחם תחת המטה. השאלה [במה החילוק שבין לפני המטה ולאחר המטה] נפשטת, אבל יש סתירה בבביתא [שפסע רבן שמעון בן גלמליאל מחמיר, ופסע מקיל. ומתוך הגמ' שהתפוך [השמות של התנאים בבביתא] שניה. [ועל זה מקשה הגמ'] מה ראית שהפכת השניה, שתהפוך [שמות התנאים] בראשונה. [מתרץ הגמ'] מי שמענו שאמר, כל הבית כד' אמות, רבי שמעון בן אלעזר היא.

אמר רב יוסף, שאלתי את רב הונא, מטה פחות מ[גובה] שלשה [טפחים], פשוט לי שהוא כמו שנכפף⁷⁵ [צדדי המטה עד הקרקע, ואם יש כלי מלא מי רגלים מתחת למטה, נחשב להלכה כאילו כל מה שתחת המטה טמון בקרקע, אבל אם יש מהקרקע עד תחתית המטה], שלשה, ארבעה, חמשה, ששה, שבעה, שמונה, תשעה [טפחים], מה הדין. אמר לו, לא ידעתי. [אם המטה גבוה] עשרה [טפחים], אין לי שאלה [פי' לא שאלתי אותו, דנראה כאילו אינה תחתיה, מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כסוי]. אמר אביי, טוב עשית שלא שאלת, כל [מקום שגבוה] עשרה [טפחים] הוא רשות אחר.

אמר רבא, ההלכה, [כל שמטה היא] פחות משלשה [טפחים], כאילו נכפף [וטמון הכלי בקרקע, ומותר לקרא ק"ש. אבל אם הוא גבוה] עשרה, הוא רשות אחרת [ואסור לקרא ק"ש]. [ואם המטה גבוה] משלשה [טפחים] עד עשרה [ולא עד בכלל], היינו מה שרב יוסף שאל את רב הונא ולא ענה לו.

אמר רב, ההלכה כרבי שמעון בן אלעזר, וכן אמר "באלי" בשם רב יעקב הבן של בת שמואל, הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. ורבא אמר, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר.

רב אחאי שידך⁷⁶ [אשה] לבנו בבית רב יצחק בר שמואל בר מרתא, הוא הכניסו לחופה ולא הצליח [לבצעול אותה]. הלך אחרינו לעיין בו, ראה ספר תורה מונחת [בחדר]. אמר להם, ברוך ה' ש' שלא הבאתי בני לסכנה [פי' כמעט סכנתם את בני למות בעונש העון]. שלמדנו בבביתא, חדר שיש בו ספר תורה או תפילין⁷⁷, אסור לשמש בו את המטה, עד שיוציאם או שיינחם בכלי בתוך כלי. אמר אביי, לא שנו אלא בכלי שאינו כלי המיוחד להם, אבל בכלי שהוא מיוחד להם, אפילו עשרה כלים [הדין של כולם] ככלי אחד [וצריך עוד כלי].

אמר רבא, חליפה [המונחת]

{כו ע"א}

על ארגו של ספרים, דומה לכלי בתוך כלי⁶⁶ שאע"פ שהארגו מיוחד לספרים, אבל החליפה לא.

אמר רבי יהושע בן לוי, ספר תורה, לא מספיק לעשות כלי בתוך כלי אלא צריך לעשות לו מחיצה עשרה. מר זוטרא ביקר בבית רב אשי, ראה שמקומו של [המטה של] מר בר רב אשי מונח בו ספר תורה ועשה לו מחיצה עשרה. אמר לו, כמי [עשית כך]. והוא ענה כרבי יהושע בן לוי. [מר זוטרא אמר] כל מה שאמר רבי יהושע בן לוי⁶⁷ [לעשות לו מחיצה עשרה, ואז מותר לבעול, היינו דווקא] כשאין לו בית אחר, והרי הרב יש לו בית אחר. אמר לו, לא שמתי לב [שיש לי חדר אחר איפה לשים את הספר תורה].

כמה ירחיק מהן ומן הצואה, ארבע אמות. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא, לא שנו אלא לאחוריו⁶⁸, אבל לפניו, מרחיק כמלא עיניו [פי' כל מקום שרואה אותו], וכן לתפלה. [מקשה הגמ' וכן זה נכון, והרי רפרם בר פפא אמר בשם רב חסדא, עומד אדם כנגד בית הכסא [ברחוק ד' אמות] ומתפלל. במה מדובר כאן, בבית הכסא שאין בו צואה. [מקשה הגמ' וכן זה נכון, והרי רב יוסף בר חנינא אמר, בית הכסא שאמר, אף על פי שאין בו צואה⁶⁹, פי' שניקן אותו], ובית המרחץ שאמר ושאסור להרהר בו דברי תורה], אף על פי שאין בו אדם. אלא, במה מדובר כאן, [בבית הכסא] בחדש. והרי רבינא שאל את זה, הזמינו [מקום] לבית הכסא מה ההלכה⁷⁰ [האם מותר לקרא שם ק"ש], יש הזמנה או אין הזמנה.

⁶⁶ ע"י שו"ע (א"ח סי' מ"ב): הוב"ד לעיל הערה צד.

⁶⁷ ע"י שו"ע (א"ח סי' רמ"ט): הוב"ד לעיל הערה צד.

⁶⁸ ע"י שו"ע (יר"ד סי' רפ"ט): הוב"ד לעיל הערה צד.

⁶⁹ ע"י שו"ע (א"ח סי' ע"ט): הוב"ד לעיל הערה עב.

⁷⁰ ע"י שו"ע (א"ח סי' פ"ג): אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן, אפילו פינו ממנו הצואה. ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות, אבל אם יש לו מחיצות, אף על פי שיש בו צואה, קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם אין מגיע לו ריח רע. מ"ב: אסור לקרות - ר"ל לפניו כמלא עיניו ולאחוריו ד"א ואם יש שם ריח רע צריך ד"א ממקום שכלה הריח:

פינו ממנו - ואיסורו מן התורה כיון שזה המקום מכבר דרכו להיות בו צואה אין לו מחנך קדוש ע"כ אם נסתפק לו אם הוא בה"כ ישן או חדש אזלינן לחומרא דכין כל ספק צואה לעיל בסימן ע"ו ס"ז:

כשאין לו מחיצות - כמו אחורי הגדר או אחורי הבתים. ופשוט דאפילו אם לא הזמינו מתחלה לאותו המקום לבה"כ כיון שהדרך לפנות שם נקרא בה"כ ישן וראה מלעיל סימן מ"ב שכתבו שם הפוסקים דאם דרכו תמיד לצור תפילין בהסודר אסור להשתמש בו תשמיש אחר כאלו אומניה ע"ש:

מחיצות - נראה דאיידי במגיעות לארץ או ע"פ עד פחות מג' טפחים סמוך לארץ דאמרינן לבוד דאל"ה אסור לדעת רב האי גאון המובא בב"י סימן פ"ז ע"ש:

אין מגיע - ואם מגיע ר"ר אסור עד שירחק ד"א ממקום שכלה הריח ובזה די אפילו לפניו לדעת המחבר. ודע לדעת המחבר להתיר אפילו במחיצות שאין גבוהות יר"ד כדאיתא בב"י בזה חולקים עליו כל האחרונים ובגבוהות יר"ד יש מן האחרונים שסובין כותליה והרבה מן האחרונים שחולקין גם בזה וטעמם דס"ל דכיון דהמחיצות מיוחדות לקבל צואה כמו צואה דיינינן להו וכגוף של רעי לקמן בסימן פ"ז דאסור אפילו אין בו ריח רע וכן מדברי הגר"א בביאורו משמע ג"כ שדעתו להחמיר בזה וכן בפמ"ג ובה"ח ושאר הרבה אחרונים זמנינו כולם מחמירין בזה וס"ל דצריך להרחיק מהמחיצות ד"א ולפניו כמלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה ואין בו ריח רע ולכן צריך לזהר שלא לקרות ולהתפלל ולדבר בדר"ת בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אף על פי שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו ולכן נכון לזהר כשעושה סוכה בחצר שיעשה בענין שלא יהיה מכוון מחיצות בה"כ נגד פתח הסוכה כשהיא פתוח דאז יהיה צריך לזהר בזה בעת שהוא מדבר ד"ת ושאר דברי קדושה וכן אם יש נגד חלון ביתו בית הכסא והחלון פתוח והוא עומד בביתו ופניו כלפי בית הכסא נכון לזהר מלדבר אז דברי תורה ומ"מ לעת הדחק כי לסמוך להקל אם אין מגיע לו ריח רע דאכא ס"ס [היינו הב"י והב"ח בסימן זה דמתירין במחיצות גבוהות עשרה והרא"ש בסימן ע"ט ס"ב דמתיר אפילו בצואה כשהוא ברשות אחרת אף דרואה אותה] ובעוצם עיניו לכ"ע מהני בכה"ג. עוד כתבו האחרונים דמה דאנו מחמירין במחיצות בה"כ לדונם מבחוץ כצואה דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכסא כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה אבל אם בנה במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אף על פי שאותה מחיצה הוא מחיצה של בה"כ ממש אין על אותה מחיצה דין בה"כ לענין זה ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד:

⁷⁰ ע"י שו"ע (א"ח סי' פ"ג ס"ב): הזמינו לבית הכסא ועדיין לא נשתמש בו, מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו.

מ"ב: ועדיין לא וכו' - אבל אם נשתמש בו אפילו רק פ"א תו יש עליו שם בה"כ ישן לכל דיניו כיון דהיה שם הזמנה ומעשה ואם לא היה שם הזמנה ורק במקרה נפנה שם ואח"כ פינו ממנו הצואה וגם אין בו ריח רע כ"ל דאין עליו שם בה"כ כלל ומותר אפילו בתוכו וכן מצאתי בספר יבשר טוב ועיין בבה"ל:

לקרות - ואפילו בתוך ד' אמותיו ויש מחמירין בזה:

[מסביר הגמ'] כאשר רבינא שאל כך, היינו להתפלל בתוכו, אבל כנגדו לא [שאל, שזה ודאי מותר]. אמר רבא, בתי כסא האלה של פרסיים [פי' היה בהם חפירה, ופיהם ברחוק מן הבור והוא בשיפוע, והרעי מתגלגל ונופל לבור], אף על גב שיש בהם צואה, הם כאילו סתומין⁷¹.

משנה. זב שראה קרי, או נדה שפלתה שכבת זרע, או המשמשת שראתה נדה, צריכין טבילה⁷² [לקרי כדי ללמוד תורה או להתפלל תפילת י"ח, אע"פ שהם טמאים ז' ימים, ואין טבילה זו מטהרתם], ורבי יהודה פוטר.

גמרא. שאלו שאלה, בעל קרי שראה זיבה, לרבי יהודה מה דינו. [האם] רבי יהודה פטר [זב מטבילת קרי דווקא] שם בזב [תחילה] שראה קרי [אחרי שנטמא בזב], שבתחילה [כאשר הוא טמא זב] אינו ראוי לטבילה [לדברי תורה, שהוא טמא טומאה יותר חמור], אבל בעל קרי שראה זיבה, שבתחילה [כשראה קרי] היה ראוי לטבילה, [אז הוא] חייב [בטבילת קרי], או דילמא לא משנה. בא שמע, המשמשת [מטתה] וראתה נדה, צריכה טבילה, ורבי יהודה פוטר. והרי משמשת וראתה נדה [שהזרע קדם לטומאת נדה] כמו בעל קרי שראה זיבה, ופטר רבי יהודה, ולכן לומדים [שרבי יהודה פוטר בכל ענין]. רבי חייה לימד [זאת] בפירושו, בעל קרי שראה זיבה, צריך טבילה, ורבי יהודה פוטר.

הדרן עלך מי שמתו.

/משנה/. תפלת השחר [זמנה] עד חצות. רבי יהודה אומר, עד ארבע שעות⁷³. תפלת המנחה [זמנה] עד הערב [פי' עד שזה חושך], רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע [אלא כל הלילה זמנה], ושל מוספין כל היום, (רבי יהודה אומר, עד שבע שעות).

גמרא. ורמינהו, מצותה עם הנץ החמה, כדי שישמך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. כי למדנו בברייתא ההיא, לותיקין, שאמר רבי יוחנן, ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה. וכולי עלמא עד חצות ותו לא. והאמר רב מרי בנו של רב הונא בנו של רבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן, טעה ולא התפלל ערבית⁷⁴, מתפלל בשחרית שתיים, שחרית, מתפלל במנחה שתיים⁷⁵. כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות. יהי ליה שכר תפלה בזמנה, מכאן ואילך, שכר תפלה יהי ליה, שכר תפלה בזמנה, לא יהי ליה.

שאלו שאלה, טעה ולא התפלל מנחה, מהו שיתפלל ערבית שתיים. אם תמצא לומר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, משום דחד יומא הוא, שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אבל הכא, תפלה במקום קרבן היא, וכיון דעבר יומו בטל קרבנו, או דילמא, כיון דצלותא רחמי היא, כל אימת דבעי מצלי ואזיל. בא שמע, שאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן, טעה ולא התפלל מנחה⁷⁶, מתפלל ערבית שתיים, ואין בזה תמקן דעבר יומו בטל קרבנו. שאלו שאלה מבריתא⁷⁷, מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות, מעות לא יוכל לתקן, זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית, או תפלה של ערבית, או תפלה של שחרית, וחסרון לא יוכל להמנות, זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם. אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן, במה מדובר כאן, שבטל במזיד⁷⁸. אמר רב אשי, דיקא נמי שלמדנו בטל ולא קתני טעה, שמע מינה.

כנגדו - דק"ל הזמנה לאו מילתא היא [כדלעיל בסימן מ"ב ס"ג ע"ש] ומ"מ בתוכו אסור מדרבנן דה"ל בזיון גדול לק"ש או לתפלה ואפילו בדיעבד אם קרא והתפלל בתוכו לא יצא [לבזש]:

לא בתוכו - דהיינו אם אותו המקום הוא בלא מחיצות אין אסור רק אותו המקום שהזמין ואם מקום המושב שהזמין הוא מוקף במחיצות אסור ע"י ההזמנה כל שטח ההיקף שבתוך המחיצות ועיין בסמוך ס"ק ז' אבל מבחוץ מותר בסמוך לו. כתב הבה"ט דלהרהר בד"ת מותר בתוך בה"כ החדש כשעדיין לא נשתמש בו וכ"כ הא"ר ופשוט דהבונים שבונים בה"כ אסורים לברך שם שום ברכה מבפנים במקום המחיצות ואפילו בעוד שלא בנו המחיצות דכיון שהורשם להם המקום הרי נתייחד זה המקום לבה"כ ואסור:

⁷¹ ע"י שו"ע (א"ח סי' פ"ג ס"ד): בית הכסא שהוא בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא, כסתום דמי ומותר לקרות בו אם אין בו ריח רע וגם אין משתינים בו חוץ לגומא. הגה: אבל אם משתינים בהם לפעמים, אסור להרהר בהם מדברי תורה, כ"ש לקרות ק"ש (הגהות מיימוני).

מ"ב: כסתום דמי - פי' דה"ל כאלו אין המקום הזה בה"כ כלל ובין שיש לו מחיצות מלמעלה על הגומא או לא:

אבל אם משתינים - ר"ל ואפילו בשעה שאין שם מי רגלים ואין בהם ריח רע לפי שיש שם בה"כ על מקום זה שמחוץ לגומא שמשתינים שם. וכתב ה"ט: דמ"מ למחיצות בה"כ הזה אין להם דין מחיצות בה"כ להרחיק מהן מכנגדן וכנ"ל בסק"ה דהא במי רגלים אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ואחר שנפל על הארץ איסורו רק מדרבנן ואין מחיצות אלו נקראים בשביל זה מחיצות בה"כ. ונראה דאותן המקומות שנוהגין לעשות מקום מיוחד להשתנה לכל וידוע שאותן מקומות מסריחין מאוד גם על מחיצותיהן יש שם בה"כ לכל דיניו דומיא דעבט של מי רגלים שמבואר [בסימן פ"א] בהרבה פוסקים דאיסורו מן התורה ואף על גב דמי רגלים עצמן אינן אלא מדרבנן מ"מ כיון שהוא מיוחד לזה הוא מסריח ביותר וחמיר טפי וה"נ דכוותיה ועיין בסימן ע"ט בפמ"ג דדעתו דמי רגלים מסריח איסורו מן התורה:

אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין. ואם עבר זמן תפלה ע"ז אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה כיון דבשעת חובתו היה פטור מן הדין וכדלעיל בסוף סימן צ"ג עי"ש במ"ב:

י' עי' שו"ע (י"ד שמא ס"א): מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, קודם קבורה אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר אוכל בבית חבירו. אין בית לחבירו, עושה לו מחיצה ואוכל, ואפילו מחיצה של סדין סגי, אם תקע שולי הסדין בענין שאינו ניטל ברוח. ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, ואפילו הוא בעיר אחרת, אינו מיסב ואוכל ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון, ואין מברכים עליו ולא מזמנין עליו. אפילו אם אוכל עם אחרים שמברכים, לא יענה אחריהם אמן, ופטור מכל מצות האמורות בתורה. ואפי' אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו. וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין אינו רשאי ועיין בא"ח ס' ע"א. ובשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין אם ירצה, ומברך וחייב בכל המצות חוץ מבתשמיש המיתה שאסור בו. ומותר לילך לבית הכנסת בשבת, ואף בחול אין בו איסור רק מאחר שאסור להתפלל מה יעשה שם. ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום. ואם רוצה לקברו ביו"ט ראשון ע"י עממין אסור בכולן וכ"ש ביו"ט שני שהוא בעצמו יכול לקברו שחלו עליו כל דיני אנינות. וי"א דתלמיד על רבו מובהק אסור לאכול בשר ויין כל זמן שמוטל לפניו:

ביאור: מי שמת – אפילו אינו מוטל לפני אבל מוטל עליו לקברו (ש"ך), מת לו בן תוך ל' יש להסתפק אם הוא אונן ולכן אסור בבשר ויין וצ"ע בענין מצות (רע"א ופ"ת). אוכל בבית אחר – דהוה כלועג לרש. וזה אסור דווקא במי שחייב לעסוק בקבורתו שיש חשש במה שאינו עוסק בקבורה ויושב לאכול בפניו (ט"ז), ולפי זה בשבת מותר לאכול (פ"ת), וי"א שאפילו בשבת יש לועג לרש (ש"ך), ולכן אפילו מי שלא מוטל עליו לקברו אסור (פ"ת). ואפילו הוא בעיר אחרת – וי"א שאם יש קרובים בעיר אחרת שמתאבלים עליו בעירו שמוטל עליהם לקברו אין דין אונן על אותן הקרובים שבעיר אחרת (ש"ך), היינו דווקא כאשר מוליכים את המת למקום רחוק ואין אונן הולך עמהם אבל במקום שגם הקרובים הולכים בשעת הקבורה לא מהני מסירה (פ"ת סקכ"א). אינו מיסב – דהיינו על השלחן (ט"ז וש"ך).

ואינו אוכל בשר – יש להסתפק אם מותר בתבשיל בשר וחמר המדינא (רע"א), ויש להקל בתבשיל בשר (פ"ת). ואינו מברך – אבל נוטל ידיו ללא ברכה (רע"א), וה"ה מים אחרונים (פ"ת).

ברכת המזון – אבל אם אכל כאשר היה אונן, ונקבר המת ולא עבר זמן עיכול חייב בברכת המזון, וה"ה באשר יצר (פ"ת).

ופטור מכל המצות – אונן פטור מבדיקת חמץ ואחר יבדוק לו, שיקנה לו ולא בתור שליחות (פ"ת).

שם – אמנם אם היה אונן בספירה, ואם לא יספור ביום זו לא יוכל לברך אחר כך מותר לספר ללא ברכה (פ"ת).

א' מקום הידים (אגדות הגר"א).

ב' עי' רש"י שבת יד ע"ב שמשמע שזה לשון של תלמידים.

ג' מקום הרגלים (אגדות הגר"א).

ד' בפה. שהן ג' משמשין לג' רב"ג [-ראש בטן גויה] (אגדות הגר"א).

ה' הוא במקום הכולל כל השלשה (אגדות הגר"א).

ו' השמטת הצנזורה.

ז' שכל העולם כולו ניזונין בימין, וצדיקים בשמאל, שהיא הצופנת לעוה"ב, כמ"ש מה רב טובך כו' (אגדות הגר"א).

ח' שהן מסטרא דשמאלא (אגדות הגר"א).

ט' **הרחוקים מצדקה**. ר"ל תורה שנקראת צדקה, כמ"ש וצדקה תהיה לנו כו'. ד' שמות שלה. ועוד ד' דרגין, ל"ב נתיבות חכמה, נ' שיערי בינה, בהן ימינא ושמאלא, ואדם ודמות אדם. והן רמוזין בשירת משה, אז ישיר כו', היינו א', והן ב' אחרונים שהן ב' מרכבות, (הרוכב) [ה' רוכב] על עב, כי תרכב כו' (אגדות הגר"א).

י' עי' שו"ע (או"ח ס' תקנד סכ"ב): מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב, עושין. במקום שנהגו שלא לעשות, אין עושין. ובכל מקום ת"ח בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה. ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות, מותר ע"י אינו יהודי, אפילו בביתו. ופרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אסור. ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן: הגה - ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות (מנהגים). ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה הדיט. אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת. ולחלוב הפרות טוב לעשות על ידי אינו יהודי, אם אפשר באינו יהודי:

משנה ברורה: אין עושין - כדי שלא יסיחו דעתם מהאבלות ומטעם זה גם בלילה אסור במלאכה דהא גם בלילה מחוייב להתאבל מיהו כל מלאכה שאין בה שיהוי שרי דאין מסיח דעתו בכך:

עושה - ולא מיחזי כיוהרא דהרואה אומר דמניעתו ממלאכה הוא מפני שלא נזדמן לו מה לעשות:

ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות - כגון במדינתנו:

מותר ע"י עכו"מ - אכן לבנות בנין דאושא מילתא אסור אפילו ע"י עכו"מ:

אם אפשר בנכרי - ואם א"א בנכרי מותר לעשותה בעצמו כמו בחוה"מ [מ"א] ועיין בביאור הגר"א שמצדד להקל תמיד ע"י ישראל בעצמו:

יא' עי' שו"ע (או"ח ס' קו ס"א): כל הפטורים מק"ש פטורים מתפלה, וכל שחייב בק"ש חייב בתפלה. חוץ מהמלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, שאע"פ שהם חייבים בק"ש, פטורים מתפלה. ונשים ועבדים, שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה, מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא. וקטנים שהגיעו לחינוך, חייבים לחנכם:

משנה ברורה: מק"ש - מפני שהם עוסקים במצוה או שטרודים טרדת מצוה וכמבואר בסימן ע' ס"ג:

צורך בהם - ר"ל שאינם מוכנים כלל לעזור בנשיאת המטה דאל"ה פטורין גם מק"ש וכדלעיל בסימן ע"ב ס"א עי"ש:

מתפלה - הואיל והיא מדברי סופרים ועוד שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש עיקר כונתה ועמידתה

שם - מי שהתחיל להתפלל או לקרא ק"ש ונעשה אונן מותר לו לגמור (פ"ת).

שם - אבל חייב בכל הלאוין (פ"ת).

ואפילו אם א"צ לעסוק - אם האונן לא יודע שהוא אונן ולפני תפילה, ויש מי שיעסוק בקבורה לא אומרים לו עד אחרי תפילה, ואם אין אחר שיעסוק בקבורה אומרים לו אפילו לפני תפילה (פ"ת).

אינו רשאי - ואם מת א' בשבת שיש לו אחים ובנים, ולאחים יש יארציי"ט במוצ"ש י"א שמותר להם להתפלל בבית הכנסת ביארציי"ט, וצ"ע לדינא (פ"ת).

בשבת ויר"ט - מותר לילך לעבוד בסעות ברית מילה בשבת ויר"ט אם פרנסתו בכך, ובלבד שלא יאכל שמה, אבל בחול וכן בסעודת נשואין אף בכה"ג אסור (פ"ת).

אוכל בשר ושותה יין - אם ירצה אבל אינו חייב, אבל בברכות ותפילה חייב (ש"ך), אבל יר"ט חייב לאכול (רע"א ופ"ת), ובפורים אסור (פ"ת).

וחייב בכל המצות - מ"מ אסור בדברי תורה (כדלקמן סעיף ה') ולכן אין קורין אותו לעלות לתורה (רע"א).

מה יעשה שם - משמע שאין מצטרף למנין (רע"א, פ"ת).

שם - ולא אומרים קדיש לפני הקבורה, אבל בשבת כן אומרים, וכל א' כפי מנהגו (פ"ת).

וכ"ש ביום טוב שני - היינו ביום הקבורה אבל בלילה שלפני כן מותר שאין דרך לקבור בלילה (ט"ז), וי"א שאסור אפילו בלילה (ש"ך), ויש מתירים (רע"א).

שחל עליו כל דיני אנינות - כל מקום שאין צריך לעסוק בצרכי המת כגון שיש חברה קדישא חייב בכל המצות שבתורה שהרי אין מצוה ביר"ט שיתעסוק בו יותר מדאי אנשים (פ"ת).

י"א דתלמיד - היינו בימות החול (ט"ז).

עי' שו"ע (אר"ח סי' קצט ס"ה): אונן בחול, שהוא פטור מלברך, אין מזמנין עליו:

משנה ברורה: שהוא פטור מלברך - פי' כל זמן שמתו מוטל לפניו כבסימן ע"א:

אין מזמנין - ואפילו להאומרים שאם רצה להחמיר ולענות ולברך הרשות בידו מ"מ כיון שהוא פטור אינו מצטרף ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ע"א סק"ד במ"ב לענין אם יש חבורה בעיר המיוחדים להוצאת המת ומסרהו להם:

עליו - ואפילו בדיעבד אם בירך להוציא לאחרים לא מהני דכל שהוא בעצמו פטור מן הדבר אין יכול להוציא לאחרים: י" עי' שו"ע (יר"ד סי' רפב ס"ג): היה הולך ממקום למקום וס"ת עמו, לא יניחנו בשק ויניחנו על גבי חמור וירכב עליו, אלא מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור. ואם היה מפחד מפני הגנבים, מותר.

ביאור: ואם היה מפחד כו' - יש חולקים ונקטינן הכא והכא לחומרא דשלא במקום סכנה לא שרי אלא בחיקו כנגד לבו ואפי' בשאר ספרים ובמקום סכנה נמי לא שרי אלא להפשילו לאחוריו אבל לא לרכוב עליו, היכא דאפשר להחמיר בכבוד תורה עדיף אבל היכא דלא אפשר מותר אפילו לרכוב עליהם (ש"ך).

י" עי' שו"ע (יר"ד סי' שסא ס"ג): הרואה את המת ואינו מלווה, עובר משום לועג לרש (משלי יז, ה) ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ד' אמות.

ביאור: ולפחות ילוונו ד"א - זה מיירי ביש לו כל צרכו אבל באין לו כל צרכו, צריך ללוותו עד קברו (פ"ת).

טו שדל"ת נקרא ענוים, עינוי יסורין כמ"ש יאחזוני ימי עוני. ועינוי צרות כמ"ש ועבדום וענו אותם. ועינוי דרך כמ"ש ענה בדרך כחי. ועני ממש, והוא ג"כ עינוי כמ"ש עניתי בצום נפשי. והן נגד ד' שכתב עני ורש הצדיקו פלטו דל ואביון. וכנגד ד' חשובין כמתים. והוא נגד הדל"ת. ועל כולם המת ממש, שנסתלק ממנו הרוח ו' של ה' (אגדות הגר"א).

טז עי' שו"ע (יר"ד סי' שסז ס"ד): מותר ליכנס לבית הקברות או לתוך ד' אמות של מת או של קבר, והוא לבוש ציצית, והוא שלא יהא נגרר על הקבר. אבל אם נגרר, אסור משום: לועג לרש (משלי יז, ה) במה דברים אמורים, בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמן, אבל האידנא שאין אנו לובשין אותו אלא לשם מצוה, אסור, אפי' אינם נגררים. והני מילי כשהציציות מגולים, אבל אם הם מכוסים, מותר.

ביאור: אבל האידנא כו' - העולם נוהגין היתר בטלית קטן (ט"ז וש"ך), כיון שהציציות מכוסים (ש"ך), ועי' אר"ח סי' כג ס"ז? (ט"ז).

י" שמבוע דבירא דלא פריש מאתם (אגדות הגר"א).

י" ג' עדרי צאן (אגדות הגר"א).

י"ט שהוא חי וקיים בב' עלמין (אגדות הגר"א).

כ' הוא דרגא דו', והן ד' אותיות הו"ה. והוא הכה את איש מצרי דרגא דאדם (אגדות הגר"א).

כ"א עי' שו"ע (אר"ח סי' קנח ס"ט): צריך ליזהר בנט"י, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם.

כ"ב עי' שו"ע (יר"ד סי' שלד ס"ג): מנודה שמת, בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו, ואין קורעין עליו, ולא חולצין, ולא מספידין. והני מילי לאפקירותא ועובר על דברי חכמים, אבל לממונא, כיון שמת, פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו, ומספידין אותו כראוי.

ביאור: ומניחין אבן על ארונו - ואין צריך לעשות עליו גל כגלו של עכן (ש"ך).

ואין קורעין כו' - ע"ל (סי' שמה ס"ד וסי' שעז ס"ז) (ש"ך). ולא חולצין כו' - אבל כבודם של חיים עושים לאבלים עומדים בשורה ומנחמין, וגם לענין קבורה ותכריכי המת הוא כשאר בני אדם, אפילו מוחרם בקברי אבותיו הוא נקבר (ש"ך).

כ"ג עי' שו"ע (אר"ח סי' תעו ס"א): מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בלילה זה, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר, הרי זה מותר במקום שנהגו. הגה: ולא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה או ישתכר וישן מיד.

מ"ב: שלא לאכול וכו' - ובאלו ארצות אין נוהגין לאכול צלי בשני הלילות ואפילו צלי קדר [פי' שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו] אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח שהפסח שנצלה בקדירה פסול אפ"ה יש לאוסרו מפני מראית העין שלא יטעו להתיר גם צלי אש ואפילו אם בישלו מתחלה במים ואח"כ עשאו צלי קדר יש לאסור מטעם זה ומיהו לצורך חולה קצת יש להקל בזה ואם היה צלוי ואח"כ בשלו מותר לכל:

שה - בין שה כשבים או שה עזים:

כולו כאחד - דהיינו ראשו על כרעיו ועל קרבו כמו בפסח:
ואם היה מחותך או שחסר וכו' - ר"ל שצלה אותו כשהוא
מחותך או אפילו כשהוא מחובר אלא שנחתך ממנו אבר
אחד קודם הצליה ובשעת צליה הניחו אצלו וצלאו ביחד:
או שלק וכו' והוא מחובר - ר"ל ואח"כ צלהו כולו כאחד
הואיל ואינו דומה לצליית הפסח הרי זה מותר בכל זה:
אכילה גסה - דהיינו שאינו מתאוה כלל לאכול שאז אינו
עושה מצוה מן המובחר שאף שאפיקומן הוא זכר לפסח
והפסח נאכל על השובע דהיינו שהוא שבע כבר ולכן אוכלין
האפיקומן אחר גמר הסעודה כמו שיתבאר בסימן תע"ז
מ"מ צריך שיהא לו קצת תאוה לאכול ואם לאו אין זה מן
המובחר ואם שבע כ"כ עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובע
אף שדוחק עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו כלל במצוה זו
שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל. כתבו הפוסקים
אל יהיה אכילת אפיקומן עליו לטורח דע"ז אין מתקיים
המצוה מן המובחר:

וישן מיד - ותניא בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות
פסח כל הלילה:

יד עי' רמב"ם (כלים פ"ב ה"ה): כלי מתכות הטהורין
שאנכן באנך טמא טמאים, אבל העושה כלים מן האנך
הטמא הרי הן טהורין.

כה עי' שו"ע (או"ח סי' עב ס"ב):

ועי' שו"ע (יר"ד סי' שנח ס"ב):

כו עי' שו"ע (או"ח סי' עב ס"ג)

עי' שו"ע (יר"ד סי' שד"מ ס"ב):

כז עי' שו"ע (יר"ד סי' שעב ס"ב):

כח נוסח רש"י היא בלשון יחיד, אבל הגרסא שלנו בלשון
רבים, וצ"ע GIRSAOS.

כט עי' שו"ע (או"ח סי' רעא ס"ב): נשים חייבות בקידוש
אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי' מצות עשה
התלויה בזמן), משום דאיתקש זכור (שמות כ, ח) לשמור
(דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו
בזכירה ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה
כמותם.

משנה ברורה: דאיתקש זכור לשמור - דזכור את יום
השבת לקדשו האמור בדברות הראשונות ושמור את יום
השבת לקדשו האמור בדברות אחרונות שניהם בדבור אחד
נאמרו וזכור קאי על מ"ע דקידוש וכו"ל ושמור קאי על
שמירה ממלאכה וכשם שבאיסור מלאכה בודאי גם נשים
מוזהרות דבמצות ל"ת אין חלוק בין זמן גרמא בין שאין
הזמן גרמא כן בעשה דזכור גם נשים מצוות ופשוט דקטן
אינו מוציא את האשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא
ואפילו אם הוא בן י"ג שנה חיישין שמא לא הביא שתי
שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה דמכיון שהגיע
לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות עד שיתמלא זקנו
כמ"ש בח"מ סימן ל"ה ולכן תקדש האשה לעצמה ואם אינה
יודעת לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה מראשו ועד
סופו ולא תכוין לצאת בקידושו ובאופן זה כיון שהיא
אומרת הקידוש בעצמה נכון שיהא פת או יין מונח גם
לפניה בעת הקידוש ולא תסמוך על מה שהנער אווז הכוס
או הפת בידו כיון שאינה יוצאת בקידוש שלו ועצה זו
מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר. וכ"ז בשלא התפללה
האשה תפלת ערבית אבל אם התפללה דלדעת המ"א הנ"ל

כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן
י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש דהיינו שיכוין להוציאה.
כתב בספר א"ר שני אנשים אם רוצים להוציא בני ביתם
לא יקדשו כאחת דתרי קלי לא משתמע:

ומוציאות את האנשים - וכן הסכימו הט"ז ומ"א והגר"א
וש"א ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים
שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [א"ר ודה"ח]:

הואיל וחייבות וכו' - ולכן יכולה להוציא אפילו היא כבר
יצאת ידי קידוש וכמו באיש לקמן בסימן רע"ג ס"ד דלענין
קידוש אנשים ונשים שוין. ודע דכשאחד מוציא לחבירו ידי
קידוש צריך לכוין להוציאו והשומע צריך לכוין לצאת לכן
מהנכון שיזכיר בעה"ב לבני ביתו שיכוונו לצאת ועיין לקמן
בסימן רע"ג במ"ב סק"ל מה שנכתוב שם:

כמותם - אך לענין זמן יש חילוק דבאיש זמן חיובו מן
התורה כשהוא בן י"ג ובאשה כשנעשית בת י"ב דאז היא
מתחייבת בכל המצוות:

ל עי' רמב"ם (ברכות פ"א ה"א): כל השומע ברכה מן
הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו
יצא ואף על פי שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך
הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה, היה
המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא
ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן
התורה כמוהו.

לא ועתה לא קשה קראי אהדדי, דהפי' הוא כך, כשהם
נושאים פנים בתורה ומדקדקים בה, גם אני נושא להם
פנים, וכשאנשים נושאים פנים בתורה, כתיב אשר לא ישא
פנים כו'. וכמ"ש [מלאכי ב, ט] אשר אינכם נושאים פנים
בתורה. וכמ"ש בשבת פ"ק (יב ע"ב) ברוך המקום שהרגו
שלא נשא פנים בתורה כו'. ואמר בכזית בכביצה. לפי שהוא
פני נשר, כמ"ש בר"מ פנחס [רמ"ו ב'] ישא ה' וגו' והוא
נושא פנים לאדם להתקשר עמו וכמ"ש [רמ"ד א'] ארי' לגבי
שור כו' אדם לגבי נשר כו'. ואמר [שם ב'] דכזית וכביצה הן
פני אדם והוא ניתן לאדם לתקנא לאתקשרא ועי"כ נושא ה'
פניו אליהם, ועי' דקדקו מארי דמתני' עד כזית כו' ובגין דא
ישא ה' פניו כו'. וזהו סוד ישאיהו על אברתו, ואשא אתכם
על כנפי נשרים כו', כמ"ש ירום ונשא ירום מסט'. והוא
נושא פנים לאדם, פני אדם. וזהו אשר לא ישא פנים ולא
יקח שוחד, כי שוחק בחיק כופה חמה עזה כמ"ש בל"ב
מדות (דריה"ג מדה כ"ב, וכן בב"ב ט ע"ב), והוא צדקה
בימין, חיבור חיות הראשונות, והוא במעשה לצדיקים. וכאן
בדיבור ב' האחרות. והן קוצו של ד' וד', שני יודין, היכל ה'
המה, רביעית ועשירית, והן כזית וכביצה (אגדות הגר"א).

לב עי' שו"ע (או"ח סי' סב ס"ג): הוב"ד לעיל הערה Error!
Bookmark not defined.

לג עי' שו"ע (או"ח סי' קז ס"א): אם הוא מסופק אם
התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר. אבל אם
ברי לו שהתפלל, אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש. ועל ידי
חידוש, חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ
מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה. ובשבת וי"ט,
אינו מתפלל תפלת נדבה כלל, ואם התחיל להתפלל על
דעת שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפי' באמצע
ברכה אפילו יכול לחדש בה דבר.

משנה ברורה: אם התפלל - ולענין ק"ש וברכדברי אם
נסתפק עיין לעיל בסימן ס"ז:

חוזר ומתפלל - ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבה ואף על פי שכל ספק מד"ס להקל מ"מ הכא חוזר ומתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה וע"י חידוש וכדלקמיה והכא כשחוזר ומתפלל על הספק א"צ חידוש דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו. כתב בדרך החיים דערבית בספק אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת י"ח דקבעה חובה בודאי לא בספק אבל מדברי הפמ"ג משמע רק דאין חוב עליו לכו"ע עי"ש אבל לכתחילה נכון הוא שיחזור ויתפלל גם בערבית כי באמת גם בערבית אפילו למ"ד רשות מ"מ לכתחילה מצוה היא וממילא מה שיצא ידי ספיקו נחשב כחידוש גם בערבית וכן משמע לענ"ד מלשון הרמב"ם פ"י מהלכות תפלה עי"ש ועצה"ט יראה לחדש דבר בהחזרה:

אינו חוזר וכו' - דתפילות כנגד תמידים תקנום והוי כמקריב שני תמידין לשם חובה שאסור משום בל תוסיף ואפילו התפלל מתחלה ביחיד ועכשיו רוצה להתפלל בצבור אפ"ה אסור:

ומתפלל בנדבה - פי' דוקא בנדבה אבל לשם חובה אפילו בחידוש אסור והרי דבעינן חידוש בנדבה דע"י החידוש מינכר מתוכה שתפילתו היא לשם תחנונים ולא לשם חובה ובלא חידוש מיחזי כמי שעושה אותה לשם חובה ועיין בב"י שביאר דעת הטור דה"ה אם מתפלל תפילה שלא בתורת חובה וגם לא התכוין בה לשום נדבה והוא מחדש בה דשפיר דמי דע"י החידוש מינכר שהיא לשם תחנונים ועיין בביאור הלכה:

מתפלת מוסף - ר"ל אפילו דשל ר"ח וחזה"מ כיון שאומר ומוספים כהלכתם והמוספין אינן קרבינ אלא משל צבור ואין היחיד יכול לנדב אותם ועיין באחרונים שכתבו דלפ"ז בתפלת מוסף וה"ה בשבת ויר"ט בכל התפילות אם נסתפק אם התפלל אותם אינו יכול לחזור ולהתפלל אותם דהרי צריך להתנות וכו"ל בסק"ב ובזה אינו יכול להתנות ועיין לקמן בסימן קכ"ד ס"א בבה"ל:

כלל - לפי שאין נדרים ונדבות קרבינ בהם:

ואפילו יכול וכו' - דתחלת תפילתו היה מסתמא בודאי לשם חובה שהרי היה סבור שלא התפלל עדיין ולא מהני בה חידוש ולכן אפילו אם ירצה עתה לגומרה לשם נדבה לא מהני כיון שכבר התחיל בה לשם חובה דא"א להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה. וכ"ז כשהתחיל על דעת שלא התפלל אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי וכו"ל בסק"ב ונזכר באמצע שהתפלל י"ל דא"צ חידוש וגומר כך לשם נדבה דכיון שהתחיל מתחלה כהוגן אדעתא דספיקא וספק הוי כחידוש תו אין צריך חידוש ובלבוש משמע שגומרה ע"י חידוש אפשר דהוא על צד היותר טוב:

יד עי' שו"ע (או"ח סי' נה ס"א): אומרים קדיש. וא"א אותו בפחות מ' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות, וה"ה לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה.

משנה ברורה: אומרים וכו' - כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים ועיין באחרונים שקראו תגר עי"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע בלשון הקודש להוציא אותם י"ח יוכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה בלשון לע"ז:

קדיש - פי' אחר פסוקי דזמרה ובעינן עשרה שכל דבר שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו וקה"ת ונשיאת כפים אין אומרים אותו בפחות מעשרה שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן בגז"ש דתוך תוך ממרגלים דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב נשאר עשרה וקוראין עדה. וכל הקדישים שוין לזה אפילו קדיש דרבנן שאחר הלימוד. כתב הט"ז דבעת אמירת פסוקי דזמרה א"צ עשרה דאפילו אם אמרוהו ביחידות כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש די בכך וכן אם התחילו להתפלל ערבית ביחידות ובאו עשרה לעת אמירת הקדיש יכול לומר הקדיש וכן בכל לימוד שאדם לומד פסוקים או אגדה או באמירת עלינו או באמירת אשרי שקודם מנחה או באמירת תהלים בבקר אם היה בלי מנין ונזדמן תיכף מנין שיש לומר קדיש ומ"א בסימן ס"ט ור"ד לא כ"כ וכן מהגר"א בסימן רל"ד מוכח כהמ"א ע"כ הסכימו האחרונים [הפמ"ג ודה"ח וש"פ] דהנכון שיאמרו אח"כ מזמור או ג' פסוקים ויאמרו קדיש. ועיין בפמ"ג במ"ז אות ג' דמוכח מיניה דלענין פסוקי דזמרה ולענין תפלת ערבית גם המ"א מודה להט"ז:

זכרים וכו' - לאפוקי נשים ועבדים וקטנים וה"ה טומטום ואנדרוגינוס וחצי עבד וחצי בן חורין אינו מצטרף:

גדולים - עיין פר"ח סימן ס"ט שקרא ערער על המקומות שנוהגין שהקטן אומר קדיש וברכו והקהל עונים אחריו דשלא כדין הם עושים ואפילו אם יש עשרה אנשים גדולים חוץ ממנו ועיין בפמ"ג שם שמצדד ג"כ להחמיר בזה לכתחלה. כתב בהלק"ט סי' מ"ח כששנים או ג' אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באים כל אחד תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכולם ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד. אדם הנוצר ע"י ספר יצירה אם מצטרף ליו"ד ולכל דבר שבקדושה עיין בתשובת חכם צבי סי' ס"ג ובספר עיקרי דינים מה שכתב בענין זה:

וה"ה לקדושה - וה"ה לכל חזרת הש"ץ שצריך עשרה דמקרי דבר שבקדושה מפני הקדושה שיש בה [מגילה כ"ג והר"ן שם] אין פוחתין משבעה קדישים בכל יום כנגד שבע ביום הללתיך דהיינו א' אחר פסוקי דזמרה שהוא אחר ישתבח וב' חצי קדיש אחר תפלת י"ח ברכות וג' אחר סדר קדושה ובו אומרים ג"כ תתקבל צלותהון שהוא שייך ג"כ לתפלת י"ח וד' אחר עלינו שיש בו אמירת פסוקים וה' אחר אשרי במנחה וששי אחר תפלת מנחה ז' אחר ק"ש של ערבית קודם תפלת י"ח וקדיש שאחר תפלת ערבית אף דהוא ג"כ מצוה לא קחשבינן בכלל אלו השבעה עי"ש בלבוש הטעם:

לה עי' שו"ע (או"ח סי' קד ס"ז): אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ, ויהא כעונה (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה, אינו פוסק).

משנה ברורה: לקדיש - ר"ל לאיש"ר וה"ה לברכו:

ישתוק - עד יתברך:

ויהיה כעונה - לענין שיצא בזה ידי חיוב קדיש וקדושה ומ"מ לא חשיב הפסק:

אינו פוסק - ואם פסק בזה וכן לקדיש ולקדושה דינו כשח במזיד ולדעת הפוסקים דשם חוזר לראש גם בזה חוזר לראש אך אם סבר שמותר להפסיק הוי כשוגג ואינו חוזר לראש וכו"ל. ואם קראוהו לס"ת והוא עומד אחר תפלת י"ח אפילו לא התחיל עדיין אלקי נצור פוסק ועולה אך יזהר לומר יהיו לרצון קודם:

לו עי' רמב"ם (עבודה זרה פ"א ה"ו): המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים, אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות, מפני שלא זה שנאמר במכשף בכלל לא ימצא בך הוא ולא שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו שנאמר מכשפה לא תחיה..

לו עי' שו"ע (אה"ע סי' טו ס"א):

לח מכאן רואים שיש לומר שמות שבפסוקים בגמ', ועי' בספר חסידים (הובא ברע"א ומב, באו"ח סי' ה): אם אחד מספר חסדי ה' שעשה לו ומתחלה מזכיר השם ורוצה לגמור דבריו מה שעשה לו ה' אסור להפסיקו בדברים שמא מתוך כך לא יגמור דבריו ונמצא שהזכיר ש"ש בחנם אבל אם רוצה לקלל שום אדם והתחיל בשם מצוה להפסיקו שלא יגמור דבריו ולא יחטא.

לט עי' שו"ע (יר"ד סי' שלג ס"א): ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. (ו"א דבר תורה ראשית הגז נוהג אפילו בח"ל, אלא שלא נהגו כן). ביאור: ראשית הגז כו' - דכתיב גז צאנך תתן לו שחייב כל אדם מישראל לתת מראשית גז צאנו לכהן (ש"ך).

מ עי' רמב"ם (כלאים פ"ח ה"ג): כל השיעורין האלו שמרחיקין בין הגפנים והתבואה או הירק אינן אלא בארץ ישראל או בסוריא, אבל בחוצה לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחלה, ולא אסרו בחוצה לארץ אלא לזרוע שני מיני ירק או תבואה עם החרצן במפולת יד, ואם אמר לתינוק נכרי לזרוע לו בחוצה לארץ מותר, אבל לא יאמר לנכרי גדול שלא יתחלף בישראל.

מא עי' שו"ע (יר"ד סי' רפב ס"ט): כל הטמאים, אפילו נדות, מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו. והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות.

ביאור: אפי' נדות - עי' בא"ח (סי' פח) דין נשים נדות לתפלה (ט"ז).

מב עי' שו"ע (או"ח סי' רמ ס"א): אם היה נשוי, לא יהא רגיל ביותר עם אשתו, אלא בעונה האמורה בתורה. הטיילים, שפרנסתן מצויה להם ואין פורעין מס, עונתן בכל יום. הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולגין בכל לילה בבתיהם, פעם אחת בשבוע. ואם עושים מלאכה בעירם, פעמים בשבוע. החמרים, אחת בשבוע. הגמלים, אחת לל' יום. הספנים, אחת לששה חדשים. ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת. וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה, ובשעה שיוצא לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה, וכן אם אשתו מניקה והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חייב לפקדה. ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו, אלא כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל. וכן אם מכוין לתיקון הולך, שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא מלובן ומזורז, שפיר דמי. ואם הוא מכוין לגדור עצמו בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא. הגה: גם בזה יש קיבול שכר, אך יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי אבר קטן יש באדם: מרעיבו, שבע. משביעו, רעב. אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאוותו כדי למלאות תאוותו, זו היא עצת יצר הרע, ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור, ועל זה אמרו רבותינו ז"ל: המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי.

משנה ברורה: לא יהא רגיל ביותר - עיין רמב"ן בחומש פרשת קדושים בראשו:

אלא בעונה וכו' - וצריך לקיים העונה גם כשהיא מעוברת או מניקה. ולא יבטל עונתה אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פ"ר:

האמורה בתורה - וכ"ז במי שגופו בריא אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדין אותו שיכול לקיים [אה"ע סימן ע"ו ס"ג]:

הטיילים - בני אדם הבריאים והמעוננים [רמב"ם] ואפילו הם בני תורה כ"ז שאיננו ת"ח [א"ר וכ"כ בית שמואל באה"ע סימן ע"ו דבת"ח שהתורה מתשת כחו בכל גווי הוא מע"ש לע"ש וכ"מ בתשובת מ"צ סימן נ"א] ועיין לקמיה בסק"ו:

הגמלים - שהם המביאים חבילות על הגמלים ממקום רחוק:

ת"ח - שבחול צריכים לעסוק בתורה בלילה שתורתן אומנותן ואל יאמר אדם אעשה עצמי כת"ח כי כתיב ועונתה לא יגרע [מ"א בשם הקנה] ור"ל להפקיע העונה שלא ברשותה אבל ברשותה תבוא עליו ברכה וע"ש שמסתפק בזמניו אם נקרא ת"ח לזה ומ"מ מצד דכיון דלפי הדור הוא ת"ח והוא נשאה ע"ד כן לית חיוב עונה כ"א בליל שבת ועיין בבה"ל:

מליל שבת וכו' - יש שכתבו שה"ה בר"ח וי"ט. ולכאורה לפי טעם המ"א הנ"ל בסק"ו שצריך לעסוק בתורה בלילה אין שייך לחייב אותו בר"ח ועיין בבה"ל. אין לשמש בליל א' של פסח וליל שבועות ושני ימים של ר"ה וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה. וכ"ז אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא ח"ו אבל אלו שיצרו מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה ועי"ז באים ח"ו לידי כמה מכשולים מצוה לשמש אפילו בר"ה ויטבול למחר דמצד הדין אין איסור אלא ביוה"כ ובט"ב ובימי אבלות שלו או שלה [חכמ"א]:

בליל טבילתה - ר"ל אפילו שלא בשעת עונתה:

לדרך - עיין לקמן בסט"ו:

מניקה - ר"ל אף שהיא מניקה או מעוברת מ"מ חייב לפקדה [ב"י]:

לפקדה - היינו אפילו שלא בשעת עונתה וה"ה ביוצא לדרך אך שם מהני מחילה דידה:

כאדם שפורע חובו וכו' - וזה יכוין אפילו בעת עיבור ויניקה:

עי' שו"ע (אה"ע סי' כה ס"ב): ולא יקל ראשו עם אשתו ולא ינבל פיו בדברי הבאי, אפילו בינו לבינה. הרי הכתוב אומר: מגיד לאדם מה שחו (עמוס ד, יג) אמרו חכמים ז"ל: אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין. ואל יספר עמה בשעת תשמיש ולא קודם לכן, כדי שלא יתן דעתו באשה אחרת, ואם ספר עמה ושמש מיד, עליו נאמר: מגיד לאדם מה שחו (עמוס ד, יג) אבל בענייני תשמיש יכול לספר עמה, כדי להרבות תאוות, או אם היה לו כעס עמה וצריך לרצותה שתתפייס, יכול לספר עמה כדי לרצותה. הגה: ויכול לעשות עם אשתו מה שירצה, בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה, או דרך אברים ובלבד שלא יוציא זרע לבטלה. ויש מקילין ואומרים שמותר שלא כדרכה אפילו אם הוציא זרע, אם עושה באקראי ואינו רגיל בכך.

ואף על פי שמותר בכל אלה, כל המקדש עצמו במותר לו קדוש יאמרו לו. ולא ירבה בתשמיש להיות מצוי אצלה תמיד, שדבר זה פגום הוא מאד ומעשה בורות הוא, אלא כל הממעט בתשמיש ה"ז משובח, ובלבד שלא יבטל עונה אלא מדעת אשתו. ואף כשישמש בשעת העונה לא יכין להנאתו, אלא כאדם הפורע חובו שהוא חייב בעונתה, ולקיים מצות בוראו בפריה ורביה, ושיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל. ולא יבעול אלא מרצונה, ואם אינה מרוצה יפייסנה עד שתתרצה. ויהיה צנוע מאד בשעת תשמיש. ולא ישמש בפני שום מין אדם, אפילו קטן, אא"כ הוא תינוק שאינו יודע לדבר.

ביאור: ומנשק בכל אבר - ל"ד כל אבר דהא באותו מקום אסור (ב"ש).

בין שלא כדרכה - עבאה"ג אות ו' ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"ב סי' קנ"ח מ"ש בזה (פ"ת).

אפילו אם מוציא זרע - ואם נמצא דם בעד של אשה ויש ספק אם הדם ממנה או ממנו, מותר לאיש להוציא הזרע כדי לברר אם הדם ממנו הוא, דהא אין איסור לשמש ולהוציא זרע, וצ"ע (ב"ש), ודבר קשה הוא להתיר להכשל בהוצאת זרע לבטלה אפילו באקראי ושומר נפשו ירחק מזה ומכיוצא בו (ח"מ).

ואינו רגיל - אבל רגיל אפילו אינו מוציא זרע אסור לשמש שלא כדרכו כדי שלא יבא לידי הוצאת זרע (ב"ש).

ולא ישמש בפני שום מין אדם - אפילו עבדים אף על פי שהם עם הדומה לחמור (ב"ש וח"מ), ולא מהני הפסק מחיצה, ודוקא כשהוא נעור אסור אבל אם הוא ישן מותר כל שהוא בענין שאינו מרגיש בתשמיש מועיל הפסק מחיצה (ב"ש), אם הוא בענין שאינו מרגיש בתשמיש שלהם מועיל מחיצה עשרה. צדיק א' היה מקצר בתשמיש עמה אבל כתוב בחז"ל שכר פרי הבטן בשכר שמשוהין עצמם על הבטן כדי שיזרעו ונשותיהן תחילה הו"ל בנים זכרים ותירץ כי כל לבבות דורש ה' וכל המעשים לשם שמים חשובים מי שיודע שיוכל להשהות עצמו ולא יבא לידי מחשבה אחרת הקדוש ברוך הוא נותן לו שכרו ומי שאינו בטוח בזה וממהר כדי להנצל מחטא הקדוש ברוך הוא נותן לו ג"כ שכרו (ט"ז).

עי' ביצה & שתרגולים משמשים ביום, ואולי זה כדי למנוע תשמיש ביום, וצ"ע.

מ" עי' שו"ע (או"ח סי' רמא): אחד מהדברים ששונא הקדוש ברוך הוא, המשתין בפני מטתו, ערום. המשתין לפני מטתו, ערום, מביא לידי עניות. ולא אמרן, אלא דמהדר אפיה לפוריא (פי' למטה), אבל לבראי לית לן בה. ודמהדר אפיה לפוריא נמי לא אמרן, אלא בארעא, אבל במנא לית לן בה.

משנה ברורה: ששונא הקדוש ברוך הוא וכו' - מפני שרצון הקדוש ברוך הוא שיהיה האדם מתנהג בדרך נקיות וקדושה וזה מתנהג עצמו בדרך מיאוס וטינופת ולא יוכל להשרות שכינתו אצלו:

בפני מטתו - ומכ"ש אם משתין מים לפני מקומות אחרים שצריכים להתנהג יותר בנקיות כגון לפני שלחנו וכיב"ז:

ערום - לאו דוקא ערום אלא ה"ה אם היה לבוש אלא אורחא דמלתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין:

המשתין וכו' - קיצור לשון הוא וכונתו עוד אחז"ל המשתין וכו':

לידי עניות - דאמרין בערבי פסחים ק"א דשרא דעניותא נבל שמיה ואוהב לשרות במקום מיאוס [ומשר"ה קרי ליה נבל שחפץ לנבל את עצמו] ומשתין לפני מטתו היינו מיאוס:

לבראי וכו' - שהקלוח הולך וניתז למרחוק וממילא באשה אסור אפילו בכה"ג:

במנא וכו' - ומ"מ ת"ח צריך שיכפה עליו כלי מלמעלה דא"א לו לת"ח בלא הרהור תורה:

לית לן בה - וכשרוצה לברך אח"כ ברכת אשר יצר יטול ידיו וגם יחגור עצמו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה וירחיק את עצמו כדין ממקום המי רגלים אם אין הכלי מכוסה כדין:

מ"ד עי' שו"ע (יר"ד סי' רא סע"ה): יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד. הגה: ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו. ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן, ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא. ולאחר הטבילה במי מקוה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה. אבל לחזור ולרחוץ אח"כ, יש אוסרים, וכן נהגו.

ביאור: מים חמין - משום גזירת מרחצאות שתטבול בהם (ט"ז).

יש אוסרים כו' - שלא יאמרו המרחץ הוא מטהרה כמו הטבילה ויטהרו במרחץ לחוד (ש"ך).

מ"ה האם יש משמעות של רש"י שמותר במים שאובים

מ"ו עי' טור (או"ח סי' פח):

מ"ז עי' שו"ע (או"ח סי' עח ס"א): היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפח, כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, מרחיק מהם ד' אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סי' פ"ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר"י פ"ב דברכות). ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכן עיקר, וכמו שכתבתי לעיל סי' ס"ה, ומשערין לפי הקורא.

משנה ברורה: היה קורא - ה"ה לד"ת ולתפלה פוסק עד שיכלו המים לשתות ואפילו אם יצטרך עי"ז לשהות הרבה באמצע תפלה שיהיה כדי לגמור כולה ויצטרך עי"ז אח"כ לחזור לראש אפ"ה ממתין:

המים - ואף דלמטה ברכיו לחות עדיין ממי רגליו מותר: בבגדו - ר"ל שהבגד העליון לא נתלכלך ואם גם הוא נתלכלך בק"ש ושאר דברי קדושה צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ"פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אך לענין תפלה שא"א לו להפסיק ולעסוק בזה מתפלל כדרכו אחר השתיתה כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו:

מרחיק - עיין בבה"ל דלענין תפלה ג"כ נכון להחמיר להרחיק בנפלו לו על הארץ כמו לק"ש:

אמות - או ממתין עד שיבלע בקרקע כשיעור ויתבאר לקמן סימן פ"ב כצ"ל. וכתב המ"א דאף דאפשר דע"י

ההמתנה על הבליעה יצטרך לשהות כדי לגמור כולה ויצטרך לחזור לראש אפ"ה אין לחוש לזה בק"ש דהוי כקורא בתורה אבל אם נזדמן לו כן בברכת ק"ש טוב יותר שירחיק מהם ולא ימתין על הבליעה בקרקע ובדיעבד אם שהה בברכת ק"ש כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש וכדלעיל בסימן ס"ה במ"ב:

וכן עיקר - עיין לעיל בסימן ס"ה במ"ב ובבה"ל דביארנו שם כל פרטי דין זה:

לעיל סי' ס"ה - ר"ל דתלוי העיקר אם הוא אנוס בעת ההפסק חוזר לראש וה"נ הא אנוס הוא. ולענין תפלה אם נזדמן כן באמצע והמתין על הבאת מים או על הבליעה בקרקע בכדי לגמור כל התפלה נ"ל דאפשר דא"צ לחזור לראש [כי בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב"א והתוספות ברכות כ"ב ע"ב ד"ה ממתין דס"ל דא"צ להרחיק כלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה וא"כ לא היה אז אנוס אם לא שבפסיקה עד שיכלו המים לבד היה השיעור כדי לגמור כולה ועיין בבה"ל ולקמן בסימן צ' סכ"ז במ"ב שם]. ומי שיש לו חולי המטפטף ממנו תמיד מ"ר עיין לקמן סימן פ' במ"ב:

מ"ח ע"י שו"ע (או"ח סי' צב ס"א): היה צריך לנקביו, אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה, אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד, אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה. הגה: וכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בדברי תורה, כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים (הגהות מיימוני פ"ד מהל' תפלה).

משנה ברורה: אל יתפלל - דכתיב הכון לקראת אלקיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים ואחז"ל אמר הקדוש ברוך הוא שמור נקבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני:

וצריך - י"א דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל ויש חולקין:

הילוך פרסה - הוא ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש: יכול להעמיד - ר"ל מעת התחלת התפלה היה בו כח לשהות שיעור זה. ומשמע אפי' אם אח"כ תיכף אחר התפלה הלך ועשה צרכיו והיה בתוך שיעור הזה יצא בדיעבד:

אבל לכתחלה - ר"ל אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו. ואפילו אם עי"ז שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפ"ה טוב יותר להתפלל ביחידי בגוף נקי אמנם אם רואה שע"ז שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ"א ושאר האחרונים שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש:

אפילו בד"ת - וכ"ש בק"ש ושאר ברכות. ובדיעבד משמע מדברי הפמ"ג דאין צריך לחזור ולקרות וכ"כ הרמב"ן במלחמות:

שגופו משוקץ - אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה ובפרסה מותר אפילו בק"ש והשע"ת לעיל בסימן ו' סק"ד מחמיר בזה ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה:

מ"ט ע"י שו"ע (או"ח סי' מג ס"ה): אם רוצה ליכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו, חולצן ברחוק ארבע אמות. הגה: ויש אומרים אפילו בלא צרכיו (ב"י בשם רבי האי), וטוב להחמיר. וגוללן ברצועות שלהן ואוחזן בימינו ובבגדו כנגד לבו, ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח, וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן.

משנה ברורה: לבה"כ קבוע - נקט קבוע משום סיפא לאשמעינן דאפילו בקבוע מכניס התפילין עמו משום שמירה אבל אה"נ דאפילו באינו קבוע כלל צריך לחלוץ ברחוק ד"א ממקום שרוצה לפנות וכדלעיל בסוף ס"ק י"ג. וכן מה דנקט לעשות צרכיו ג"כ משום רבותא דסיפא אבל באמת ה"ה להשתין צריך לחלוץ ברחוק ד"א וכדלעיל בס"א:

וטוב להחמיר - המ"א מסיק דמדינא אסור לכנס לבה"כ בתפילין דלא גרע ממרחץ לקמן בסימן מ"ה ס"ב ועיין בפמ"ג ובמאמר מרדכי שכתבו דמדברי הרא"ש לא משמע הכי גם מדברי רב האי לא משמע הכי ע"ש ובספר האשכול בשם הגאון משמע כתירוצו דהמג"א עי"ש:

בימינו - אבל לא בשמאלו מפני שצריך לקנח בה כמש"כ בס"ג והכא ליכא למיחש לניצוצות שיבוא לשפשף ביד שאוחז בה התפילין דכיון שמיירי בבה"כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב. כתב הרמ"ע סימן נ"ט דמותר לכנס בתפילין למבואות המטונפות אפי' יש שם מקום מטונף להדיא וטוב לכסותו בכובע ואם רוצה לחלצן ולחזור ולהניחן שפיר דמי והמג"א מצדד לומר דכשיודע שיכנס דרך מבואות המטונפות לא יניחם בביתו אלא בבה"כ או שיניחם בביתו ויכסם במבואות המטונפות ונסתפק המח"ש דאפשר דצריך לכסות ג"כ הרצועות וכ"ש ג' כריכות שעל האצבע ובתשובות רדב"ז ח"ד סימן ל"ו משמע ג"כ שסובר דמדינא צריך לכסות התפילין במקומות המטונפות וכל שאי אפשר לו לכסותם מוטב שיניחם בבה"כ ומשמע שם דהדל"ת והי"ד שברצועות אין צריך לכסות שהם דרך קשירה לא דרך כתיבה עי"ש:

י' ע"י שו"ע (או"ח סי' מג ס"א): אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין, בתפילין שבראשו, גזירה שמא יעשה בהם צרכיו. ואם אוחזן בידו, מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע. הגה: והיינו דוקא כשמשתיין מיושב דליכא למיחש לניצוצות, אבל משתיין מעומד פשיטא דאסור דלא עדיף מבית הכסא עראי. וה"ה אם משתיין מיושב או בעפר תחוח, דליכא ניצוצות, בבית הכסא עראי נמי שרי. ואין חילוק בין קבע לעראי לענין זה, אלא דבה"כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב, ובה"כ עראי מסתמא עושה מעומד, הואיל ואינן נפנה לגדולים (ב"י בשם נ"י ומגדל עוז). ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו, אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם תופס אותם בבגדו, מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו, אלא חולצן ברחוק ד' אמות ונותנם לחבירו, ומדברי הרמב"ם נראה שאסור להשתין כשהם בראשו בין בבית הכסא קבוע בין בבית הכסא עראי, ויש לחוש לדבריו.

משנה ברורה: להשתין - המג"א בסק"ט כתב דמה שכתב המחבר להשתין לרבותא נקט דאפילו להשתין אף על פי שהוא חייו של אדם אסור לכנס וכ"ש שלא לצורך:

בתפילין שבראשו - ה"ה דברזע נמי אסור מה"ט והרי דנקט בראשו בא למעוטי אם אוחזן בידו:

בידו - ר"ל בבגדו וביד ימינו כנגד לבו כמש"כ בס"ה:
פשיטא דאסור - באוחז בידו שמא יקנח הניצוצות וה"ה
כשהם בראשו דאסור דחיישין שמא ישב ויעשה בהם
צרכיו:

תיחוח - או במקום מדרון:

נמי שרי ואין חילוק וכו' - ומ"מ יש חילוק קצת דבקבע
דיש חשש שמא יעשה צרכיו צריך שיהיה בבגדו ובידו כמ"ש
בסק"ג ובעראי אפילו בידו לבד נמי מותר בזה דליכא חשש
ניצוצות:

ובבה"כ עראי וכו' - דלא גזרינן ביה שמא יפנה בהם ורק
שיזהר שלא יפח בהם:

מפני שצריך וכו' - וחיישין שמא ישפוש הניצוצות
שנופלין על רגליו ביד שאוחז בה התפילין:

חולצן ברחוק וכו' - עיין מ"א שכתב דמש"כ המחבר
מתחלה אסור להשתין בהן מעומד מיירי בין בעראי ובין
בקבוע וכמו שכ' בהג"ה ומש"כ אלא חולצן ברחוק ד"א
מיירי בקבוע דאי בבה"כ עראי חולץ ומשתין לאלתר וכ"כ
הט"ז:

לחבירו - דהוא בעצמו אסור לאחוז בהן אז אף דמיירי
בקבוע ומבואר לקמן בס"ה דיאחוז בבגדו ובידו כיון דמיירי
כשמשתיין מעומד וחיישין משום ניצוצות:

כשהן בראשו - וה"ה בזרועו דס"ל דגזרינן שמא יפח בהם
אבל כשהן בכיסן ואוחז הכיס בידו מותר להשתין בהן לד"ה
שכשהן בכיסן אין איסור בהפחה כמו שיתבאר בסימן מ"ד:
לדבריו - ולעת הצורך כגון שיתבטל ע"ז מתפלה בצבור
יכול לסמוך אדיעה ראשונה אך שיזהר הרבה שלא יבוא
לידי הפחה כ"כ הח"א ומ"מ נוהגין לחלוץ הש"ר. וגם הש"י
נכון להסיר הרצועות מכף היד שלא יבוא לשפוש הניצוצות
בהם:

^{יא} עי' שו"ע (או"ח סי' מג ס"ו): היה לבוש בתפילין והוצרך
לבית הכסא בלילה, או סמוך לחשיכה, שאין שהות להניחם
עוד אחר שיצא, לא יכנס בהם גלולין בבגדו, ואפילו
להשתין מים בבית הכסא קבוע. אלא כיצד יעשה, חולצן
ומניח בכלי אם היה בו טפח, או בכלי שאינו כליין אף על
פי שאין בו טפח, ואוחז הכלי בידו, ונכנס.

משנה ברורה: גלולין בבגדו - ר"ל מה שהותר בסעיף
הקודם לאוחזן בימינו בבגדו דוקא כשיש לו שהות להניחם
עוד אח"כ לא הטריחוהו להניחם בכלי משא"כ באין שהות:
אם היה בו טפח - אבל כשאין בו טפח בטל לגבי התפילין
כיון שהוא כליין ואסור להכניסם לבה"כ:

בידו ונכנס - שלא יטלו אותם עוברי דרכים [גמרא עי"ש]:
^{יב} עי' שו"ע (או"ח סי' ג ס"ד): לא יגלה עצמו כ"א לאחריו
טפח ומלפניו טפחיים, ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא
כלום.

משנה ברורה: טפח - ולא יותר משום צניעות ומלפניו
טפחיים דמתוך שהוא דוחק א"ע לגדולים הוא בא לידי
קטנים וצריך טפחיים משום קלוח מי רגלים הנתזין
למרחוק והב"ח כתב דנכון להחמיר שיהיה גם מלפניו רק
טפח ולא הסכימו עמו הרבה מהאחרונים. ויזהר שלא ילכלך
שם בגדיו וגופו ומנעליו:

^{יג} עי' שו"ע (או"ח סי' מב ס"ג): סודר דאזמניה למיצר ביה
תפילין לעולם, וצר ביה תפילין חד זימנא, אסור למיצר ביה
זוזי. הגה: ואם התנה עליו מתחלה, בכל ענין שרי. (ב"י
בשם רבי ירוחם ומהר"א) וקלף המעובד לשם תפילין,

אסור לכתוב עליו דברי חול, דהזמנה כי האי גוונא לגוף
הקדושה, מילתא היא (ר"ן סוף פ' נגמר הדין). אזמניה ולא
צר ביה, או צר ביה ולא אזמניה, שרי למיצר ביה זוזי.

משנה ברורה: סודר - וה"ה אם עשה כיס מחדש לצורך
תפילין ג"כ אין אסור להשתמש ביה חול עד דצר ביה
דהזמנה לאו מילתא היא וה"ה בכל תשמישי קדושה אפילו
תיק לס"ת. ותשמיש דתשמיש אין בו קדושה כלל:

דאזמניה - אפילו בדבור בלבד וכ"ש אם נטלו ואמר זה
יהיה לתפילין דמהני. ועיין בבה"ל מה שכתבתי בשם הר"ן:

תפילין - ותיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק
תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול
דאף דמונח בו ג"כ תיק של תפילין לא הוי התיק של טלית
כ"א תשמיש דתשמיש ואפי' אם ניתן בתוכו הסידור שלו
דיש בו קדושה או התפילין בלא תיק מ"מ בעת הצורך מותר
ליתן בתוכו דברים של חול דהלא הוא עשוי מתחלה גם
לטלית דהוא דבר של חול והוי כאלו התנה וכדלקמן בהג"ה.
ואותן האנשים ההולכין בדרך ומשתמשין בשק של תפילין
בדברים של חול אף דמדינא אסור אעפ"כ יש ללמד עליהן
זכות דכיון דרגילין בכך הוי כאלו התנו בתחלה. ואעפ"כ
לכתחלה אין נכון לעשות כן:

לעולם - י"א דוקא בפירוש אבל בסתמא לא אמרינן
דהזמנתו הוא על עולם כיון דסתם סודר אין מיוחד לתפילין
אבל מדברי הגר"א בביאורו משמע דסתמא הוי כלעולם ולא
מיעט המחבר בזה אלא היכא דהתנה שלא יהיה רק לפי
שעה ולא לעולם ואם עשה כיס להניח תפילין או שאמר
לאומן עשה לי כיס של תפילין לכו"ע הוי סתמא כלעולם:

וצר ביה - כ"ז בסודר או כיס שלו אבל אין אדם אוסר דבר
שאינו שלו אא"כ גנב בגד וחתכו ועשה ממנו כיס דאז קניה
בשינוי מעשה ואסרו. וקטן שצר ביה תפילין בהכיס
שהזמינו לכך ג"כ נאסר אבל דבר הנאסר בהזמנה לחוד כמו
שיתבאר לא מיתסר בהזמנת קטן דקטן יש לו מעשה ואין
לו מחשבה אפילו גילו מחשבתם בדיבורם:

חד זימנא - אף שהיה רק לפי שעה דהוא דרך עראי כיון
שהיה בסתמא מצרפינן המעשה להזמנה. אבל אם פירש
בעת הנחה דהוא ע"מ לפנותו שרי להשתמש בו חול אח"כ
ואם עשה הכיס לשם תפילין וצר ביה תפילין חדא זימנא
אפילו ע"מ לפנותן אח"כ אסור למיצר ביה זוזי וה"ה אם
היה כיס עשוי והוסיף בו איזה דבר לצורך תפילין לנאותו
הוי כמי שעשה הכיס לשם תפילין עד שיטול מה שחידש
ועיין בבה"ל:

אסור - לעולם אפילו לאחר שנתקלקל ואין ראוי עוד
לתפילין וצריך גניזה:

זוזי - וכן שאר דבר אפילו דבר שיש בה קדושה כל שהוא
למטה מתפילין כגון מזוזה וכנ"ל בסימן ל"ב ס"ח ולא נקט
זוזי רק משום סיפא. ולפ"ז אין לתת סידור בכיס שהיה
מיוחד מתחלה לתפילין לבד ואעפ"כ אין למחות בזה דכיון
דרגילין בזה הו"ל כאלו התנו מתחלה וכנ"ל בס"ק י"א:

בכל ענין - אפילו עשה הכיס לשם תפילין וגם צר ביה
בקביעות שרי כיון דהתנה בעת עשייה שיהיה יוכל לשנות
כשירצה ותנאי מהני להשתמש בהן אפילו בעודן בקדושתן
וכמש"כ סימן קנ"ד ס"ח אך לתשמיש מגונה לא מהני תנאי
וה"ה אם ירצה לכרוך איזה דבר ברצועה הקבוע בתפילין
שעליו דלא מהני משום ביזוי מצוה:

לשם תפילין - היינו הפרשיות של תפילין וה"ה עור המעובד להבתים ש"ר או של יד ואף דאין חקוק עליו השין מ"מ גוף קדושה מיקרי וכ"ש עור המעובד לס"ת או מזוזה: דברי חול - אבל להורידו מקדושתו כגון לכתוב עליו מזוזה שקדושתה קלה מתפילין או שאר ד"ת מותר אפילו על עור שנתעבד לס"ת. וגט הוי דבר של חול ואסור לכתבו על קלף המעובד לס"ת אם לא שהתנה וכדלקמן:

כי האי גוונא - שהוא ע"י מעשה גמור לאפוקי אם היה רק הזמנה בדבור בעלמא או שהיה רק תיקון הקלף ושרטוטו לשמה:

לגוף וכו' - לאפוקי הזמנה לתשמישי קדושה כגון עשיית כיס לתפילין או עיבוד עור לרצועות שהוא רק תשמישי קדושה דמותר לשנותו אפי' לחול ועי' בביאור הלכה שביארנו דשלא במקום הדחק יש להחמיר בעיבוד עור לרצועות:

הקדושה - אבל הזמנה לגוף המצוה כגון ציצית שופר לולב סוכה נר חנוכה אפילו עשאן לכך לא מיתסרי דהזמנה לאו מילתא היא וכדלקמן בסימן תרל"ח ס"א בהג"ה ומותר להשתמש בהו חול אף בלי תנאי. ועיין לעיל בסימן כ"א ולקמן בסימן קנ"ד שיש עוד נ"מ בין קדושה למצוה:

מילתא היא - אף דבסעיף א' קי"ל דמותר לשנות הש"ר ולהורידו מקדושתו מטעם דהזמנה לאו מילתא היא אף דשם הוא גוף הקדושה שאני התם דעכ"פ עושה בהם קדושה קצת אבל הכא הלא רוצה לעשות בהם דבר חול ולזה מהני הזמנה בגוף הקדושה ועיין במג"א שהביא דיעות החולקין ע"ז וס"ל דאף בגוף הקדושה הזמנה אינה כלום ואעפ"כ לענין מעשה יש להחמיר כסברא הא' וכמו שכתבנו בביאור הלכה ועכ"פ מהני תנאי בזה מיהו אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר אסור לכתוב אח"כ עליו דברי חול לכו"ע שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפי' תנאי לא מהני בזה:

צר ביה - פי' לפי שעה וגם בסתמא אפי' אם עשה כן פעמים הרבה אך שבכל פעם היה לפי שעה דרך עראי לא נתקדש ע"ז אבל אם צר ביה בקביעות או שצר ביה אפילו פ"א אך שצר ביה אדעתא דקביעותא דהיינו שהיה אז בדעתו למיצר ביה תמיד אפילו לא אזמניה מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמניה וצר ביה. ואם פי' ע"מ לפנותו אפילו צר ביה כמה פעמים וגם אזמניה מעיקרא מותר כל שלא עשה כיס לשם תפילין וכו"ל בסק"ד:

ולא אזמניה - מעולם לשם תפילין:

שרי - ו"א דהיינו דהסודר לא נתקדש ע"י שצר ביה פ"א בלי הזמנה אבל כל זמן שהתפילין שם אין מדרך הכבוד להניח יחד שם גם מעות אלא יקשרם בקשר בפני עצמו:

י"ד עי' שו"ע (או"ח סי' מ ס"ג): אפי' להניח בכלי תוך כלי, אסור להניחם תחת מרגלותיו. וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו, אפילו בכלי תוך כלי ואפי' אין אשתו עמו. אבל שלא כנגד ראשו, אם אין אשתו עמו, מותר. ואם אשתו עמו, צריך כלי בתוך כלי.

משנה ברורה: כנגד ראשו - שהוא ג"כ דרך בזיון:

מותר - אפילו שלא בכלי כלל רק שמניחן בענין שלא יתגלגלו משם לצדדין כגון שמניחן בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו:

בתוך כלי - דהיינו שמניחן בתוך כלי או כיס המיוחד להן תחת הכר דהכר מיקרי כלי שני או שיניחן בלי כלי כלל

תחת שני כרין ולא התירו חכמים להניח תפילין תחת מראשותיו כשאשתו עמו אפילו בכלי תוך כלי אלא כדי שישתמרו מן הגנבים והעכברים ולפיכך אם יש לו מקום אחר שמשתמרים שם לא יניחם כלל במטה. ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום יוצא מן המטה שהוא גבוה ג"ט או נמוך ג' טפחים למטה מראשותיו מותר להניחן עליו:

י"ה עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ד): יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק, אף על פי שאינן מפסיקות למטה מהלב. הגה: ואם הן ערומות, צריך שתהא ערוה שלהן טוחות בקרקע או שיושבות על שאר דבר, דאז אין לבן רואה ערוה שלהן. מה שאין כך באיש (ב"י בשם א"ח ועיין לקמן סי' ר"ו סעיף ג').

משנה ברורה: יכולות לברך וכו' - הטעם דערוותן למטה מאוד ואין הלב שלה יכול לראותה ומ"מ אם הן עומדות ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלב אלא מצד שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ואסורה לברך אלא צריכה שתהא יושבת וכמו שכתב רמ"א ע"ז שע"י ישיבתה פניה שלמטה מכוסים ואין ערותה נראית ומה שכתב הרמ"א דאז אין לבו רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לבן דלבן בלא"ה אינו רואה ערוותן אלא על שלא תהא בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט"ס הוא וצ"ל ואז אינו נראה ערוה שלהן [אחרונים]:

מהלב - והב"ח חולק וס"ל דגם באשה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפילו כשיש לה מלבוש אבל שאר האחרונים הסכימו לפסק השו"ע. ועיין ב"ד סי' ר' דמסקי ה"ז והש"ך שם דלפי מה שפסק השו"ע פה דאין שייך באשה לבה רואה את הערוה מותרת לברך ברכת הטבילה כשהיא עומדת בתוך המים אף שהיא עדיין ערומה דמשום גילוי ערוה אין בזה דהמים נחשבין כמו כיסוי. ויותר טוב שיהיה לבה למעלה מן המים דזה שרי אף באיש וכמו שכתב רמ"א בהג"ה בס"ב או שתחבק זרועותיה להפסיק בין לבה לערוה וכן פסק החכמ"א וה"ה אם עוכרת ברגליה שלא יהא איבריה נראין בהם זה לכו"ע מהני. ואם יש עוד נשים ערומות עומדות בבית הטבילה פשוט דצריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מהן ואף אם נימא דמקום המקוה הוא רשות בפני עצמו לא מהני כדמוכח לקמן בסימן ע"ט ס"ב עי"ש:

טוחות - ר"ל דבוקות ומכוסות בהקרקע ומשא"כ באיש דלא שייך זה כי הביצים והגיד בולטין. ועיין במ"א לקמן סי' ר"ו דדעתו דאף אם העגבות נראין אין להקפיד דעגבות אין בהן משום ערוה וכן משמע קצת מביאור הגר"א ובא"ר פסק דעגבות יש בהן משום ערוה:

עי' שו"ע (או"ח סי' ר"ו ס"ג): הוב"ד לעיל הערה **Error!** **Bookmark not defined.**

עי' שו"ע (י"ד סי' שכח ס"א): בשעה שיפריש חלה יברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה, (או להפריש חלה). לפיכך אסור לאיש להפריש חלתו ערום, מפני שאי אפשר לו לברך כשהוא ערום. אבל האשה מותרת, והוא שיהו פניה שלמטה טוחות בקרקע. (ובמקום שמפרישין ב' חלות, לא יברך רק כשמפרישין הראשונה).

ביאור: יברך - פת מקמח שהתליע במילבין מן הדין פטורה מחלה, כיון שאינה ראויה לאכילת ישראל, אך יש לחייבו מדרבנן משום מראית עין כדלקמן (סי' של ס"?) בעיסת כלבים אף שאין הרועים אוכלים ממנה אם יש לו תואר

לחם חייב בחלה משום מראית עיין. אך לא יברך. עמ"ש לעיל (סי' יג ס"ב) לענין בן פקועה אם מברכין על שחיטתו, והרוצה להחמיר להפריש גם בברכה, שיאמר דרך תפלה פסוקים של ויברך דוד בא"י אלקי ישראל כו' לך ה' הממלכה דאית ביה שם ומלכות ולסיים אח"כ ברוך אשר צונו להפריש חלה, דבכה"ג אין חשש ברכה לבטלה וי"א דיכול לומר בריך רחמנא מרא אשר צונו להפריש חלה דג"כ ליכא הזכרת שם ומלכות לבטלה כיון שהוא בלשון תרגום ואפ"ה יצא ידי ברכה אך אין דברי י"א זו מוכרחים די"ל דאפילו בלשון חול ג"כ שייך הזכרת שם לבטלה (פ"ת).

או להפריש חלה – י"א דבגלל זה נוהגים לומר "תרומה חלה", וצ"ע דאולי חלה היא העיקר ולא תרומה וא"כ הוה תיבת תרומה הפסקה בין הברכה לתיבת חלה. וי"א שאין כאן קפיצא ואיזה שירצה יאמר. ואותן נשים שבפסח מברכות "בחלה מן המצות" טעות הוא בידם. וכאן אין צריכין לומר "מן העיסה" אלא די כשאומרות "להפריש חלה", ולעיל (סי' כח ס"?) בברכת כסוי שאומרים "בעפר" עיי"ש דברינו (ט"ז), מיהו "להפריש תרומה" יותר טוב, ועדיף יותר לומר "תרומה חלה" ועי' בדרישה סעיף ד' (ש"ך):

ערום - אף על פי שהוא יושב מפני שערותו בולטת משא"כ באשה (ש"ך).

שיהו פניה - משמע דמותר לברך מיושב ועיין במג"א (סי' ח' סק"ב) דהפרשת חלה אינה מצוה כ"כ דאינו עושה אלא לתקן מאכלו להכי מותר לברך מיושב, לפ"ז גם אם היא לבושה בבגדים רשאה לברך מיושב וי"א דהיכא דאפשר לעשות בעמידה אינו רשאי להיות בישיבה ולהכי בציצית מברך מעומד וכאן שונה דא"א לעמוד ערומה לכן מותרת לברך בישיבה דעיקר הטעם דאין לישוב הוא משום שנחשב כמזלזל בדבר ואין פחד ה' לנגד עיניו אבל כשעושה הדבר מחמת הכרח אין בזה שום זלזול (פ"ת).

רק כשמפרישין הראשונה - שהרי השניה אינה אלא להיכרא בעלמא כדלעיל (סי' שכג ס"?) (ש"ך).

י' עי' שו"ע (או"ח סי' עג ס"ג): אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים, מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית. ואם הם גדולים, צריך להפסקת טלית.

משנה ברורה: עם בניו וכו' - דלדידהו לכ"ע אמרינן כיון דגס בהן חשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ"מ פנים להדי פנים אסור ובפר"ח מיקל בזה והביא ראיה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראיתו. ומשמע עוד מדברי המ"מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פנים עכ"פ בנוגע ערותו בבשרם או להיפך אסור:

בחזרת פנים - היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ"פ ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותו כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע"ד ס"ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערות חבירו ג"כ אסור:

גדולים - וה"ה קטנים אחרים שאינם בניו [כן משמע מהרמב"ם ועיין בביאור הגר"א סימן ע"ה ס"ד בהג"ה ויש ליישב] אך לפי מה שמבואר לקמן בסימן ע"ה ס"ד בהג"ה דקטן כל זמן שאין ראוי לביאה [היינו בזכר עד ט' שנים ויום אחד ובנקיבה עד בת ג' ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לעניינינו יש להקל אם עדיין לא הגיע הזמן:

י' עי' שו"ע (או"ח סי' עג ס"ד): עד כמה הם חשובים קטנים, התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים, והתינוקת עד שיהיו

לה י"א שנים. ואפילו הביאו ב' שערות, מותר. ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת, אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב' שערות, מותר. ומשנת י"ג ואילך לתינוק, וי"ב לתינוקת, אפילו לא הביאו ב' שערות, אסור.

משנה ברורה: ובשנת י"ג וכו' - ר"ל משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י"ג ואילך ר"ל ג"כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר וא"צ י"ג שנה ויום אחד רק שלימות ויום הלידה ג"כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בתשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י"ד שנולד בו היינו אחד בתשרי נשלם לו ה"ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינן ג"כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ"ה סעיף ט' ובמ"ב שם:

אם הביאו ב"ש - עיין במ"א שכתב דלפי מה שפסק הטור באבן העזר סימן כ"א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב' שערות. וגם אפי' בלא ק"ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח"מ וב"ש שם:

י' עי' שו"ע (אה"ע סי' כא ס"א): צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ואסור לקרוץ בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. ואסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה. ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, אפי' אינם עליה, שמא יבא להרהר בה. פגע אשה בשוק, אסור להלך אחריה, אלא רץ ומסלקה לצדדין או לאחוריו. ולא יעבור בפתח אשה זונה, אפילו ברחוק ארבע אמות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, כאלו נסתכל בבית התורף (פי' ערוה) שלה. ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שיערה. והמתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות. ואלו הדברים אסורים גם בחיבי לאוין.

ביאור: מאד מאד - לפי שנפשו של אדם מחמדתן לכן כתב מאוד מאוד, אף על גב דאמרו חז"ל מיעוט בעריות, מ"מ אם רגיל בחטא זה קשה לפרוש יותר משאר עבירות (ב"ש). או להביט ביופיה – י"א שזה אסור מדאורייתא וי"א מדרבנן, ובפנויה לכ"ע מדרבנן, והרהור אפילו בפנויה אסור מן התורה (ב"ש).

פגע אשה בשוק - בשוק לא שייך יחוד ועל כרחך הטעם משום הרהור (בית מאיר).

אחריה - היינו בתוך ד' אמותיה, וי"א כל שאינו מרוחק שאינו מכיר ומבחין בה בהלוכה ובתנועותיה אסור. איסור זה הוא בכל האנשים ובכל המקומות אפי' במקום שהנשים הולכות מכוסות מכף רגל עד ראש (באר היטב), אלא ימהר לעבור לפניה אפי' שיעבור תוך ד' אמותיה או יסתלק לצדדין או יאנוס עצמו ויתעכב עד שתלך מלפניו כו' ואם אי אפשר באחד מכל אלה והוא ממהר לדבר מצוה ואם יתעכב יעבור זמן המצוה יתקע עיניו בקרקע וילך ולא יגביהם מן הקרקע, וע' במהרש"א (פ"ת).

ולא יעבור בפתח אשה זונה - ואם חשוד על אשה פרטית שהיא ערוה לו, מתרין בו שלא יעבור על פתח ביתה, ואם יעבור ילקו אותו (ח"מ, ב"ש).

קול ערוה - אבל קול פנויה או קול אשתו מותר אלא בעת תפלה אסור כמ"ש באו"ח, דווקא קול ערוה אסור, אבל קול

דיבור שלה מותר ומה שהוא משיב על שאלת שלומה אסורה משום לא תרבה שיחה עם האשה (ב"ש).

יט עי' שו"ע (או"ח סי' עה ס"א): טפח מגולה באשה, במקום שדרכה לכסותו, אפי' היא אשתו, אסור לקרות ק"ש כנגדה. הגה: וי"א דוקא באשתו, אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה הגהות מיימוני פ"ג. ונראה מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה, אפי' לאשה אחרת, רק שבעצמה יכולה לקרות אף על פי שהיא ערומה, כדלעיל סי' ע"ד.

משנה ברורה: במקום שדרכה - מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמשתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש ולפי מה שביארנו לקמן סעיף ו' בשם האחרונים דנגד ערוה ממש אסור אפילו בעוצם עיניו עד שיחזיר פניו ה"ה בזה ויש מתירין בזה אם הוא נזהר מלראות כלל. וכשא"א בעיניו אחר נראה דיש לסמוך ע"ז:

לכסותו - אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק [והוא עד המקום שנקרא קניא בל"א] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור: אשתו - ולכן צריך ליזהר בשעה שמינקת ומגולה דדיה שלא לדבר אז שום דברי קדושה:

אסור לקרות - עיין בפמ"ג שהביא דיעות לענין דיעבד בזה אם צריך לחזור ולקרות כמו לענין ערוה גמורה ובדה"ח משמע דאפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות ומ"מ נ"ל דכשלא נתכוין להסתכל אין להחמיר בדיעבד לחזור ולקרות אף באשה אחרת:

אבל וכו' - עיין בנשמת אדם שכתב דלכו"ע זה לא הוי אלא מדרבנן ומהני בזה עצימת עינים וכן בשער אשה המבואר בס"ב:

באשה אחרת - בין פנויה בין א"א = אשת איש =:

פחות מטפח - ואם השוק מגולה י"א דאפילו באשתו ופחות מטפח אסור לקרות נגדה שהוא מקום הרהור יותר משאר איברים. וכ"ז לא איירי אלא לענין איסור ק"ש דהאיסור הוא להרבה פוסקים לקרות נגד המגולה אפילו בלא מכיון לאיסתכולי אבל לענין איסור הסתכלות לכו"ע המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה כיון שמשתכל בה להנות עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם ואמרו שאפילו יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם וראיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי אם לא מצד המוסר ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם חשוב יש לו ליזהר בכל גווני. וכתב הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה [כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף] אף ראייה בעלמא אסור וכתבו הפוסקים דבתולות דידן בכלל נידות הם משיגיעו לזמן ווסת ובכלל עריות הם:

מדברי הרא"ש וכו' - אבל הרשב"א חולק ע"ז וטעמו דס"ל דכי היכי דבעצמה יכולה לקרות כשהיא ערומה אלמא דאין בגילוי כל גופה משום ולא יראה בך ערות דבר אלא לאנשים ומשום הרהור כן אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל נגדה כשהיא ערומה והאחרונים מסכימים עם הרשב"א ודעתם דגם הרא"ש מודה לזה. ודע עוד דלכו"ע אין מותר לקרות נגדה כשהיא ערומה רק כשהיא יושבת

כדי שלא יהא פניה שלמטה נראית אבל כשהיא עומדת דינה כמו נגד ערות איש ואפילו ברשות אחרת אסור:

ס עי' שו"ע (או"ח סי' עה ס"ג): יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע. הגה: ואפי' באשתו, אבל קול הרגיל בו אינו ערוה.

משנה ברורה: יש ליזהר וכו' - ובדיעבד אם קרא חוזר וקורא בלא הברכות עיין בביאור הגר"א ופמ"ג:

זמר אשה - אפילו פנויה אבל שלא בשעת ק"ש שרי אך שלא יכוין להנות מזה כדי שלא יבוא לידי הרהור וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת. וקול זמר פנויה נכרית היא ג"כ בכלל ערוה ואסור לשמוע בין כהן ובין ישראל. ומ"מ אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו למחות כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאוריית' מותר לקרות ולברך דאל"כ כיון שאנו שרויין בין העכו"ם נתבטל מתורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לד' הפרו תורתך אך יתאמץ לבו לכוין להקדושה שהוא עוסק ולא יתן לבו לקול הזמר:

הרגיל בו - ר"ל כיון שרגיל בו לא יבוא לידי הרהור ואפילו מא"א ואפ"ה אסור לכוין להנות מדיבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות:

ס עי' שו"ע (או"ח סי' עה ס"ב): שער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו. הגה: אפי' אשתו, אבל בתולות שדרכן לילך פרוצות הראש, מותר. הגה: וה"ה השערות של נשים, שרגילין לצאת מחוץ לצמתן (ב"י בשם הרשב"א) וכ"ש שער נכרית, אפי' דרכה לכסות. הגהות אלפסי החדשים.

משנה ברורה: של אשה - ושער של איש אפילו של ערוה היוצא דרך נקב שבבגדו מותר לקרות כנגדו אבל אם הכיס נראה הוי ערוה:

שדרכה לכסותו - ואפילו אם אין דרכה לכסותו רק בשוק ולא בבית ובחצר מ"מ בכלל ערוה היא לכו"ע אפילו בבית ואסור שם לקרות נגדה אם נתגלה קצת מהן. ודע עוד דאפילו אם דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור וכמו לענין גילוי שוקה דאסור בכל גווני וכו"ל בסק"ב כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין [ויש בזה איסור תורה מדכתיב ופרע את ראש האשה מכלל שהיא מכוסה] וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן ולא בא למעט רק בתולות שמותרות לילך בראש פרוע או כגון שער היוצא מחוץ לצמתן שזה תלוי במנהג המקומות שאם מנהג בנות ישראל בזה המקום ליזהר שלא לצאת אפילו מעט מן המעט חוץ לקישוריה ממילא בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן וא"ל מותר דכיון שרגילין בהן ליכא הרהורא וכדלקמיה:

בתולות - ובתולות ארוסות אסורות לילך בגילוי הראש וה"ה בתולות שנבעלו צריכין לכסות הראש ומ"מ אם זינתה ואינה רוצה לצאת בצעיף על ראשה כדרך הנשים אין יכולין לכופה:

שדרכן וכו' - עיין במ"א שכתב דלא ילכו בגילוי הראש רק אם שערותיהן קלועות ולא סתורות אבל המחצית השקל

והמגן גבורים מקילין בזה. כתב הח"א נכריות שאינן מוזהרות לכסות שערן צ"ע אם דינן בזה כבתולות:

שרגילין וכו' - ר"ל ומותר לקרות בזה אפילו נגד אשה אחרת דכיון דרגילין בהן ליכא הרהורא אבל לכיון להסתכל באשה אחרת אפילו בשערות שמחוץ לצמתן אסור:

לצאת וכו' - ר"ל שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמת והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת ע"ז מקיל הרשב"א [חתם סופר סימן ל"ו ע"ש] ובזה פרשה נשא החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא אחרא לשרות בביתא וכו"ש אם הולכות בשוקא כך ע"כ בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמוץ שעה חדא מרישאה ואי עבדית כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה זית וכו' בנהא יסתלקון בחשובין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין עכ"ל בקיצור וכתב המ"א דראוי לנהוג כהזהר וביומא איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא ראו קורות ביתה אמרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים:

שער נכרית - קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה וס"ל דע"ז לא אחז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש ויש חולקין ואומרים דאף בפיאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש וכתב הפמ"ג דבמדינות שיוצאין הנשים בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על השו"ע ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל ובספר מגן גבורים החמיר בזה ע"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירין בזה משום מראית העין ע"ש:

ס"ע ע"י שו"ע (או"ח סי' קא ס"ב): לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו. ואם אינו יכול לכיון בלחש, מותר להגביה קולו. וה"מ בינו לבין עצמו, אבל בצבור, אסור, דאתי למטרד צבורא. הגה: ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר.

משנה ברורה: ומשמיע - ויש שכתבו דצריך לחוש לדברי הזהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזניו אבל המ"א כתב שאין ראייה מהזהר וכו"כ בביאור הגר"א דאף דעת הזהר הוא כהשו"ע וכו"כ שארי אחרונים שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזניו. ובדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע יצא כיון שמ"מ הוציא בשפתיו:

ולא ישמיע - דכתיב בתפילת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כאלו אין מאמין שהקב"ה שומע תפלת לחש וכל המגביה קולו בתפילתו ה"ז מנביאי השקר שהיה דרכן לצעוק בקול לע"ז שלהן ועיין בברכי יוסף ובח"א דלכתחילה צריך להתפלל בלחש כ"כ שאף חבירו העומד בסמוך לו לא יהיה יכול לשמוע ומ"מ אם א"א לו לכיון בענין זה יש לו לעשות בענין שיכול לכיון אך שיזהר שלא יטריד לאחרים וכדלקמיה:

קולו - ואפילו בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קול כי הקדוש ברוך הוא שומע בלחש לא כאותם המגביהים קולם

יותר מדאי ומיהו בשבת שנוהגים שאחד אומר פסוקי דזמרה בקול רם שפיר דמי [פמ"ג]:

בלחש - הס"ז כתב דאף אם יכול לכיון בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכיון ויכול להתפלל ביחיד בקול ועיין בבה"ל שכתבנו דאין להקל בזה:

להגביה קולו - ואיירי דאפילו אם ישמיע קולו במקצת ג"כ לא יוכל לכיון דאל"ה אסור:

בצבור אסור - אפילו להשמיע קולו במקצת וכ"ש להגביה קולו:

ס"ע ע"י שו"ע (או"ח סי' קג ס"א): היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה, ממתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל. משנה ברורה: המתפלל וכו' - וירגיל אדם עצמו לכיון עכ"פ בחתימת של כל ברכה:

שיכוין - היינו פירוש המילות ע"כ מה נכון מאוד להמונים שילמדו פירוש המילות של כל התפלה ועכ"פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו:

באבות - כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתישב דעתו שיהיה יוכל עכ"פ לכיון באבות:

והאידינא וכו' - כתב הח"א נ"ל כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ"פ אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו':

ס"ע ע"י שו"ע (או"ח סי' קג ס"ב): בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו, הולך אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח, ואומר: רבון העולמים, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו, חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו, וחוזר למקומו וחוזר למקום שפסק. הגה: וע"ל סי' פ"ה. י"א דכל זה מייירי כשמתפלל בביתו, אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביוש גדול, אין צריך להרחיק כלל לאחוריו וגם לא יאמר הרבון, רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח, וכן נוהגין. (תרומת הדשן סימן ט"ז).

מ"ב: ואינו יכול - דבלא"ה אין לו להוציא רוח בשום פנים בתפלה ולא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשא עצמו לקטנים או לגדולים אבל להפחה לא ונראה לי דעכ"פ יראה להזיז התפילין ולנתקן שלא יהיו מונחין על מקומן כי אסור להפיח בתפילין:

אחוריו - דבעינן שיהא פניו נגד המקום שהתחיל להתפלל להראות שרוצה עדיין לחזור לתפלתו ואפילו לצדדין או לפניו אסור:

ואומר רבון - בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע: וחוזר למקומו - ובח"א הסכים לדעת הסוברים דיחזור למקומו קודם הרבון:

למקום שפסק - לכאורה הכוונה לתחלת הברכה שפסק בה וכדלקמן בסימן ק"ד ס"ה [לבושי שרד] ועיין לקמן מה שכתבנו שם להלכה בשם האחרונים:

וע"ל סי' פ"ה - ר"ל דנתבאר שם דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכתב הב"ח דדוקא אם השהייה היה ע"י העיטושים וריח הנודף לבד ולא מצרפינן לזה מה שצריך לילך לאחריו ד"א והחזרה ואמירת הרבון וכו"כ הפמ"ג: וגם לא יאמר - וטוב שיהרהר בלבו:

ס"ה דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח, לפיכך גם יכול להפסיק ולומר דבר זה באמצע (רש"י).

ס"ו ע"י שר"ע (א"ח סי' עד ס"א): היה ישן ערום בטליתו, צריך לחוץ בטלית על לבו ואז יקרא, משום דלבו רואה את הערוה אסור. הגה: וה"ה אם לבו רואה ערות חבירו, אסור (טור).

משנה ברורה: היה ישן ערום - המחבר תפס לשון הגמרא [ברכות כ"ג ע"ב] דשם שייך האי לישנא אבל בענינינו ה"ה כשהיה ישן בחלוקו בלא מכנסים ג"כ דינא הכי דאסור בד"ת או לברך שום ברכה עד שידביק בידיו הכתונת במקום הלב או למטה מלבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה:

צריך לחוץ - פי' דידביק הטלית על לבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה אבל בלא"ה אסור דנהי דלבו מכוסה בטלית שעל כל גופו הרי עדיין לבו וערוה בהדדי הן ואין דבר ביניהן:

על לבו - וה"ה אם חוצץ בטליתו מתחת ללבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה ואפילו אם לבו מגולה לגמרי וכדלקמן בסעיף ו':

משום דלבו וכו' - דערוה בראיה תלי רחמנא כדכתיב לא יראה בך ערות דבר וגו' ומצינו לשון ראייה בלב כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה לפיכך החמירו חכמים בזה. ודע דאפילו אם לבו מכוסה בבגד להפסיק בינו לערוה צריך שתהא ערותו ג"כ מכוסה ואם הוא מגולה הסכימו הרבה אחרונים דאסור לקרות מן התורה אפילו אם מכוסה בהטלית גם על ראשו ועיניו שלא יוכל לראות את הערוה שהרי לא נאמר לא תראה ערות דבר אלא לא יראה בך כלומר שתהא מכוסה בענין שלא יוכל להראות אפילו לאחר. לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערותו אף על פי שחצץ בבגד על לבו ה"ז לא יקרא כיון שערוהו מגולה ונראית בבית אבל הישן ערום בכילה שאינה גבוה י' טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם חצץ באיזה דבר להפסיק בין לבו לערוה אף על פי שערוהו מגולה בכילה ה"ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י"ט שם כיסוי עליה כמו מלבוש ואינו דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו ולא נוכל לכוונת עליה שם כיסוי ע"כ אסור. וכן אם צואה בבית בתוך ד"א והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק"ש דשדינן ראשו בתר רובו [מ"א ור"ל דאסור אפילו לדעת המתירין לקמן בסימן ע"ו ס"ד ע"ש ועיין בפמ"ג] ואם הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה אסור ג"כ לכו"ע לקרות דע"פ הצואה נגד עיניו ולדעת הרשב"א המובא בסימן ע"ט ס"ב אסור אפילו הוא עומד מבחוץ נגד הפתח כיון שהצואה כנגדו ע"ש [פמ"ג]:

רואה את וכו' - עיין בדה"ח דאפילו בדיעבד אם קרא ק"ש והתפלל חוזר וכן מוכח מפמ"ג בסימן ע"א בא"א אות ה' עוד מוכח שם דהק"ש חוזר עם ברכדברי אם קראם בראיית לבו לערוה דהכי תקנו חכמים אבל בשאר ברכות יש להסתפק בדיעבד אם יחזור וספק ברכות להקל. ובח"א כלל ג' דין ל"ג ובנשמת אדם כלל ד' משמע דיש להקל בדיעבד גם לענין תפלה בדבר דהאסור הוא רק מדרבנן ועיין בבה"ל סימן קפ"ה ואפשר דיש לתפוס כוונתיה לענין זה ונצטרף דעת רש"י ור"ש תלמידו המובא בתוס' [ברכות כ"ה ע"ב]:

רואה ערות חבירו - דהיינו שאין הפסק בין לבו לערות חבירו כגון ששניהם שוכבים ערומים ומתכסים בטלית אחד והם רחוקים זה מזה דהיינו שאין בשרם נוגע אלא שפניהם

זה כנגד זה והוא עצמו יש לו הפסק בין לבו לערוה אעפ"כ אסור משום דלבו רואה ערות חבירו או כגון ששניהם עומדים במים ולבו אינו רואה ערות עצמו לפי שמכוסה בבגד ממטה ללבו אלא שרואה ערות חבירו שאינו מכוסה אסור אף שענינו חוץ למים דמ"מ לבו רואה:

ס"ז ע"י שר"ע (י"ד סי' רמו סכ"ו): @ כל המבטל תורה מעושר, סופו לבטלה מעוני. וכל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. הגה: כשמסיים מסכת, מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה. ואסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים, ולכן אמרו שאסור לתלמיד חכם לעמוד במקומות המטונפים, מפני שלא יהרהר בדברי תורה. ומ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה, ולא חיישינן שיהרהר, דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה.

ביאור: מצוה לשמוח כו' - אפי' אחרים שלא סיימו מצוה לשמוח עם זה שסיים (ט"ז), כשבאין לסוף מסכתא ישייר מעט בסוף עד שעת הכושר יומא דראוי לתקן בו סעודה כו' ולכן נהגו כל הבעלי בתים לילך על הישיבה בתחלת הזמן ולכן מנהג להודיעם כשבא הרב לסיים המסכתא כדי שיבואו הב"ב גם כן לסימא ואז יהיו שמה תחלה וסוף ויחזרו אחר מנין לומר קדיש דרבנן ועשרה בני רב פפא והיא סעודת מצוה דאפילו אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו יכול לסעוד שם וכו', מכל מקום אין לברך שהשמחה במעונו, ואפילו יחיד שסיים מחויבים אחרים לסיים עמו, ביום שמת בו אביו או אמו דנהגו עלמא להתענות אסור לאכול בסיום מסכתא דהוי כמו דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור (עי' לעיל סי' ריד סק"?) (ש"ך), ה"ה יום של אחריו כנהוג שהיה שלמה המע"ה עשה משתה ז' ימים ואפשר שגם שאחר אחריו, עי' לעיל (סי' ריז סקט"ו?) (פ"ת).

ומ"מ מותר ליכנס כו' - מותר ליכנס לבית הכסא ולבית המרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה ודוקא גבי תפלה (עי' א"ח סי' צב) אסור משום דאי אפשר לו לכוון יפה ממה נפשך הרהורי ההלכה ירחיקוהו למעיין בתפילתו ואם כן ע"כ יהא לבו טרוד אם עיין הוא בהלכה לא יוכל לכוין בתפלה. ואם יכריח מחשבת לבו לסלק עיון ההלכה היא גופא טרדא היא לו שצריך להסיר מלבו מה שהוא חפץ לחשוב ויפסיד על ידי כך כוונת התפלה ותו יש לחלק דדוקא גבי תפלה חיישינן פן יהרהר בה בדברי תורה משום דתרווייהו דברים של קדש הם אבל לא חיישינן שיהרהר במקום הטנופת כגון בבית המרחץ ובבית הכסא, אמנם הדבר ידוע שקשה מאד להסיר מלבו הרהורי תורה אפי' במקום הטנופת מי שלבו נבהל ולהוט לעיין בפלפול הלכה ואף כי איתא ת"ח אסור לעמוד במבואות המטונפות מפני שא"א לו בלא הרהורי תורה אלמא דחיישינן להכי, וצריכין לחלק בין מבואות המטונפות למרחץ דאל"כ לא יהא ת"ח מותר ליכנס למרחץ לעולם כמו שאסור ליכנס למבואות המטונפות, ואינו מהרהר במרחץ כלל ונזהר טפי ממה שנזהר במבואות המטונפות ואם כן אפילו מתוך הלכה שאינה פסוקה נמי שרי, כיון דבכוון הולך לבית המרחץ לרחוץ שם אם כן פונה ממנו טרדת הלמוד עד שיצא מבית המרחץ וכן בבית הכסא, ועיין בא"ח (סי' פה ס"?) (ש"ך), מותר ליכנס בבית הכסא מתוך הלכה שאינה פסוקה כיון שהדבר ברור שהוא אסור יסירם מלבו ולא יהרהר בד"ת,

ומש"כ בגמ' שאוסר לת"ח לעמוד במקום הטינופת דכוונתו זמן מרובה ולא אמר אסור לעבור לפי שאי אפשר לו לעמוד זמן מרובה בלא הרהורי תורה. ותו דמבואות המטונפים אין פירושו שרואה את הטינוף לפניו אלא שדרכם להיות מטונפים ולפי שהדבר ספק איכא למיחש שמא לא יסירם מלבו אבל בית הכסא ובית המרחץ שהאיסור ברור יעמוד ויכריח עצמו ויסירם מלבו עד אחר שעה (פ"ת * רדב"ז).

שיהרהר - סגולה שינצל שלא ירהר בד"ת בבית הכסא בשם שיאמר תחלה "התכבדו מכובדים כו", אף שכתב בש"ע שם דעכשיו לא נהגו לאמרו, מכל מקום יש לאמרו בשביל זה כדי שינצל מהרהור דברי תורה, ואולי לא נאמרו הדברים אלא ליחידים אשר תורתם ואומנתם ולא לזולתם דמחזי כרמות רוחא, ועיקר דלא שייך מיחזי כיוהרא אלא בדבר שעושה בפני רבים משא"כ בזה (פ"ת).

ס"ח ע"י שו"ע (או"ח סי' פה ס"ב): אפי' להרהר בד"ת, אסור בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת, והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים. הגה: ואפי' הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ (ר"ן פ' כירה וב"י בשם א"ח). דברים של חול, מותר לאמרם שם בלשון הקדש. וכן הכנויים, כגון רחום, נאמן וכיוצא בהם, מותר לאמרם שם. אבל השמות שאינם נמחקין, אסור להזכירם שם. ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור, מפריש, ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש. הגה: ובמקום שמותר להרהר בד"ת, מותר לפסוק דין ובלבד שלא יאמר טעמו של דבר (ר"ן פ"ק דשבת ובפרק כל הצלמים).

מ"ב: אפילו להרהר - ואפילו בזמן שאין שם אדם: בד"ת - וכן אסור לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש שאין דרך להגיע לידיעה רק ע"פ הכתובים ויבוא להרהר במקרא ופשוט דמותר אדם להתבונן בבה"כ בגודל שפלותו ושבסופו יחזור כולו להיות עפר רימה ותולעה ואין נאה לו הגאווה:

אסור - ויחשוב שם חשבונות ביתו והוצאותיו כדי שלא יבא לידי הרהור ובשבת יחשוב בבנינים וציורים נאים:

בבה"כ - ואפילו בתוך הד"א של הבה"כ ממקום שכלה הריח ג"כ אסור להרהר ועיין לעיל בסימן ע"ט במ"ב סק"ג. כתב בספר תוספות ירושלים בשם הירושלמי דבבורסקי אסור להתפלל וכן להזכיר כל דבר שבקדושה והוא שהותחל העיבוד שיש ריח רע אבל אם עדיין לא התחיל מותר ופשוט דבזמן שאסור הוא אפילו להאומן עצמו שמורגל בהריח רע ואינו מרגיש כל שבני אדם מצטערין מזה הר"ר וכדלעיל בסימן ע"ט ס"א:

ובבית המרחץ - כי נפיש זוהמא בתוכו ומאוס והר"ל כצואה ובה"כ וטעם איסור ההרהור בכל אלו המקומות משום דבעינן והיה מחניך קדוש וליכא [שבת קנ"א] כתב ב"י מי שתלמודו שגור בפיו והרהר בבה"כ ובבית המרחץ לאונסו מותר יש אומרים דכיון דאנוס הוא בהרהורו יכול אפילו לבטא בשפתיו וכן משמע מזבחים ק"ב ע"ב אבל בספר ברכי יוסף מסיק דהדבור אסור בכל גווני והראיה מהגמרא יש לדחות כמש"כ שם הרב ברכת הזבח וצאן קדשים ע"ש ומה שכתב דאם הרהר לאונסו מותר היינו ר"ל דאם הרהר לא עבד איסורא מאחר שהיה לאונסו ברם לכתחילה חובת גברא לדחות ההרהור וכ"ש דהדבור אסור וכ"כ בספר ישועות יעקב דהדבור אסור:

בלשון הקודש - ומדת חסידות הוא להחמיר: נאמן - הראב"ד אוסר ברחום וכתב הב"ח ויש להחמיר וכ"פ הפ"ח מיהו בלע"ז לכו"ע שרי הואיל וזה אינו מיוחד דוקא להקב"ה משא"כ שאר ד"ת וכ"ש השמות שאינם נמחקין אסור לאמור שם אפילו בלשון לע"ז כגון גא"ט בלשון אשכנז או בוגא בלשון פולין ורוסיא וכה"ג שאף ששם זה אין בו קדושה באותיות כתיבתו ומותר למוחקו מ"מ יש בו משום בזיון בהזכרתו במקום טינופת כמו בהזכרת השלום שמותר ג"כ למוחקו ואעפ"כ כיון שהקב"ה נקרא בו אף על פי שאינו מיוחד לו אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלום וכמש"כ סי' פ"ד וכ"ש בזה שלכמה דברים דינם כשמות שבלשה"ק כגון לענין שבועה ולענין הזכרת ש"ש לבטלה ולענין קללת חבירו בשם:

מותר לאמרם - דגם בני אדם מכונים בהם לפעמים כמו שנאמר חנון ורחום וצדיק ודוקא באומר כך אבל באומר הרחום ירחם עליך י"ל דאסור כמו שאלת שלום [פמ"ג]: שאינם נמחקים - ל"ד דהא איכא שלום דאסור להזכיר שם וכנ"ל בסי' פ"ד:

להפריש מדבר איסור - וה"ה אם נכנס בלבו הרהור עבירה מותר להרהר שם בד"ת מפני שזהו כמו להפרישו מאיסור שהתורה מצלת מהרהורים רעים:

ובעניני קודש - דהיינו לומר לו אפילו בלשון הוראה שאסור לעשות כן וא"צ לדקדק ולומר אל תעשה כך בלי לשון הוראה ויש מחמירין וסוברין דאסור לומר בלשון הנראה דזה הוא תורה כגון אם רואה בע"פ שמגלחין אחר חצות יאמר אין מגלחין דלשון זה אינו לשון הוראה אף על גב דממילא נשמע דאסור אבל לא יאמר אסור לגלח ונ"ל דאם אין דבריו נשמעין בקיצור יוכל להעריך לפניהם גודל האיסור בכל חלקיו כדי להפרישן. כתב המ"א בשם הר"ן אפילו בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחבירו עשה לי כך וכך אפילו אם ממילא הוי הוראה שבזה מורה לו שהוא מותר לעשות כן כיון שאינו אומרם בלשון הוראה:

ובמקום שמותר - כגון בבית אמצעי של מרחץ וכנ"ל או כגון שהוא בעצמו אינו נקי לגמרי כגון שנגע בידיו במקומות המכוסים דאם ידיו או שאר מקומות מגופו מטונפות ממש אפילו ההרהור אסור [פמ"ג]:

לפסוק דין - דהוי כמו הרהור שמחשב הטעם בלבו ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ד במ"ב ובה"ל:

ס"ח ע"י שו"ע (או"ח סי' פה ס"א): לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש. ואפילו אם היה קורא ובא, צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף, וכשיצא משם, אפילו שהיה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א שחוזר לראש, וכן עיקר (וע"ל סי' ס"ה).

מ"ב: ויניח ידו וכו' - כלומר שקורא כ"כ בלחש עד שאינו ניכר כלל שמרחש בשפתיו ג"כ אסור:

כשיגיע - ר"ל בתוך ד"א ואם הוא לפניו אסור כמלא עיניו: וכן עיקר - עיין בסימן ס"ה במשנה ברורה שביארנו שם כל פרטי הדין:

ע"י שו"ע (או"ח סי' סה ס"א): קראה סירוגין, דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה, אפילו שהיה כדי לגמור את כולה, יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס. הגה: ויש אומרים דאם היה אנוס, והפסיק כדי לגמור את כולה, חוזר לראש. והכי נהוג,

ומשערין ענין השהייה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (רשב"א ס"פ היה קורא). וכן הוא לקמן סימן ק"ד.

מ"ב: בין בדיבור - אפילו אם שח במזיד אף דעשה איסור בזה אעפ"כ א"צ לחזור רק למקום שפסק ואפילו כשפסק באמצע ברכה. וה"ה כששח באמצע הלל ומגילה ובהמ"ז או שאר ברכה ארוכה ודוקא כשהוא אומרן בעצמו דאם שומע מאחר שמוציאו והוא שח בנתיים ממילא אינו שומע ואיך יצא בזה ויבואר א"ה להלן בכל אחד במקומו ע"ש וע' בבה"ל שכתבנו דבק"ש נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כששח במזיד כי יש אומרים דצריך לחזור לראש:

ו"א דאם וכו' - טעמם דבשלמא אם לא היה אנוס שאם היה רוצה היה יכול לקרות לא הוי השתיקה ואפילו הדבור הפסק אבל באנוס חשיבא השהייה הפסק כיון שלא היה אז יכול לקרות ועיין במ"א שמסיק דדוקא אם האנוס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהוצרך לנקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום אבל אנוס אחר כגון מחמת ליסטים וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו. ודוקא בק"ש וברכדברי וכה"ג אבל בתפלה חוזר לראש אפילו באנוס אחר וכמו שיתבאר לקמן בסי' ק"ד ע"ש במ"ב ס"ק ט"ז:

כדי לגמור - היינו מראש ועד סוף אפילו עומד בסוף:

חוזר - כ"ז לענין דיעבד אבל לכתחילה לא יפסיק לשהות כדי לגמור כולה אפילו שלא מחמת אנוס ואפילו בשתיקה בעלמא ואפילו בדבר שהוא מדרבנן כגון ברכת ק"ש והלל ומגילה וכה"ג וכ"ש דבתפלה יש ליזהר מאד בזה כי יש שמחמירין בתפלה אפילו דיעבד ומשמע מדברי המ"א דלכתחילה נכון ליזהר שלא ינגן הש"ץ הרבה בברכת ק"ש שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה שאז יצטרכו הקהל להפסיק הרבה בשתיקה על ידו [ונ"ל דכ"ש דיש ליזהר בברכת כהנים שהוא מדאורייתא שלא יארכו אז הקהל באמירת התחנונים בעת הברכת כהנים שע"ז שותקין הכהנים זמן הרבה באמצע הברכה ומחמת זה טוב לעשות כמו שראיתי כתוב בשם הגר"א [וכן משמע בסימן קכ"ח סעיף מ"ה בהג"ה] שיאמרו גם בפעם שלישית הרבש"ע ולא יה"ר הארוך כי בהרבה פעמים מצוי שאין הכהנים מנגנין כלל ורק עומדין וממתינין עד שייסימו הקהל אמירתם וע"ז יש לפעמים זמן כדי לגמור כולה] ולענות קדיש או קדושה מותר לשהות אפילו כדי לגמור את כולה ומשמע בספר שולחן שלמה דדוקא אם הוא עומד בסוף ברכת אמת ויציב דהיינו אצל שירה חדשה וכדלקמן בסוף סימן ס"ו אבל אם עדיין לא הגיע לש"ח טוב יותר שישהה בסירוגין באמצע ברכה כמה פעמים פחות מכדי לגמור כולה:

לראש - היינו אם הפסיק בק"ש אפי' אם ההפסק היה רק כדי לגמור הק"ש חוזר לראש ק"ש ובברכת ק"ש לא יחזור לראש הברכה שפסק בתוכה אא"כ שהיה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל. ועיין בבה"ל דביארנו דאם הפסיק בברכת ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך בדיעבד אבל בק"ש אם הפסיק בין פרשה לפרשה מחמת אנוס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לראש:

והכי נהוג - וכן פסקו האחרונים וה"ה בתפלה והלל ומגילה וברכת כהנים כמו שביארנו בבה"ל ע"ש:

לפי הקורא - בין להקל בין להחמיר:

ע' עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ו): היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אף על פי שממתניו ולמעלה הוא ערום, מותר לקרות ק"ש. אבל להתפלל אסור, עד שיכסה לבו.

מ"ב: ממתניו ולמטה - ר"ל אפילו רק עד למטה מערותו דבזה די מדינא לק"ש אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו:

אף על פי וכו' - במקום הדחק דאל"ה אין נכון לכתחלה לעשות כן אפילו באיזה ברכה וכ"ש בק"ש:

מותר לקרות - כיון שעירותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה:

לבו - ה"ה כל גופו ונקט לבו אידי דרישא דבק"ש א"צ לכסות לבו. וטעם דתפלה חמורה לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בק"ש אינו מדבר לפני המלך:

ע' עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ו): הוב"ד לעיל הערה ע.

עי' שו"ע (או"ח סי' צא ס"א):

היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אסור להתפלל עד שיכסה לבו. ואם לא כסה את לבו, או שנאנס ואין לו במה יתכסה, הואיל וכסה ערותו והתפלל, יצא.

מ"ב: עד וכו' - דצריך הוא לראות את עצמו כאלו עומד לפני המלך ומדבר באימה:

שיכסה לבו - והוא הדין כל גופו [ב"ח]:

הואיל וכו' - ר"ל אפי' הי' ממתניו ולמעלה ערום יצא:

ע' עי' שו"ע (או"ח סי' עט ס"א): היתה צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה, או שהוא סומא (תשובת הרשב"א סי' קס"ח וב"י בשם הר"י) שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו, דינו כמלאחריו. הגה: ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"ל, או בבית שמתפלל שם, אפילו הוא לאחריו בכל הבית, צריך לשתוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה (הגהות מרדכי החדשים פרק תפלת השחר). ועיין לקמן סוף סי' צ' (ועיין לקמן סי' פ"ז בדין צואה בבית).

מ"ב: צואת אדם - אפילו אין מגיע ממנה ריח רע ועיין לקמן סימן פ"ב:

ד' אמות וכו' - דכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז"ל שמחנה של אדם הוא ד"א ואם יגיע ריח רע מהצואה בתוך ד' אמותיו הרי אין כל מקום חנייתו בקדושה:

מלא עיניו - עיין בפמ"ג שכתב דלהרשב"א דוקא דיבור אסור בתוך כמלא עיניו אבל להרהר בד"ת מותר אם הוא חוץ לד"א ממקום שכלה הריח ולהרא"ש יש לעיין בזה דאפשר דאסור מה"ת או מדרבנן ע"ש:

אפילו בלילה - ע"כ אסור לאמר אפילו בלילה ק"ש או שאר כל דבר שבקדושה לפני הבתים כי דרך להיות שם צואה וכ"ש בחצר:

דינו כמלאחריו - ומ"מ לכתחלה יזהר לילך כדי שיהיה הצואה מלאחריה ואז סגי בד"א ואם א"א רק בטירחא יתירא סגי גם לצדדין בד' אמות כמו מלאחריו וה"מ צדדין ממש אבל צדדין שלפניו [כגון רין שטאקין סרוחים

הנמשכים לאורך הרחוב וכה"ג] כתב המ"א דדינו כלפניו וא"ר כתב דדינו כמן הצדדין וסגי בד"א וכתב הח"א דמה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדין לכ"ע דינו כלפניו עוד כתב דצריך לזהר מאוד בשעת קידוש לבנה ברחובות שרין שטאקין סרוחין נמשכין לאורך הרחוב מצדדין שאפילו הם ברחוק ד"א הרי נמשכין גם מלפניו ואסור כמלא עיניו וכ"ש שצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ומוטב שלא לקדש כלל. והנזהר מלהזכיר דברי קדושה במקום שאינו נקי עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים:

עד שיוציאנה - ואם עי"ז שהה הש"ץ כדי לגמור כולה ולא היה בתוך ד' אמותיו לא יחזור לראש:

ידי חובתן - ר"ל דהוי כאלו מתפלל כל אחד עתה לעצמו ואף דאנן נוהגין שכל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו מ"מ הלא צריך כל יחיד ויחיד לענות אמן על ברכת הש"ץ ואסור להיות צואה לפניו. ואם הש"ץ עוסק עתה בפסוקי דזמרה דאינו מוציא ידי חובה ואין שם עניית אמן מותר לו לאמר כדרכו אם הוא חוץ לד' אמותיו ממקום שכלה הריח ואם הוא בתוך ד' אמותיו צריך לשתוק ואפילו אם שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר רק למקום שפסק וכן בברכת ק"ש אבל בק"ש ובתפלה בלחש השווה כדי לגמור כולה [מראש התפלה עד סופה] והיה הצואה בתוך ד' אמותיו חוזר לראש ומשערין לפי הקורא:

ואי אפשר - ואם אירע ששום אדם אינו יושב בתוך ד"א של הצואה מותר להתפלל ואף על פי שהצואה מפסקת ביניהם ובין הש"ץ יכולין להחזיר פניהם כדי שלא יהא לפנייהם דאסור כמלא עיניו מיהו בסימן נ"ה ס"ך כתב י"א דלא יענה אמן כשיש צואה מפסקת ביניהם ועי"ש מה שכתבנו בזה:

ד' אמות וכו' - ר"ל ממקום שכלה הריח. ואם תינוק השתין מים בבהכ"נ ג"כ ישתוק הש"ץ וימתין עד שיטילו בהן מים או יכסוהו או ירחיקו כל הקהל מהן ד"א [ט"ז ופמ"ג ודה"ח] ועיין מה שכתבנו בבה"ל דאם המי רגלים היו חוץ לד"א של הש"ץ אפשר דיש לסמוך על סברת המקילים שאין צריך להודיעו. ומ"מ יראו הקהל להתרחק או לכסות או להטיל מים דאל"ה לא יוכלו לענות אמן:

ע"י שו"ע (או"ח סי' עט ס"ח): אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע.

מ"ב: שריחה רע - ודינה לכל דבר כצואת אדם וע"כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו ואפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים והוא מן התורה. זה הכלל כל ר"ר הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הר"ר אין מחנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]:

ע"י שו"ע (או"ח סי' עט ס"ב): היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר, אפי' הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה, אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו) להרא"ש, אבל להרשב"א דוקא כשאינו רואה אותה. ואם יש לה ריח, לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה"נ מועלת לריח רע שלה.

מ"ב: היתה וכו' - וה"ה להיפך אם הוא היה עומד על המקום הגבוה והצואה מונח למטה בארץ ועיין לקמן סימן

פ"ז במ"ב בדין אם היה שוכב על מטה גבוה עשרה ותחתיה או לפניו עומד גרף של רעי ועוד ענינים השייכים לסעיף זה:

במקום גבוה וכו' - וגם שהוא רוחב ד' על ד' טפחים דהוי מקום חשוב ובדיעבד אם לא היה רוחב ד' על ד' ג"כ אינו צריך לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה כי יש פלוגתת האחרונים בזה [דה"ח]:

בבית אחר - פי' בחדר אחר:

בצדה - פי' אצל מקום הפתח ואין חילוק בין יש שם דלת או לא ואם הכניס ראשו למקום שיש שם הצואה לכ"ע אסור ואפי' בעוצם עיניו [מ"א סי' ע"ד ודה"ח] וכן להיפך אם הצואה והאדם בבית והוציא ראשו חוץ לבית או חוץ לחלון ג"כ אסור לקרות דשדינן ראשו בחדר רובו:

דוקא כשאינו וכו' - טעמו דס"ל דקרא דולא יראה קאי ג"כ אאיסור צואה האמור בתחלת המקרא ואם הוא רואה אותה דרך חלון של זכוכית לכ"ע שרי וכדלעיל בריש סימן ע"ו עי"ש. ואם מעצים עיניו או בלילה י"א דשרי בזה לכ"ע כיון שהוא ברשות אחר ויש אוסרין ובשעת הדחק שאינו יכול להחזיר פניו יש לסמוך ע"ד המקילין אולם בשאינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו לכ"ע שרי בזה: רואה אותה - ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפתות (ורין שטאקין) שברחובות או שחזיר עומד לפני חלוננו אף על פי שאין מגיע לו ר"ר וצריך לזהר בזה בשעת קידוש לבנ' דרך חלון פתוח (או על גאנקעס) אלא צריך שעכ"פ יעצים עיניו ואם אין ריח רע מגיע לו מותר ובמקום שמסופק בזה אם הוא אשפה מותר דהוי ס"ס שמא הלכה כהרא"ש ומ"מ לכתחילה נכון יותר שיעצים עיניו מהיות טוב וגו' [ח"א] ועיין בבה"ל: ואם יש וכו' - וכדעה זו פסקו האחרונים:

לא מהני - ר"ל ובעינן ד"א ממקום שכלה הריח ויש מקילין דבזה די עד מקום שיכלה הריח לבד ועיין בבה"ל:

ולא שינוי רשות - ע"כ מי שמתפלל בבית והריח ר"ר ממקום אחר יפסיק וישהא עד שיעבור הריח. ומי שיש לו חולי שאינו מריח אפשר שיש להקל בזה במקום הדחק:

שלה - אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית יש להחמיר מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה [מ"א]:

ע"י שו"ע (או"ח סי' צ סכ"ו): כל מקום שאין קורין בו ק"ש, אין מתפללים בו. וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק"ש, כך מרחיקים לתפלה.

מ"ב: מרחיקים לתפלה - וה"ה לת"ת וכל דברי קדושה:

ע"י שו"ע (או"ח סי' עט ס"א): הוב"ד לעיל הערה עב.

ע"י שו"ע (או"ח סי' עט ס"ד): צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם.

מ"ב: ואם יש בהם וכו' - ר"ל אם ידעינן שיש בהם ר"ר אבל מסתמא א"צ לבדוק בזה דמסתמא אין בהם ר"ר:

ריח רע - היינו כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח. כתב הח"א דבר שטבעו ריח רע כגון עטרן וכדומה מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש וכ"כ בספר מנחת שמואל:

כצואת אדם - ר"ל ובעינין הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ ודרכו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה וא"צ להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבורים ובדה"ח סובר שהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה ע"ש ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים כהמ"א:

ע"י ע"י שו"ע (או"ח סי' עט ס"ט): יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח. ואם יצא מחבירו, מותר בדברי תורה משום דאי אפשר, שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפחים בתוך השינה. אבל לקרות קריאת שמע, אסור עד שיכלה הריח.

מ"ב: מותר בד"ת - משום דר"ר שאין לו עיקר הוא אסור רק מדרבנן לכך לא גזרו בזה מפני ביטול תורה ועמ"א: לקרות ק"ש - או לברך שום ברכה:

אסור עד וכו' - דאפשר לצאת לחוץ ולקרות וכתב הא"ר דאם הוא רוצה יכול להרחיק למקום שלא נשמע שם הריח ודי וא"צ ד"א:

ע"י ע"י שו"ע (או"ח סי' עו ס"ג): העבירו צואה לפניו, אסור לקרות כנגדה. ופי חזיר כצואה עוברת דמי, אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו, דהוי כגרף של רעי. מ"ב: לפניו - וה"ה אם היתה שטה ע"פ המים:

כנגדה - עיין בב"י דסובר דאין לחלק בין צואה קבועה לעוברת ע"כ גם בזה בעינין הרחקה מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכן העלה הט"ז והפ"ח אך אם העבירו צואה מלפניו ע"פ רחבו אז די בד' אמות דהיינו קודם שמגיע לד' אמותיו או אחר שנתרחקה ממנו ד' אמות שרי כיון שהוא אז מצדו ואמרין בסימן ע"ט דמצדו הוי כמו לאחריו דסגי בד"א ממקום שכלה הריח [דעד מקום שכלה הריח הוא כמו צואה ממש כיון דריח רע שיש לו עיקר הוא וכדלקמן בסי' ע"ט] והב"ח והא"ר פסקו דכיון דצואה עוברת היא ואינה עומדת במקום אחד סגי בהרחקת ד' אמות ממקום שכלה הריח אפילו מלפניו. ויש להחמיר לכתחילה ולענין דיעבד אם כבר קרא והתפלל והיתה הצואה עוברת לפניו חוץ לד"א עיין בפמ"ג שכתב וזה לשונו וכבר כתבנו כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותי ובתפלה אינו חוזר ומתפלל ע"ש עוד:

דהוי כגרף - ואם החלון פתוח וחזיר עובר אם מותר לקרות עיין בסימן ע"ט ס"ב בבאור הלכה ובמשנה ברורה מה שנכתוב שם:

ע"י רמב"ם (טומאת צרעת פ"י ה"ב): חומרא יתירה יש במצורע שמטמא בביאתו לבית בין בימי החלט בין בימי הסגר, כיצד נכנס לבית נטמא כל אשר בבית בין אדם בין כלים אף על פי שלא נגע בהן נעשו ראשון לטומאה שנאמר מחוץ למחנה מושבו מה הוא טמא אף מושבו טמא, היה עומד תחת האילן ועבר אדם טהור תחת האילן נטמא, היה טהור עומד תחת האילן ועבר המצורע תחתיו לא טמאהו ואם עמד נטמא שהרי נעשה לו מושב, ספק עמד ספק לא עמד טהור, הכניס המצורע ראשו ורובו לבית נטמא כל שיש

בתוכו, נכנס לבית הכנסת עושין לו מחיצה גבוה עשרה טפחים ורחבה ארבע אמות על ארבע אמות ונכנס ראשון ויוצא אחרון, כדי שיהיה מושבו לבדו ולא יעמוד עם העם בערבוב ויטמא אותם. +/השגת הראב"ד/ ונכנס ראשון ויוצא אחרון. א"א שמא יתערב עם הצבור דרך העברתו ויטמא אותם. +

ע"י שו"ע (או"ח סי' עו ס"ז): ספק אם צואה בבית, מותר לקרות, דחזקת בית שאין בה צואה. ספק אם צואה באשפה, אסור, משום דחזקת אשפה שיש בה צואה. אבל ספק מי רגלים, אפילו באשפה, מותר משום דלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קלות, ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן, ובספיקן לא גזרו.

מ"ב: מותר לקרות - והיכא דמצא צואה ואינו יודע אם הוא צואת כלבים ושאר בהמה וחיה או צואת אדם דעת המ"א דאזלינן בזה בתר המצוי דאם מצויין תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור וה"ה איפכא באשפה אם מצויין כלבים יותר תלינן דהוא מכלבים להקל ודוקא אם בדק האשפה ולא נמצא בו שאר צואה בלתי זה דאל"ה הלא אמרין דסתם אשפה חזקה שיש בו צואה דרגילין להפנות שם וכן פסקו האחרונים כהמ"א:

דחזקת בית - ואם מצוי שם קטנים צריך לבדוק: דחזקת אשפה - לאו חזקה גמורה דא"כ אפילו במי רגלים היה אסור אלא ר"ל שדרך להמצא שם צואה ע"כ אסור עד שיבדוק אח"כ מצאתי שכ"כ בלבוש:

ספק מי רגלים - ואם הוא יודע שהיה כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לתוכו רביעית מים וכיוצא בו כתב הח"א דכיון דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא אפילו במילתא דרבנן ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל ע"ז מק"ש ותפלה יוכל לסמוך על הפוסקים דאפילו בזה אזלינן לקולא במילתא דרבנן. ואם אירע לו כזה בצואה דהיינו שהוא יודע שהיה כאן צואה בבית ונסתפק אם פיניוהו נראה דאסור לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו דהלא הוא מילתא דאורייתא:

אפילו באשפה וכו' - ר"ל לאחר שבדקה שלא נמצא בה צואה וגם שאין מגיע ממנה ריח רע דאל"ה תיפוק ליה משום אשפה גופא כמ"כ בסימן ע"ט ס"ח:

כנגד העמוד - כתב המ"א בשם הרא"ש דשוות לא חשיב נגד העמוד ושרי מדאורייתא ובהגהות הגר"ח צאנזאר מפקפק בזה ע"ש:

ע"י שו"ע (או"ח סי' פב ס"א): צואה יבשה כ"כ שאם יזרקנה תתפרך, הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע. הגה: י"א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה, וכן עיקר (רש"י והרא"ש פרק מי שמתו), (טור).

מ"ב: תתפרך - ודוקא לפירוכין דקין אבל לשנים ושלשה לא מהני. ובימי הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן וגם אין מגיע אז ממנה שום סרחון נסתפק המ"א אי שרי לקרו' כנגדה אי בתר השתא אזלינן או עדיין שם צוא' עלי' כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום והאחרוני' הסכימו כולם בזה לאיסור. ואף בדיעבד אם קרא צריך לחזור ולקרות ק"ש ולהתפלל בתורת נדבה. ואם הצואה תחת מים קרושים אפשר דהוי כיסוי אף על גב דמים לא מהני [עיין בסימן ע"ו] מ"מ גלד וכפור י"ל דהוי בכלל וכסית וכעששית דמי ובתר השתא אזלינן. וצואה שנתכסה בשלג חשוב כיסוי כל כמה שלא נמחה השלג. כתב בספר שולחן שלמה דה"ה

נגד מי רגלים קרושים ג"כ יש להחמיר שלא לקרות נגדן וצ"ע בזה:

עי' שו"ע (או"ח סי' פב ס"ב): מי רגלים שנבלעו בקרקע, אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם. וי"א דאינו אסור רק בטופח ע"מ להטפח, ויש לסמוך ע"ז.

מ"ב: בקרקע - או בבגד:

להטפח - פי' שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות ואם אינן לחים כ"כ מותר:

ויש לסמוך ע"ז - וכן הסכמת כל האחרונים דדוקא טופח ע"מ להטפח ואז בעי הרחקה מהן ד"א כמו מצואה. ומ"מ כיון שאינם בעין רק שבלועין בקרקע או בבגד א"צ לשפוך עליהן רביעית לכו"ע אלא די שיביא עליהן רק מעט מן המעט מים שאין בהן ג"כ רק טופח ע"מ להטפח ושרי ועיין לעיל בסימן ע"ז במ"ב:

פ"ב עי' שו"ע (או"ח סי' עו ס"א): צואה בעששית, מותר לקרות כנגדה אף על פי שרואה אותה דרך דפנותיה, משום דבכסוי תלה רחמנא, דכתיב: וכסית את צאתך (דברים כג, יד) והרי מתכסיא.

מ"ב: בעששית - הוא של זכוכית או דבר אחר המנהיר: לקרות - דע דבכל ההלכות אלו עד סי' פ"ח וכן לענין איסור ערוה הנ"ל כ"מ שנזכר הדין לענין ק"ש בין לענין היתר בין לענין איסור הוא לאו דוקא ק"ש דה"ה תורה ותפלה וכל עניני הקדושה ובין שאומרים בלשון קודש ובין בלשון חול:

כנגדה - ואם מגיע לו ריח רע אסור ואפילו למ"ד בסימן ע"ט ס"ב דהפסקה מועלת לר"ר דוקא מחיצה שהוא רשות בפני עצמו אבל כפיית כלי לא ומ"מ א"צ בזה ד"א ממקום שכלה הריח אלא כ"ז שאין מגיע אליו סגי כ"כ הפמ"ג בסימן זה אבל בסימן ע"ט במ"ז נשאר בצ"ע ועיין בסימן ע"ט בבה"ל:

פ"ב עי' שו"ע (או"ח סי' עה ס"ה): ערוה בעששית, ורואה אותה דרך דפנותיה, אסור לקרות כנגדה, דכתיב: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו) והרי מתחזיא.

מ"ב: בעששית - היא של זכוכית או בגד דק המנהיר עד שנראית הערוה או טפח מבשר האשה במקום שדרכה להיות מכוסה שגם זה הוא נקרא ערוה וכו"ל בס"א. ועצימת עינים שרי בכל זה לכו"ע כיון שהערוה עכ"פ מכוסה [ח"א וכו"כ הפמ"ג לענין עששית]:

אסור לקרות - ואפילו היא בבית אחר ורואה אותה דרך עששית שבהחלון לפי שבראיה תלה הכתוב ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות:

פ"ד עי' שו"ע (או"ח סי' עו ס"ו): היה לפניו מעט צואה, יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה, והוא שיהא הרוק עבה. ואין הבטול מועיל אלא לפי שעה, אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה, לא בטלה.

מ"ב: מעט צואה - אפילו כל שהוא כי אין שיעור לאיסור צואה. כתב בחידושי רע"א בשם הנזירות שמשון דא"צ להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס:

הרוק עבה - אז חשיב כיסוי ודוקא כשאין מגיע לו ריח רע. ואם נותן מים ע"ג הצואה לא מהני אא"כ המים עכורים שאין הצואה נראית מתוכם ולא דמי לצואה בעששית דהתם כסוי מעליא הוא משא"כ בזה ולכן יש לזהר לקרות

נגד עביט מלא מים אשר השליכו בתוכו בגדי קטנים שיש בהם צואה:

פ"ה עי' שו"ע (או"ח סי' עו ס"ב): צואה בגומא, מניח סנדלו עליה וקורא, דחשיבא כמכוסה וכיון שאין ריח רע מגיע לו, מותר, והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה.

מ"ב: סנדלו - לאו דוקא סנדל ה"ה באיזה דבר שמכסה מהני ונקט סנדל דלא תימא דבטיל לגבי גופו והוי כמו שמכסה אותה ברגלו יחפה דבודאי אין גופו חשוב כיסוי קמ"ל:

שלא יהא וכו' - ר"ל אפילו אם אין הצואה מתפשט על צדדי הסנדל מבחוץ ואינו נראה ואף על גב דבעששית אפילו נוגע ודבוקה בה שרי מפני שאינו נראה מבחוץ סנדלו גרע טפי מפני שעתה הוא מלבוש שלו ע"כ אם חלצו וכיסה בו שרי:

נוגע - עיין בע"ת ופמ"ג שמצדדים לומר דאם אחר שקרא ק"ש וברכדברי מצא צואה דבוקה בסנדלו מתחתיתו חוזר וקורא ק"ש בלא ברכדברי ע"ש הטעם ואם נתפשט הצואה גם בצדדי הסנדל מבחוץ עיין לקמן סעיף ח' ס"ק ל' מה שנכתוב שם:

פ"ו עי' שו"ע (או"ח סי' עה ס"ד): אסור לקרות כנגד ערוה, אפילו של ע"ג. וכן כנגד ערות קטן, אסור. ויש מתירין נגד ערות קטן, כל זמן שאינו ראוי לביאה (ר' ירוחם והרא"ש פרק מי שמתו ומהר"א מפראג), וכן עיקר (עיין בי"ד סימן רס"ה).

מ"ב: כנגד ערוה - דכתיב כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו' מכאן למדו חכמים שבכל מקום שד' אלקינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בק"ש ותפלה או בד"ת צריך ליזהר שלא יראה ד' בנו ערות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו כדמוכח בסימן ע"ט ס"ב וכן שלא יהיה אז ערום שע"ז מתראה ערוה שלו כלול ג"כ במקרא הזה:

של עכו"ם - אף על פי שנאמר בהם בשר חמורים בשרם אימא כבהמה בעלמא דמי קמ"ל:

ערות קטן - עיין בב"י דלא חשש לדעת המחמירין רק לכתחלה אבל בדיעבד אם קרא אין חוזר וקורא:

ויש מתירין - וקטן בעצמו יוכל לקרות כשהוא ערום עד בן ט' שנים ונגד ערות איש הוא מותר רק עד שיגיע לחינוך ועיין במ"א ועיין סימן שמ"ג:

לביאה - היינו בקטן עד בן ט' שנים ובקטנה עד בת ג' שנים:

וכן עיקר - כתב המ"א ומ"מ לא יאחזז המוהל הערוה בידו בשעת הברכה והא"ר ומחצית השקל מקילין והפמ"ג כתב דעכשיו שאין בקיאות כ"כ יש לחוש לסכנה ויש לתפוס בידו וגם הגר"א ביר"ד סימן רס"ה פסק דאסור לעשות כהמ"א:

פ"ז עי' שו"ע (או"ח סי' עד ס"ב): הוב"ד לעיל הערה 63.

פ"ח עי' שו"ע (או"ח סי' עז ס"א): אסור לקרות כנגד מי רגלים, עד שיטיל לתוכן רביעית מים ואז מותר. ולא שנא על גבי קרקע, לא שנא בכלי, ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם. (ודין עביט ע"ל סימן פ"ז). לא שנא היו הם בכלי תחלה ונותן עליהן מים, לא שנא היו המים בכלי תחלה.

מ"ב: כנגד וכו' - וצריך לזה כל דיני הרחקה כמו לקמן בסימן ע"ט ס"א לענין צואה:

עד שיטיל וכו' - לפי שמן התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קלוח בלבד ואחר שנפל על הארץ אין איסורו רק מדברי סופרים וכנ"ל בסוף סימן ע"ו לכן הקילו חז"ל שיכול לבטלם ע"י רביעית מים ואפילו היו המי רגלים מרובין ולפ"ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא כשאין מסריחין אבל אם ידוע שהם מסריחין דאז אסור מד"ת לקרות נגדם אין מועיל רביעית אלא צריך שירבה עליהן מים לבטל הסרחון:

רביעית מים - י"א דבעינן דוקא בבת אחת דאל"ה קמא קמא בטיל:

ע"ג קרקע - ויראה שילכו המים על כל מקומות שהמי רגלים נשפכים שם שהם טופח ע"מ להטפח ועיין בבה"ל: המיוחד להם - שאז אפילו אין בו מי רגלים כלל אסור לקרות נגדו ואינו מועיל בנתינת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז:

הם בכלי תחלה - וכן אם היו מים כרביעית תחלה ע"ג קרקע והשתין אח"כ על גבי המים מותר לקרות ק"ש ואפילו אם עתה מחמת מי רגלים נתפשט יותר:

פ"ט ע"י שו"ע (או"ח סי' פז ס"א): גרף של רעי ועביט של מי רגלים, של חרס או של עץ, צריך להרחיק מהם כמו מצואה, אפילו הטיל בהם מים. אבל אם הן של מתכת, או של זכוכית, או של חרס מצופה, מותר אם הם רחוצים יפה. מ"ב: גרף וכו' - ואפילו אם עתה אין בהם כלום ואפילו אם הם רחוצים יפה מבפנים ומבחוץ ונקיים לגמרי שאין בהם אפילו ריח רע:

של מי רגלים - ואם הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר וכן אם בכל פעם שמשתיין נותן לתוכו רביעית מים מותר אם אין מגיע ממנו ריח רע ונ"ל דבזה אם מגיע ריח רע מן הכלי דינו כעביט ממש וצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח וע' ביאור הלכה:

כמו מצואה - לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח. ומשמע מדברי הרבה אחרונים דמסכימים לדברי הרבינו יונה דמן התורה אסור גרף ועביט אף על גב דמ"ר עצמן אינו אלא מדרבנן העביט חמיר טפי דכיון דמיוחד לזה ה"ל כבית הכסא ולכן לא מהני בהן ג"כ הטלת מים ואפי' מילאן עד שוליהן. ואם קרא או התפלל במקום עביט שהיה בתוך ד' אמותיו חוזר אם מצאו במקום שהיה ראוי לו להסתפק בו תחילה עליו. ולענין שאר ברכות עיין לקמן סימן קפ"ה ס"ה ובמ"ב שם ותדין לכאן. ואם מצא הגרף והעביט בתוך שיעור כמלא עיניו אינו חוזר בדיעבד כדלעיל בסימן פ"א ס"ב במ"ב ע"ש:

של זכוכית - הט"ז מפקפק בזה אבל רוב האחרונים וכמעט כולם מסכימים להקל והטעם דבכל אלו ס"ל דאין בולעין ואפילו אם בולעין אין בליעתן מרובה ע"כ אין דין בה"כ עליהם:

מצופה - י"א דהיינו מה שאנו קורין גלייזירט וי"א דדוקא אם הוא מצופה באבר לא גלייזירט. גם י"א דבעינן שיהא מצופה מבפנים ומבחוץ ויש מקילין דדי בשמצופה רק מבפנים והנה למעשה יש להחמיר דבעינן שיהא מצופה גם מבחוץ אך כשכפאו על פיו יש לסמוך להקל על דעת המתירין כ"כ א"ר. והכלים שאנו קורין פארצללין לענין שארי איסורים דינם ככלי חרס דלא מהני הגעלה ונראה דיש להחמיר גם לענין זה וע' בה"ל:

יפה - מבפנים ומבחוץ וגם שלא יהיה ממנה ריח רע ואם מגיע ממנה ר"ר דינה כריח רע שאין לו עיקר אחרי דהכלי אין עליה שם גרף ועביט ונקיה היא וא"צ להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח ואם הכלי אין רחוצה צריך להרחיק ממנה ד"א אולי יש עליה ממשות של זוהמא:

IS THIS NEEDED AFTER THE LAST FOOTNOTE? ע"י טור או"ח פז: גרף של רעי ועביט של מי רגלים הן כצואה לפניו מלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח אפילו אם אין בהם כלום ואפילו אם הטיל בהן מים לא מהני דוקא אם הן של חרס או של עץ שנבלע בתוכו ומלאין זוהמא אבל אם הן של זכוכית או של חרס מצופין באבר או כלי מתכת מותר ב) כתב אבי העזרי שאם כפאו על פיו מותר הואיל ומכוסה דלא גרע מצואה בעשית ונ"ל כיון שהוא בלוע בתוכו שהוא אסור דברו כתוכו ואם הגרף והעביט בבית בהא פליגי ביה תנאי רשב"א אמר אפי' בית של מאה אמה חשיב כולו כד"א ולא יקרא עד שיוציאנו ב) או יניחנו תחת המטה דאז חשיב כאילו הוא ברשות אחרת ורשב"ג לא מחשב כל הבית כד"א וסבר ג) דאם הן אחר המטה קורא מיד דמטה חוצצת וחשיב כאילו הוא ברשות אחרת לפני המטה מרחיק ממנו ד"א ורבנן סברי אין חלוק בין לפני המטה ולאחריה אלא בכל ענין מרחיק ממנו ד"א ולית ההלכה כרשב"א דחשיב כל הבית כד"א דרבא פסק דלא כוותיה ולענין מטה אם תחוץ ד) פסק גאון כרשב"ג שחוצצת מהא דבעי רב יוסף מרב הונא ה) מטה פחותה מג' כלבוד דמי גדה"ו זח"ט מאי א"ל לא ידענא עשרה לא מיבעיא לי דכרשותא אחריתא דמיא אמר רבינא ההלכה פחותה מג' כלבוד דמי י' רשות אחריתא היא גדה"ו זח"ט בעי מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשיט ליה ולחומרא והגאון מפרש להך בעיא אליבא דרשב"ג א) ו) דפחותה מג' אינה חוצצת ודאי ובי' חוצצת מג' עד י' מיבעיא ליה וכיון דמיבעיא ליה אליביה פסק כוותיה דעד י' אינה חוצצת ומיהו לפירש"י אין ראייה משם לפסוק כרשב"ג שהוא פי' הבעיא אליבא דרשב"א ואתחת המטה קאי דפחותה מג' כלבוד דמי וחשיב כמכוסה ז) למעלה מי' כאילו הוא ברשות אחרת ולא חשיב כמכוסה תחתיה מג' עד י' מיבעיא ליה ח) ולפי זה תחת המטה עד ג' שרי דחשיב כמכוסה וכן כתב הראב"ד דאפילו רשב"א דמחמיר מודה בהא:

צ"א רש"י שבת צז ע"א.

צ"ב ע"י רש"י כתובות דף ח ע"א ד"ה איעסק.

צ"ג ע"י רש"י יבמות סה ע"ב ד"ה איכו, שזה לשון "ומי יתן", וכן בסנהדרין קז ע"א ד"ה זמות.

צ"ד ע"י שו"ע (או"ח סי' מ ס"ב): בית שיש בו תפילין, אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי. והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפי' מאה חשובים כא'. הגה: ואם שניהם אינן מיוחדים להם, או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצוני מיוחד להם, מותר (וע"ל סי' ר"מ סעיף ו') (ב"י).

מ"ב: תפילין - וה"ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם קדושה ובעינן כלי תוך כלי ואפילו אם הן כתב משיט"א [היינו שאינה כתיבת סת"ם והוא רק כתב אשורי] וכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי דהיא מגוף הספר ובעינן עוד שני כיסויין. ועיין ביו"ד בסי' רע"א בט"ז שם סק"ח שכתב כל המיקל

בקדושת ספרים הנדפסין עתיד ליתן את הדין דדפוס הוי כמו כתיבה. אך בתשובת חר"י סי' קפ"ז נוטה להקל בזה בשעת הדחק כשאין לו במה לכסות: מטתו - או לעשות צרכיו:

עד שיוציאם - בחדר אחר או שמפסיק בפניהם במחיצה גבוה יו"ד טפחים. ועיין לקמן בסי' ר"מ במ"א סקט"ו: בכלי תוך כלי - ל"ד כלים דה"ה שני כיסויין ואם פירש טלית או שאר כיסוי על הכיס של תפילין אף על פי שהכיסוי אין מכסה רק למעלה ומן הצדדין ולא למטה אפ"ה שרי. ועיין בבה"ל. ואותן המניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחד גדול הרי גם הכיס הגדול נקרא כליין המיוחד להן וצריך עוד כסוי על גבן אם לא שמכסה בטלית על התפילין בתוך הכיס דאז שרי דהטלית אינו כליין וה"ה אם כיס התפילין מחובר למעלה על הכיס הגדול הרי צד ה' של כיס הגדול אין נקרא כליין ומועיל להן אם הפכן. ועיין בביאור הלכה מה שכתבתי בשם הא"ר. כתב המ"א דה"ה במזוזה הקבועה לפני ב' בחדר צריך כלי בתוך כלי דהיינו שיכסה אותה ב' כסויין ואחד מהם יהיה עכ"פ אינו מיוחד לה וכדלקמן ואם על המזוזה יש כסוי זכוכית אף שהמזוזה נראית מתוכה אפ"ה נחשבת כסוי אחד ודי בפריסת סודר על המזוזה דהא עתה לא מיתחזיא וכו"כ דה"ה. אבל לכו"ע לא מהני אם יכסנה עוד בזכוכית מלמעלה אף על גב שמכסה בשני כסויין דהא המזוזה נראית מתוכן. כתב בחכמת אדם נ"ל דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה ב' כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואח"כ הניחה בתיק שלה מותר כיון שבתחלה כיון לכך. ויתר כל הדינים בזה נבאר לקמן בסימן ר"מ בעזה"י:

שאר השני - לאו דוקא וה"ה אם הפנימי אינו מיוחד והחיצון מיוחד או ששניהם אינם מיוחדים וכמו שכתוב בהג"ה ואינו אסור כלי בתוך כלי רק אם שניהם מיוחדים אבל אם אחד אינו מיוחד מצטרף עם המיוחד ושרי וההג"ה לא בא רק לפרש דברי המחבר דלא נטעה בלישניה וכלי אחד אפילו אינו מיוחד לא מהני ואסור:

עי' שו"ע (א"ח סי' רמ ס"ו): אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא נעור, ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה, ובפני תינוק שאין יודע לדבר, מותר. בית שיש בו ספר תורה או חומשים העשויים בגלילה, אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה. (ולענין לעשותה בשבת ע"ל ריש סי' שט"ו), ואם יש לו בית אחר, אסור עד שיוציאנו. ואם יש בו תפילין או ספרים, אפ"י של גמרא, אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי. והוא שלא יהא השני מיוחד להם (וע"ל סי' מ' סעיף ב'), אבל אם הוא מיוחד להם, אפילו מאה כחד חשיבי, ואם פירש טלית ע"ג ארגז, חשוב ככלי בתוך כלי.

מ"ב: ואפילו ע"י הפסק וכו' - הטעם דמרגיש הוא בעת שהלה משמש מטתו ואין כאן צניעות. ואם הוא בענין שאין מרגישים כלל מותר ע"י הפסק מחיצה [אחרונים]:

העשויים בגלילה - ר"ל שהן כתובין בקלף כמו ספר תורה אלא שיש בהן רק חומש התורה וה"ה שאר כתבי קודש כשהן עשויין בגלילה:

עד שיהיה וכו' - ר"ל אפילו היא מונחת בארגז וע"ג הארגז יש עוד כיסוי דלגבי תפילין ושאר ספרים מהני וכדלקמיה בס"ת אסור עד שיהיה מחיצה מפסקת וכשיש מחיצה אפילו אינה מונחת בארגז כלל ג"כ שרי:

מחיצה - ומה שפרוש וילון סביב המטה אינה בכלל מחיצה [ואפילו וילון הוא גבוה הרבה שאין הספר נראה ע"ז] והס"ת מונחת בארגז ובכמה כיסויין על הארגז ג"כ אסור] שהוילון נע ונד ע"י רוח. כתב המ"א אם יש נקבים וחלונות במחיצה כעין סריגה אסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין ובספר נהר שלום מפקפק על דבריו וכן בספר תוספת ירושלים ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז אכן לכתחלה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראין ובפרט ס"ת בודאי יש להחמיר:

בית אחר - פי' חדר אחר:

תפלין - וה"ה מזוזה ועיין לעיל בסימן מ' במ"ב שם ביארנו כל פרטי הדינים:

או ספרים - ר"ל כ"ד ספרי קודש ומיירי שאינם עשויין בגלילה דאי עשויין בגלילה דינם כס"ת וכו"ל:

אפילו של גמרא - ר"ל אף על גב דגמ' לא ניתן לכתוב בדורות הראשונים משום דדברים שבע"פ אסור לאומרם בכתב אפ"ה כיון דלבסוף התירו האמוראים לכתוב משום עת לעשות לה' הו"ל כשאר ספרי קודש וממילא היום ה"ה כל הספרים הן בכתיבה או בדפוס יש בהן קדושה [פמ"ג]:

עד שיתנם וכו' - ר"ל אף על גב דלא בעינן בהו הפסק מחיצה כמו בס"ת מ"מ כלי בתוך כלי בעינן. וכתבו האחרונים דוילון התלוי לפני המטה אף דאין שם מחיצה עליה כיון דאינה קשורה לצד מטה והיא נע ונד ע"י רוח ואין זה נחשב הפסק לענין ס"ת וכו"ל בסקכ"ה מ"מ שם כיסוי יש עליה אם אין הספרים נראין ע"ז וע"כ אם יכסה על הספרים אפילו רק בכיסוי אחד מותר דתו הוי שני כיסויין וככלי בתוך כלי דמיא:

בכלי בתוך כלי - וה"ה שני כיסויין. ומה שנוהגין איזה אנשים שתולין נגד הספרים וילון לכסותם וסוברים שבזה לבד די לאו שפיר עבדי דזה הוי רק כיסוי אחד ובעינן עוד כיסוי אחר שיכסה אותן לבד זה:

טלית ע"ג ארגז - ר"ל אף על גב דהטלית אינו פרוש רק מלמעלה ולא מלמטה אפ"ה נחשב כאלו היה מונח בכלי תוך כלי:

חשוב וכו' - ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה והוא אמה על אמה ברום שלש אמות חולקת רשות לעצמה וא"צ לפרוס עוד כסוי על הארגז ויש מחמירין בזה אכן אם מחובר לכותל במסמרין לכו"ע יש להקל:

עי' שו"ע (יו"ד סי' רפב ס"ח): @בית שיש בו ס"ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו. ואם אין לו מקום להוציא, יעשה לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים. אבל ע"י הנחת כלי בתוך כלי שאינו מיוחד אינו מותר אלא בתפילין ושאר כתבי הקדש וחומשים, אבל לא בס"ת, והרמב"ם מתיר אף בס"ת. ואם פירש טליתו על הארגז שמונח בו, חשוב ככלי בתוך כלי.

ביאור: שיש בו ס"ת - חדר הפתוח לבית שיש בו ס"ת או ספרים אסור לשמש מטתו גם בחדר ההוא ואם עושה ווילון לפני הפתח שרי (פ"ת).

לא ישמש כו' - ע' בא"ח סי' מ' מדינים אלו (ש"ך), הכא לא מהני אם הספרים למעלה מעשרה טפחים כדמהני בסעיף א' וגם ווילון סביב הספרים או סביב המטה לא מקרי מחיצה (פ"ת).

מחיצה - אם המחיצה עשויה בסריגי חלונות שקורין גיגאטי"ר אינה מועלת ואסור (עי' מג"א סי' רמ סקט"ו) (פ"ת).

ושאר כתבי קדש - לת"ח דדחיקא ליה שעתא מותר לשמש מטתו בחדר שיש בו הספרים הנדפסים ע"י עובדי כוכבים ואם הספרים בכתב אשכנזי יש ג"כ צד היתר, ואפשר דה"ה בכתב שקורין רש"י, עי' מש"ל (סי' רפ"ג סק"ג) ולעיל סי' רע"א סק"כ? והעלה דאם הוא שעת הדחק גדול דא"א לעשות בהם כדן הש"ס יש לסמוך על הנ"ל להקל בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאה וביאה בדרך (פ"ת).

צ"ע רמב"ם (קריאת שמע פ"ד ה"ח): כל הטמאין חייבין בקריאת שמע ומברכין לפניו ולאחריה והן בטומאתן, אף על פי שאפשר להן לעלות מטומאתן בו ביום כגון הנוגעין בשרץ או בנדה וזבה ומשכבה וכיוצא בהן, ועזרא ובית דינו תקנו שלא יקרא בדברי תורה בעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל שאר הטמאין עד שיטבול, ולא פשטה תקנה זו בכל ישראל ולא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לפיכך בטלה, וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע והן בעלי ד קריין לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא עומדין בטהרתן לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאם יי' מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינם מקבלין טומאה. סליק הלכות קריאת שמע.

עי' רמב"ם (תפילה ונשיאת כפים פ"ד ה"ה): לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע ומשמשת שראתה דם נדה צריכין טבילה לקריאת שמע וכן לתפלה מפני הקרי אף על פי שהם טמאין, וכן הדין נותן שאין טבילה זו מפני טהרה אלא מפני הגזירה שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד, וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בציבור לעמוד בה.

צ"ע שו"ע (או"ח סי' פט ס"א): הוב"ד לעיל הערה Error! Bookmark not defined.

צ"ע שו"ע (או"ח סי' קח ס"ב): טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתיים: הראשונה ערבית, והשנייה לתשלומין. טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל שחרית שתיים: הראשונה שחרית, והב' לתשלומין. לאחר שאומר יוצר וי"ח ברכות, יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי ערבית. (וכן כשמתפלל ערבית שתיים, משום שלא התפלל מנחה, יאמר אשרי בין תפלה לתפלה) (סמ"ק וריב"ש סי' ק"מ).

מ"ב: שחרית שתיים - ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה דהא כבר הגיע זמנה ואם התחיל אינו מפסיק כ"כ המ"א אבל בספר מחצית השקל ובספר מגן גבורים הכריעו דאפילו בדיעבד מפסיק משום דצריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל מה דאפשר:

לאחר שאומר וכו' - ר"ל שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר ואפילו בלימוד אסור כי תפילת השלמה צריכה להיות בעוד שעוסק בתפילה החיובית ומ"מ נ"ל דחזרת ש"ץ של תפילה החיובית מותר לשמוע קודם דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה ועיין לעיל סימן מ"ז ס"ז מה שכתבנו שם במ"ב/בבה"ל/ בשם הא"ז:

וי"ח ברכות - ר"ל עם התחנן שאומר אח"ז דאין להפסיק בין ה"ח לתחנן:

יאמר אשרי - כדי לעמוד גם בתפילת תשלומין מתוך דברי תנחומין של תורה וכו"ל בסימן צ"ג וגם דהא בלא"ה יהיה

צ"ל אשרי קודם למנצח ובא לציון יאמרנה עכשיו ולא יאמר אח"כ ועיין באחרונים שהסכימו דה"ה אם מתפלל מנחה שתיים בשביל השלמה יאמר ג"כ עוד הפעם אשרי קודם תפילה השניה וכל זה הוא רק לכתחילה אבל מדינא א"צ הפסקה בין תפילה לתפילה רק כדי הילוך ד"א כמש"ל בסימן ק"ה:

בין וכו' - כדי להשלים בזה גם האשרי שהיה צריך לומר קודם המנחה ויש מאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר אשרי בערבית ואף שהוא בשביל תפילת המנחה ג"כ יש להחמיר בזה וכתב בדרך החיים דאין שהאדם ינהוג בזה יש לו על מי לסמוך אך כל זמן שהוא יום לא ימנע מלומר אשרי אף שהוא אחר תפילת המנחה ע"כ אם נתאחר ובא לבהכ"נ בשעה שהצבור התחילו תפילת המנחה יתפלל עמהם ויאמר אשרי אח"כ ועיין במ"א שכתב דמדברי הזוהר משמע דאפילו באופן זה לא יאמרנו אדעתא דחובה רק כקורא בתורה:

צ"ע שו"ע (או"ח סי' קח ס"א): טעה או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים: הראשונה מנחה, והשנייה לתשלומין. ואם היפך, לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין.

מ"ב: טעה - כונתו לאפוקי הזיד וכדלקמן בס"ז. ומי שלא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי אף דשלא כדן עשה בזה וכדלעיל בסימן ק"א ס"א וצ"ח ס"ב מ"מ@אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה:

או נאנס - כגון שהיה חולה או שכור וכדלקמן בס"ח ולענין אונן שעבר עליו זמן תפלה עד שקבר מתו עיין לעיל בסימן ע"א ס"א ובמ"ב שם. ומי שבזמן תפילה לא היה לו מים לרחוץ ידיו ועי"ז עבר זמן תפילה @גם זה הוא בכלל אונס וצריך אח"כ להתפלל שתיים ולכתחילה אין נכון לבטל התפילה משום מים וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ד ובמ"ב עי"ש. ואם עסק בצרכי צבור עיין לעיל בסוף סימן צ"ג במ"ב ועיין בפמ"ג בסימן זה שכתב דנכון שגם בזה יתפלל אח"כ להשלים התפילה שחסרה לו אך בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר:

ולא התפלל שחרית - ולענין ק"ש אם יש לה תשלומין עיין לעיל סוף סימן נ"ח ובמה ש' שם במ"ב ועי"ש עוד @דברכת ק"ש אין לה תשלומין לכו"ע דהיינו אפילו אם ירצה לברך אותם בעת שקורא ק"ש פעם אחרת עם ברכברי דלא תקנו חז"ל תשלומין אלא לתפלה שהיא בקשת הרחמים:

מנחה וכו' - וכשהוא ש"ץ @יוצא ידי השלמה במה שמחזיר התפילה בקול רם @ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי:

שתיים - @ואין די שיכוין לשמוע מש"ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין @בין עבור ערבית או שחרית דלא תקנו שיצא בחזרת הש"ץ אלא דוקא מי שאינו בקי @ומ"מ בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית ואף על גב דבסימן קכ"ד ק"ל דאפילו בדיעבד אין בקי יוצא בחזרת הש"ץ מ"מ בזה שהיא לתשלומין בשביל תפילת ערבית שהיא רשות קילא:

הראשונה מנחה - כי @צריך להקדים תפילה שהיא חובת שעה לתפילת התשלומין:

ואם היפך - פי' @שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין לא יצא @דלא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפילה חיובית ולא קודם לכן @ויש מפקפקים לומר שא"צ לחזור ולהתפלל אא"כ גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה כמו שיתבאר ולענין דינא כתב הפר"ח והפמ"ג שאין לנו אלא דברי המחבר וכן העתיק הדה"ח להלכה ומ"מ @טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל יתנה ויאמר אם איני מחוייב להתפלל פעם שנית אני מתפלל אותה בתורת נדבה:

לא יצא - בין שהיפך במזיד @או בשוגג:
וצריך לחזור וכו' - אך @אם התפלל השניה לתשלומין והראשונה לשם חובה וטעה בשל חובה ולא אמר בה טל ומטר באופן דצריך לחזור ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה אפי"ה השניה עלתה לתשלומין ויתפלל אח"כ לשם חובה ואף שהתפילה החיובית בטעות היתה לא אמרין כמאן דלא התפלל כלל דמיא לענין זה משום דמ"מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפילה וכן כל כיוצא בזה שהתפלל תפלה הראשונה לחיובא וטעה בה ששכח או הוסיף באופן שצריך לחזור ולהתפלל אותה וכתב המגן גבורים דכל זה אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין אבל אם לא כיון טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה ויתפלל אח"כ לתשלומין דבזה יוצא לכל הדיעות:

צט עי' שו"ע (או"ח סי' רלד ס"ב): אם שכח ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתיים. ואומר אשרי קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה. (וע"ל סימן ק"ח).

מ"ב: אם שכח וכו' - ואם הזיד עיין לעיל בק"ח ס"י:

קודם תפלה - עיין לעיל בסי' ק"ח סקי"ד במ"ב:

ק עי' שו"ע (או"ח סי' קח ס"ז): הזיד ולא התפלל תפלה אחת, אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה, ואם רצה יתפלל אותה נדבה, ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה.

מ"ב: הזיד - ומי @שבא לבהכ"נ סמוך לערבית והתפלל ערבית מבע"י ועדיין לא התפלל מנחה אף שלכתחילה שלא כהוגן עשה שהיה לו להתפלל תפילת י"ח לשם מנחה בעוד שהקהל מתפללין ערבית מ"מ אין לדמותו להזיד ולא התפלל כיון שעדיין לא עבר זמן המנחה ואף את"ל שא"א לו להתפלל תפילת המנחה באותה שעה כיון שכבר עשאו לילה בתפילת ערבית מ"מ לא יהא אלא ערבית שתיים והשניה לתשלומי מנחה ואם הוא ר"ח יזכיר יעלה ויבא גם בשניה כיון שכבר קיבל עליו ר"ח במה שהזכיר בו יעו"י וה"ה @אם אירע כן בשבת יתפלל השניה ג"כ של שבת וכתבו @האחרונים דאם לא הזכיר בראשונה יעלה ויבא גם בשניה לא יזכיר @כיון שהוא עדיין יום. מי שהתפלל במקום שהיה ראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צואה דמוכח לעיל בסימן ע"ו שצריך לחזור ולהתפלל לפי שפשע שהיה לו לבדוק @ה"ה דפושע ומזיד מקרי לענין זה דאם בעת כשמצא כבר עבר זמן תפילה תו אין לו תשלומין אח"כ:

וא"צ חידוש - והב"ח והגר"א פסקו דצריך חידוש: